

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Projevy šikany a agrese v mateřské škole

Vypracovala: Markéta Stibůrková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miluše Vítečková, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 12. 6. 2023

Markéta Stibůrková (v.r.)

Poděkování

Velké poděkování patří PhDr. Miluši Vítečkové, Ph.D. za její cenné rady, trpělivost, shovívavost a odborné vedení této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala a vyjádřila vděčnost svým rodičům, za jejich podporu a porozumění během celého mého studia. Také děkuji pedagogům Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, kteří mě během studia provázeli a v neposlední řadě děkuji všem respondentům, kteří se zapojili do výzkumu této bakalářské práce.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikany v mateřských školách a informovaností rodičů v této oblasti. Cílem je zjistit úroveň informovanosti rodičů o šikaně, jejich názory a zkušenosti. Teoretická východiska shrnují klíčové aspekty týkající se šikany a agresivního chování dětí v mateřské škole. Zabývají se psychologickou charakteristikou předškolního dítěte, emočním a morálním vývojem, prosociálními dovednostmi a faktory ovlivňujícími agresivní chování. Dále se zaměřuji na definici a rozdíly mezi pojmy agresivita a agrese, projevy agrese a šikany v prostředí mateřské školy a způsoby rozpoznání, reakce a prevence šikany. V rámci výzkumné části jsou prezentovány výsledky smíšeného výzkumného šetření, které bylo realizováno metodou dotazníku a rozhovoru (s rodiči, kteří mají konkrétní zkušenost se šikanou svého dítěte v mateřské škole). Dotazníkové šetření mapuje úroveň informovanosti rodičů o šikaně, jejich postoj k problematice a zkušenosti s podporou ze strany školy. Výsledky naznačují, že většina rodičů je dostatečně informována, avšak existuje značný podíl rodičů s omezenými znalostmi v určitých aspektech šikany. Někteří rodiče vyjádřili nespokojenost s reakcí mateřské školy na šikanu. Tato zjištění podporují potřebu zvýšit informovanost rodičů a účinnost opatření proti šikaně v mateřských školách.

Klíčová slova: agresivní chování, informovanost rodičů, mateřská škola, prevence, předškolní věk, šikana

Abstract

The bachelor's thesis focuses on the issue of bullying in preschools and parents' awareness in this area. The objective is to investigate parents' level of knowledge about bullying, their opinions, and their experiences. The theoretical framework encompasses key aspects related to bullying and aggressive behavior in preschool settings, including the psychological characteristics of preschool children, their emotional and moral development, prosocial skills, and factors influencing aggressive behavior. Additionally, it addresses the definitions and distinctions between aggression and bullying, manifestations of aggression and bullying in preschool environments, and strategies for identification, response, and prevention of bullying. The research component presents the findings of a mixed-methods study conducted through questionnaires and interviews with parents who have firsthand experience with their child being bullied in preschool. The questionnaire survey assesses parents' level of awareness about bullying, their attitudes toward the issue, and their experiences with school support. The results indicate that while the majority of parents are adequately informed, there is a notable proportion of parents with limited knowledge in certain aspects of bullying. Furthermore, some parents expressed dissatisfaction with the school's response to bullying incidents. These findings emphasize the importance of increasing parental awareness and enhancing the effectiveness of anti-bullying measures in preschools.

Keywords: aggressive behavior, bullying, kindergarten, parental awareness, preschool age, prevention

Obsah

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
1.1 Psychologická charakteristika vybraných oblastí předškolního dítěte	9
1.1.1 Emoční vývoj.....	9
1.1.2 Morální vývoj.....	10
1.1.3 Prosociální dovednosti	11
1.2 Agresivní chování dítěte.....	12
1.2.1 Vymezení pojmů agresivita a agrese	12
1.2.2 Faktory ovlivňující agresivní chování dětí.....	13
1.2.3 Když se dítě chová agresivně	15
1.3 Dítě a šikana	17
1.3.1 Definice šikany.....	17
1.3.2 Rozdíl mezi šikanou a šikádlením	18
1.3.3 Aktéři šikany	20
1.3.4 Projevy agrese a šikany v mateřské škole	23
1.3.5 Jak poznat, že je dítě šikanované	24
1.3.6 Jak reagovat, když se stane dítě terčem šikany.....	25
1.3.7 Když rodič zjistí, že je jeho dítě šikanující agresor.....	28
1.3.8 Výchovné přístupy ovlivňující agrese a šikany u dětí.....	29
1.3.9 Prevence šikany	33
2 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	36
2.1 Cíl výzkumného šetření	36
2.2 Výzkumné otázky	36
3 METODIKA.....	37
3.1 Kvantitativní výzkum	37
3.1.1 Dotazník.....	37
3.1.2 Výzkumný soubor	37
3.2 Kvalitativní výzkum.....	38
3.2.1 Rozhovor.....	38
3.2.2 Výzkumný soubor	38
4 VÝSLEDKY.....	39

4.1	Výsledky dotazníkového šetření	39
4.2	Výsledky na základě rozhovorů	59
5	DISKUZE	64
	ZÁVĚR	71
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	73
	SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

Při volbě tématu „Projevy šikany a agrese v mateřské škole“ mě ovlivnily osobní zkušenosti, jak v rámci mého školního vzdělávání, tak i během mých praxí a pracovního působení v mateřské škole. Na prvním stupni základní školy jsem byla svědkem, jak paní učitelka zlehčovala problém agrese a šikany a odrazovala žáky od toho, aby se o něm zmiňovali. Šikana a agrese ve třídě byla běžnou záležitostí, ale nikdy se neřešila. V rámci pedagogických praxí, ale i nyní, když pracuji v mateřské škole, vidím, že některé paní učitelky mají obdobný přístup jako ta, kterou jsem měla na základní škole. Často opakují, že žalování dětí je nepřijatelné, a to i tehdy, když děti přijdou s tím, že některé dítě druhému ubližuje. Namísto řešení se dětem dostane kárání, že "žalují". Tento postoj vede k tomu, že děti se učí přehlížet agresi i případnou šikanu a bojí se žádat o pomoc, protože je to považováno za "žalování", což je něco nepřijatelného. Dané zkušenosti mě silně ovlivnily a utvrdily v přesvědčení, že je důležité zabývat se problematikou šikany a agrese už v předškolním věku, aby děti již v mateřské škole byly naučeny, že je nepřípustné přehlížet a bagatelizovat agresivní chování druhých, a aby byly povzbuzovány a cítily se oprávněny žádat o pomoc ve všech situacích, kdy se setkají s agresi, ať už se týká jich samotných, nebo ostatních dětí. Pokud se trend, který je ve školách zažitý, nezmění, je nutné, aby to byli právě rodiče, kteří dokáží rozpoznat ukazatele šikany, apelují na její řešení a znají svá práva a postupy, jak reagovat, pokud je problém ze strany školy zlehčován.

Cílem bakalářské práce je zjistit úroveň informovanosti rodičů dětí navštěvujících mateřskou školu o problematice agrese a šikany, jejich názory a zkušenosti v této oblasti. K dosažení cíle budou využity metody smíšeného výzkumu, konkrétně dotazníkové šetření a individuální rozhovory s rodiči, kteří mají přímou zkušenost se šikanou u svého dítěte v mateřské škole.

Teoretická východiska se věnují zásadním aspektům šikany a agrese u dětí. Zabývají se psychologickou charakteristikou předškolního dítěte, včetně emočního a morálního vývoje, prosociálními dovednostmi a faktory ovlivňujícími agresivní chování. Dále se zaměřují na definici a rozdíl mezi pojmy agresivita a agrese, projevy agresivního chování a šikany ve školním prostředí a na různé strategie pro rozpoznání, reakci a prevenci šikany.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1.1 Psychologická charakteristika vybraných oblastí předškolního dítěte

Předškolní období trvá od 3 do 6–7 let věku dítěte. Konec této etapy neurčuje pouze věk, nýbrž nástup do školy. Dítě přestává být vázané výhradně na rodinu. V rámci mateřské školy vstupuje do širšího společenského prostředí, kde je mu zprostředkován kontakt nejen s vrstevníky. Interakce s lidmi mimo rodinu, napomáhá dítěti v socializaci. Získává nové zkušenosti, dovednosti a osvojuje si různé společenské role (Michalová, 2012).

Probíhá všestranný vývoj jedince. Vyvíjí se po tělesné, pohybové, intelektové i citové stránce (Matějček, 2005).

Spoluautorky Vágnerová a Lisá (2021) pojmají toto stádium jako jistý stupeň přípravy na život ve společnosti. K naplnění této podstaty je nutné, aby dítě přijalo normy upravující chování k lidem v různorodých situacích.

1.1.1 Emoční vývoj

V předškolním věku se dítě učí, jak nakládat se svými emocemi. Jde o prvopočátek vědomého i citového sebeovládání a vývoje vůle (Michalová, 2012).

Mezi druhým a třetím rokem věku dítěte nastává vývojové období vzdoru, doprovázející vzdorovitost, jak již název sám napovídá, a záchvaty vzteku. (Matějček 2005). Dle Matějčka (2005) jde o přirozený proces budování identity, kdy jednotlivé složky osobnosti včetně nervové soustavy, nejsou ještě zcela vyvinuté a ve svém vývoji se rozcházejí doposud nejvíce. Toto období v průběhu předškolního věku ustává a emoční prožívání je vyrovnanější. Děti svou nevoli vyjadřují příhodnějším způsobem a zvládnou s ní lépe pracovat. Zároveň snadněji rozumí příčinám vzteku a zlosti, tudíž se tyto jevy v předškolním období objevují méně než u batolat.

Vztek a zlost jsou reakce na frustraci dítěte, kdy selže jeho emoční kontrola. V případě, že je afektivní emoce silná, předškolák nezvládne svou reakci udržet pod kontrolou. Děti mající nízkou úroveň sebekontroly a sklon k afektivnímu jednání, mnohdy reagují na frustraci negativním způsobem, včetně agrese. Svou roli zde hraje orientace v pocitech svých i druhých lidí a typ temperamentu, který má dítě vrozený. V předškolním věku děti začínají přemýšlet o důvodech a následcích lidského chování. Umí si představit, co se

v jisté situaci může stát, popřípadě co by se muselo stát, aby došlo k určitému důsledku. Stejně tak je tomu i v případě jejich vlastního jednání. Tyto dovednosti však může u mladších předškoláků oslabit přetrvávající magické myšlení, které zapřičiňuje sklony vměšovat fantazii do reality a uvěřit nepravděpodobnému (Vágnerová & Lisá, 2021). Dítě začíná chápat, že pocity souvisí s individuálním pojetím situace daného jedince, a že na tutéž situaci mohou lidé reagovat zcela odlišně. Fakt, že pocity lze i maskovat a člověk se může jinak tvářit a jinak cítit, chápou až děti kolem šesti let (Langmeier & Krejčířová, 2006). Porozumění vlastním i cizím pocitům a názorům je důležité pro sociální interakci a pozitivní vztahy. Tento proces je záležitostí pomalou a náročnou. Lze ho usnadnit dítěti vysvětlováním různých projevů psychických stavů. Dětem tato orientace napomáhá reagovat přiměřeněji na různé události a osvojit si žádoucí sociální dovednosti (Vágnerová & Lisá, 2021).

1.1.2 Morální vývoj

Děti předškolního věku si zakládají na konformitě, tedy přizpůsobení se společnosti a dodržování pravidel, dobrých mravů a principů chování. Jsou ochotné dodržovat a upozorňovat na sebemenší prohřešky ostatních, více než v kterémkoli dalším vývojovém období (Matějček, 2005).

Morální vývoj pramení z diferencování dobrého a špatného chování. Jde o jakýsi proces, navozující úctu k potřebám druhých lidí. Rozvíjí se od raného věku dítěte, kdy si již starší batole uvědomuje, že ubližování je nepřípustné. V tomto směru nejde úplně o naučení pravidel, nýbrž o vcítění se a pochopení morálních zákonitostí. Chápání toho, co je společensky přijímáno za správné a co za špatné se během vývoje postupně mění. Žádoucí a nežádoucí chování posuzují děti zpočátku egocentricky – příliš nepřemýšlejí nad tím, jaký dopad budou mít jejich činy na ostatní, ale jaké budou mít na ně samotné (Vágnerová & Lisá, 2021).

Podle Matějčka (2005) se zásady a mravní normy budují od dětství až do dospělosti vlivem výchovy. Mravní vývoj lze u dětí posilovat snahou udělat něco pěkného pro druhého, spolupracovat na tom s ostatními, těšit se ze svých zásluh a svou radost sdílet. U starších předškoláků dochází k uvědomování a zvnitřňování mravních norem, s nimiž se snaží zkorigovat své chování. Ke změně morálního uvažování, kdy nejsou v popředí

jen vlastní potřeby, ale i přání a potřeby druhých lidí, dochází okolo pátého roku věku. Velký vliv na vývoj morálního chování a uvažování má rodina. Zde se buduje důvěra a soucit k druhým lidem. Autorita, jíž jsou především rodiče, pro dítě představuje vzor, kterému se chce podobat a se kterým se identifikuje (Vágnerová & Lisá, 2021). Dítě tzv. otiskuje prostředí, ve kterém vyrůstá, přebírá veškeré dobré i špatné zvyklosti a zásady své rodiny a lidí v jeho bezprostředním okolí. Dítěti je poskytován jasný obraz toho, jak se za různých okolností chovat, jak řešit konflikty apod. (Matějček, 2005). Roli dospělého si děti zkoušejí pomocí námětových her, v rámci kterých přebírají normy a pravidla světa dospělých. Přitažlivost příslušných rolí děti motivuje k akceptaci pravidel a způsobů chování těchto rolí. Jedná se o příklad sociálního učení příznačného pro daný věk (Vágnerová & Lisá, 2021). Nastupuje vývoj svědomí, které Matějček (2005) popisuje jako odezvu vlastního přístupu k přijatým normám. V této souvislosti starší předškoláci jednají žádoucím způsobem, přestože je nikdo nevidí a nehrozí jim trest. Důvodem už není pouze očekávání odměny, nýbrž subjektivní, nepříjemný pocit viny pramenící z porušení pravidel (Vágnerová & Lisá, 2021).

Michalová (2012) však zastává názor, že v tomto období bývá vnitřní svědomí dítěte ještě příliš slabé. Tudíž je nutné svědomí posílit obavou z trestu a obeznámit dítě s přirozenými důsledky jeho chování.

1.1.3 Prosociální dovednosti

Pojem prosociálnost lze chápat jako pozitivní chování vedoucí k pomoci druhým lidem bez ohledu na vlastní prospěch. Naopak se může stát, že daný jedinec musí sám něco obětovat (Svobodová, 2007).

Rozvoj prosociálních dovedností závisí dle Vágnerové a Lisé (2021) na několika faktorech, kterými jsou: dosažení určité úrovně kognitivních schopností, emoční zralosti a autoregulace, umění redukce agresivity a způsobilost odložit uspokojení, naplnění citových potřeb, jistoty a bezpečí.

Podle Svobodové (2007) je k prosociálnímu jednání zapotřebí pochopení situace z jiného úhlu pohledu, morální uvažování, dodržování hodnot, empatie a znalost společenských norem a pravidel. Tatáž autorka současně poukazuje na důležitost naplnění základních

lidských potřeb dle pětistupňové pyramidy Abrahama Maslowa. Pokud je některá z potřeb nenaplněna, blokuje rozvoj prosociálních dovedností.

Prosociálnost se tvoří nejvíce právě v předškolním věku, kdy dítě vystupuje z kruhu rodiny do nového prostředí plného neznámých lidí. Počátky prosociálního chování lze ale sledovat již mezi druhým a třetím rokem věku, kdy dítě dokáže rozlišit nejen vlastní pocity, ale poznává a pojmenovává i emoce ostatních lidí, načež projevuje účast v těžkostech druhého (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Přestože jsou předškoláci orientovaní především na sebe, na své zájmy a potřeby, zvládnou se projevovat empaticky, brát ohled na ostatní a pomoci druhému, i když zatím spíše dětským způsobem (Vágnerová & Lisá, 2021).

Vývoj prosociálního chování probíhá na základě nápodoby a identifikace, z čehož pramení důležitost modelu názorného jednání. Pokud se rodiče nechovají prosociálně a nevyžadují to samé po dítěti, nelze očekávat, že si dítě dané dovednosti osvojí (Vágnerová & Lisá, 2021). Totéž, co pro rodiče platí i pro učitelku v mateřské škole, kde je žádoucí, utvářet společně s dětmi pravidla chování a trvat na jejich dodržování, protože i tento faktor s prosociálností souvisí (Svobodová, 2007).

1.2 Agresivní chování dítěte

Násilí je součástí života od prvních let dítěte až do stáří. Mírnou agresi jako je kousání, strkání či přetahování o předměty lze pozorovat již u batolat. Míra daného jednání narůstá v předškolním a školním období (Langmeier & Krejčířová, 2006). Mladší děti využívají převážně fyzickou agresi, u starších si lze všimnout spíše útoků verbálních. V rámci vývoje si děti osvojují přijatelnější způsoby k dosažení svých záměrů (Vágnerová & Lisá, 2021). V ohrožení však lidé reagují různě. Někdo využije jako obranu před problémovou situací útěk, jiný přímý útok (Beníšková, 2007).

1.2.1 Vymezení pojmů agresivita a agrese

Pojmy agrese a agresivita jsou nejen laickou veřejností často zaměňovány a mylně považovány za identické, ačkoli každý z nich má odlišný význam (Martínek, 2015).

Agresivita

Spoluautoři Hartl a Hartlová (2010, s. 19) v *Psychologickém slovníku* definují agresivitu jako „sklon k útočnému jednání“.

Martínek (2015, s. 10) agresivitu v užším slova smyslu vystihuje jako jakýsi charakteristický rys, dispozici nebo vnitřní pohotovost k agresivnímu chování, jejíž rozměr je u každého člověka různý. V širším pojetí popisuje agresivitu jako „schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“

Dle tvrzení Svobody (2014) je potenciálně agresivní každý živý tvor a je to naprosto přirozená součást života související s pudem sebezáchovy. Také Langmeier a Krejčířová (2006) jsou přesvědčeni, že každý jedinec musí disponovat určitou mírou agresivity, aby měl šanci přežít.

Agrese

Martínek (2015, s. 23) agresi interpretuje jako „projev agresivity v chování jedince“.

Hartl a Hartlová (2010, s. 18) charakterizují tento pojem jako „útok, útočné či výbojné jednání vůči osobě, předmětu či překážce na cestě k uspokojení potřeby“ kdy dané jednání je reakcí na frustraci.

Koukolík a Drtilová (2006) agresi popisují jako jakékoli jednání, cílené na druhou osobu, s bezprostředním úmyslem ublížit. Z důvodu absence záměrnosti nepovažují za agresi náhodné ublížení. K naplnění podstaty agrese dle výše zmíněných autorů musí mít oběť motivaci se násilí vyhnout.

1.2.2 Faktory ovlivňující agresivní chování dětí

Po narození vyjadřuje dítě svá přání a potřeby křikem, který je sám o sobě agresivní projev. Takovému dítěti lze pomoc zvládat jeho vnitřní agresivitu a impulzy komunikací a mírumilovným hlasem směřujícím přímo k němu. Pokud tomu tak není a rodiče dítě zavrhnou, objeví se jako důsledek frustrace a absence důvěry ke svým nejbližším. V této chvíli se zvyšuje riziko, že si dítě zafixuje agresivní vzorce chování vůči okolí (Michalová, 2012).

Kast-Zahn (2007) udává hranici přípustnosti agresivního chování do čtyř let věku dítěte. Podle autorky dítě do tří let věku ještě zcela nerozumí důsledkům svých činů. Což samozřejmě neznamená, že útokům bude vychovatel jen slepě přihlížet s přesvědčením, že je dítě ještě malé. I v tomto případě je nutné dát dítěti na vědomí, že agresivní jednání není v pořádku a vysvětlit mu situaci a důsledky, které sebou agrese nese. Agresivita by se měla s přibývajícím věkem snižovat. Pokud agresi často využívá dítě starší, než je tato hranice je třeba upozornit.

Michalová (2012) považuje negativního chování předškolního dítěte za signál volání o pomoc. Stejně tak Solterová (2016), která řadí agresivní ataky mezi časté příčiny duševní bolesti. Dítě s projevy útočného chování se může cítit zoufale, ukřivděně, zlostně, nebo vyděšeně a potřebuje pomoc dospělého, který mu pomůže bezpečně ventilovat negativní pocity.

Zároveň je důležité si uvědomit, že z cholera se flegmatik stane jen těžko a jeho emoce změnit nelze. Ovšem modifikovat způsob vyjadřování nespokojenosti lze (Beníšková, 2007).

Nejúčinnější cesta, jak zabránit nepřijatelnému chování dítěte vede přes porozumění příčin jeho jednání. Svoboda (2014) poukazuje na fakt, že agresivní chování předškolního dítěte může být následkem nenaplnění základních sociálních potřeb, kterými jsou: potřeba místa, bezpečí, podnětu, péče a výživy, podpory, opory a potřeba limitu. Kast-Zahn (2007) vidí příčinu v kombinaci tří aspektů: absence jasně vymezených hranic a pravidel, příliš nízkého sebevědomí a neschopnosti udržet své chování pod kontrolou. Solterová (2019) shledává důvody agresivního počínání v nenaplněné potřebě, neznalosti důsledků svých činů a aktuálním emočním stavu. Násilím může dítě vyjadřovat svůj hněv, nebo strach z prostředí, kde nepovažuje za bezpečné se projevit a dát průchod svým pravým pocitům. Nelze opomenout, že dítě může jednat agresivně v důsledku rozrušení či traumatu, kam spadá kupříkladu nevstřebažené trauma z minulosti. Pokud je jedinci ublíženo, ať už bitím, výhrůžkami, nebo i citovým zanedbáváním, může to v něm samotném vyvolat sklony k násilí. Beníšková (2007) předkládá hypotézu, že dítě může mít jen nadměrnou energii, kterou potřebuje vyventilovat, ale neví, jakým způsobem. Martínek (2015) navíc podotýká, že někteří

jedinci využívají agresi k posílení své pozice a respektu v kolektivu, prosazení svých přání apod.

Dle Martínka (2015) v míře agresivity hraje více než 50% roli genetika. Proti tomuto tvrzení se vymezují Koukolík a Drtilová (2006) zastávající názor, že podíl dědičnosti existuje, ale ve velmi nízkém měřítku. Větší význam mají podle nich vlivy sociální. Se zvýšenou agresivitou nutno počítat i u dítěte, kterému je jeho rodinou od raného vývoje prezentováno, že agresivním jednáním dosáhne stanoveného cíle (Martínek, 2015). Také Říčan a Janošová (2010) tvrdí, že agrese je naučená a člověk si ji osvojuje, od útlého věku, na základě vlastních zkušeností.

1.2.3 Když se dítě chová agresivně

V případě agresivního chování dítěte hraje významnou roli, jaké stanovisko k agresivitě zaujmají rodiče a další dospělí v bezprostředním okolí. Je žádoucí vést děti k empatii a respektu, nejen k sobě, ale i k ostatním. Naučit dítě řešit konflikty neagresivní metodou, a hlavně jasně a srozumitelně dítěti vysvětlit důvod odsuzování agresivního chování (Vágnerová, 2011).

Beníšková (2007) doporučuje zamyslet se nad tím, jak a za jakých okolností se dítě projevuje a na co konkrétně okolí poukazuje. Zaměřit se na četnost problémového chování, zda si vybírá oběti slabší, nebo jsou síly účastníků vyrovnané, zda svou sílu zneužívá, nebo pouze uplatňuje.

Kast-Zahn (2007) upozorňuje na skutečnost, že se dětem s problémovým chováním nedostává dostatek pochvaly a ocenění, což je svým způsobem ničí, a tak si sílu vydobývají agresí. Daná autorka považuje za důležité posílit sebevědomí dítěte. Toho lze docílit pomocí fyzické náklonosti (pohlazením, úsměvem, pochováním...), oceněním či pochvalou, když se dítěti něco podaří.

Beníšková (2007) ve své knize předkládá doporučení, jak přistupovat k dítěti, které je často agresivní.

- **Učit dítě nést následky svého jednání** – pokud někomu ublíží, přimět ho k omluvě, nebo v případě, kdy pod náparem agresivity zničí nějakou věc, nekupovat hned

novou a nechat dítě podílet se na její opravě, odpracování, nebo mu nabídnout možnost darování své hračky jako náhrady apod.

- **Seznámit dítě se společensky uznávanými cestami k vybití vzteku, a naopak s nepřípustným chováním** – nelze zakázat jakékoli klučičí rvačky, které jsou v přirozené míře, lze však vetovat bezdůvodné napadávání a ubližování slabším, což už patří mezi nepřijatelné. Svůj vztek ze sebe dítě může např. vykřičet, ale snažit se eliminovat neurvalost vůči ostatním.
- **K vybití nadbytečné energie dítěte využít sport** – dítě se aktivitou zbaví přebytku energie, čímž následně snáze ovládne své impulzivní reakce.
- **Hledat odpovědi ve své vlastní reakci při zátěži** – rodič je pro dítě přirozeným vzorem již od útlého věku, jestliže on sám je razantní typ s agresivními sklony, nelze od dítěte očekávat opak.
- **Posilovat sebeúctu dítěte** – pokud si bude dítě dostatečně jisté sebou samým, nebude mít potřebu dokazovat si vlastní hodnotu nepřiměřenou obranou a hrubiánstvím. Je třeba dítě chválit a oceňovat, aby si uvědomovalo své úspěchy, nezatracoval ho a dát mu pocit, že ho má někdo rád.
- **Vyhledávat a provádět činnosti, které baví dítě i dospělého** – špatné chování dítěte může být následkem nudy. Pokud rodič pro dítě najde zajímavý způsob, jak trávit volný čas, z něhož se bude dítě těšit, bude úspěšné a nebude mít nouzi o atraktivní zážitky, bude pro něj snadnější se vypořádat s frustracemi, nebo nedorozuměním a snadněji se tak ovládne v problémových situacích.

Kast-Zahn (2007) radí vcítit se do pocitů daného dítěte. Zkusit pojmenovat jeho emoce a dát najevo, co se nám na jeho chování nelíbí. Pobídnout dítě, zda přijde na to, jak lze situaci vyřešit jinak, lépe. Je žádoucí dítě povzbudit a pochválit, pokud vymyslí řešení za absence násilí. Případně navrhnout další možná východiska. Dále si modelové situace názorně předvést, za pomoci různých náměrových her. Následně společně přemýšlet, jak by se okolnosti mohly dál vyvíjet.

Solterová (2016) zmiňuje metodu pevného objetí od paní doktorky Prekopové, která tvrdí, že agresivnímu jednání dítěte lze zamezit pevným a láskyplným sevřením do náruče. Přestože se může blízkosti bránit, ve skutečnosti prahne po oběti blízké osoby. Dítěti je tímto poskytnut pocit bezpečí a možnost dát průchod svým pocitům pláčem,

nikoli ubližováním. Někteří rodiče raději volí metodu izolace, v důsledku čehož se dítě cítí naopak opuštěně a nemilovaně.

Vágnerová (2011) ve své publikaci uvádí několik rad, jak postupovat přímo ve chvíli, kdy dítě ohrožuje ostatní. Prvotně je třeba postavit se mezi účastníky konfliktu a zabránit, aby agresor pokračoval ve svém jednání. Nenechat děti, aby se rozešly, nýbrž je podpořit v nalezení jiného příhodného řešení. Pomoci agresivnímu dítěti omluvit se za své činy. Ukázat dětem způsob, jak si spolu i nadále hrát, vhodně komunikovat a omluvit se za své chyby. Rozhodně není dobrým řešením zakazovat jim pokračovat v aktivitách. Solterová (2016) předkládá možnost, v případě agrese dítěte mířené na jiného jedince, využít metodu důrazného nesouhlasu – hlasité a rozhodné „ne!“.

Kast-Zahn (2007) vidí podstatu ve vyvození důsledků a určení trestu, bezprostředně po ataku.

1.3 Dítě a šikana

V souvislosti se šikanováním se můžeme setkat s jedním z mylných tvrzení společnosti, agitujícím, že tento nešvar není záležitostí celého našeho života, nýbrž pouze jen určité životní etapy a malí agresoři z toho vyrostou. To bohužel není tak zcela pravda. S šikanou se může setkat každý v jakémkoli věku i prostředí, od mateřské školy, rodinu či domov seniorů (Kolář, 2011).

Tento jev není fenoménem dnešní doby. Vyskytoval se již od pradávna. Vždycky budou lidé s touhou po moci a ovládnutí druhých lidí za pomoci teroru. Atributem vyspělé společnosti je naopak pomoc slabším jedincům (Kolář, 2011).

Neexistuje důvod, který by agresora opravňoval ubližovat a zneužívat svou moc. Nezáleží na tom, jak ten druhý mluví, jak vypadá, nebo jaké má slabé stránky. Nikdo nemá právo na kohokoli útočit a realizovat praktiky vykazující znaky šikany (Matthews, 2015).

1.3.1 Definice šikany

Nelze označovat veškeré mezilidské konflikty, nebo výchovné a kázeňské problémy za šikanu. Ovšem pokud je šikana přehlížena, nebo nerozpoznána nastává velký problém.

Vágnerová (2011) definuje šikanu jako vědomé, opětovné, fyzické, ale i psychické ubližování založené na nerovnováze síly. Podle Zvíorského a kol. (2021) nepoměr sil nemusí spočívat pouze ve fyzické převaze, nýbrž také například v rozsahu intelektu, míře zkušeností, odolnosti psychiky, měřítka sociální způsobilosti apod.

Říčan a Janošová (2010) se nebrání tvrzení, že v určitých případech lze za šikanu označit i jednorázový čin pod výhružkou opakování.

Dle Rapčana (2021) jde o kterékoli jednání vedoucí k záměrnému ublížení, vystavení riziku či zastrašení jednotlivce, nebo skupiny, jež se nezvládne, případně nechce bránit.

Webster-Doyle (2002) tvrdí, že šikana odehrávající se v dětském kolektivu je totožná s tou, která zapříčiňuje války mezi národy. V obou případech je k vítězství využívána fyzická síla, nebo nepřátelská agrese za kterou se skrývá agrese duševní, jdoucí ruku v ruce s útoky slovními.

Kolář (2011) šikanu považuje za nemocné, patologické chování a v definování daného pojmu se shoduje s výše uvedenými autory, přičemž se v jeho pojetí objevují navíc výrazy jako zotročování a manipulace.

Zvírotsky a kol. (2021, s. 12) ve své definici vyzdvihuje samoučelnost jednání, což znamená, že „cílem takového jednání je toliko ponižít, zesměšnit, potupit oběť, nikoli se jí např. pomstít, nebo ji jednorázově k něčemu přimět.“

Beníšková (2007) upozorňuje, že šikana ve většině případech začíná pozvolna a nenápadně. V případě, že se oběť nebrání, stupňuje se.

1.3.2 Rozdíl mezi šikanou a škádlením

Na pojem škádlení lze nahlížet z různých hledisek. Někteří autoři zahrnují škádlení mezi formy šikany, jiní škádlení od šikany, za splnění určitých předpokladů, oddělují.

Dospělý mnohdy tvrdí, že škádlení je normální, což může být pravda. Ovšem mezi škádlením a šikanou je enormní rozdíl (Matthews, 2015). Rozpoznání tohoto rozdílu činí mnohým nemalý problém. Zásadní je, jak ze subjektivního hlediska vnímá dané chování osoba, které se škádlení týká (Vágnerová, 2011).

Fieldová (2009) na rozdíl od níže zmíněných autorů škádlení zařazuje již mezi hlavní typy šikany s tím, že jde o nejnebezpečnější a nejdéle trvající formu. Mezi škádlení začleňuje pouze verbální násilí (nadávky, urážení, posměšky, hrozby apod.).

Podle Koláře (2011) je škádlení charakterizováno rovnocenným, vzájemně se respektujícím vztahem aktérů a pojmáno jako projev přátelství. Lze sem zahrnout například popichování či zlobení za účelem dobré nálady a legrace obou zúčastněných stran. V případě, že dané jednání účastník jako zábavu nebere, iniciátor svého konání zanechá. Významným aspektem je zachování důstojnosti všech účastníků.

Matthews (2015) podotýká, že škádlení se týká skutečných přátel. Důležitými faktory jsou rovnost stran, hravost, dobrý úmysl, nevinnost a oboustrannost. Cílem je společná legrace. Přítel neraní city svého blízkého úmyslně a škádlení končí tam, kde by dané činy mohly druhého člověka rozrušit či rozzlobit. Oproti tomu cílem šikany je ublížení a ponížení. V tomto případě se baví pouze agresor, nikoli oběť. Neštěstí oběti přináší tyranovi libost a ten tak zvyšuje intenzitu svého jednání.

Říčan a Janošová (2010) považují škádlení za pobavení vedoucí k vzájemnému poznávání a sblížování se. Musí být splněna podmínka, že škádlený jedinec vnímá popichování pozitivně. Pokud tomu tak není a danou osobu opakované chování vnitřně ponižuje a trýzní, jedná se o šikanu. V případě, že taková situace, byť jen jednou nastane, vychovatel či pedagog by se měli na oba aktéry zaměřit i nadále. Kvasničková (2020) upozorňuje, že pokud se jakákoli forma ubližování opakuje a účastníci se nemění, jde o počátek šikany a je nutné zasáhnout. Kyriacou (2005) podotýká, že to samé platí i v případě, že je stres oběti ze strany agresora neúmyslný. Destruktivita je i v tomto případě totožná jako šikana samotná.

Není snadné určit hranici mezi škádlením a šikanou. To, co jeden považuje za legraci a zábavu, může jinému způsobovat trápení (Vágnerová, 2011). Výroky, že se jedná o pouhé nevinné škádlení, a tudíž o nic nejde, jsou obvyklou výmluvou agresorů, jejich vychovatelů i pedagogů, kteří nechtějí, nebo neumějí problém šikany vyřešit, a tak volí cestu bagatelizování (Říčan & Janošová, 2010).

1.3.3 Aktéři šikany

Nelze přesně definovat, jak konkrétně má vypadat typický agresor a jak oběť. Stereotypní zažitá představa se ukazuje často zcestné a jsou mnohdy důvodem, proč oběti nikdo nevěří a agresora nepodezřívá. Přestože pro názornost existuje jisté vymezení určitých typů hlavních aktérů, každý případ je jedinečný a nelze se řídit pouze předepsanými předpoklady. Dispozice k oběma rolím má v sobě každý jedinec (Zvírotsky et al., 2021).

Jestliže se v kolektivu vyskytne šikana, každý účastník se zákonitě ocitne v jedné ze tří rolí. V roli oběti, agresora, nebo „pouze“ přihlížejícího publika. Nejen oběť, nýbrž i agresor a všichni aktéři v roli nepřímých účastníků, potřebují pomoc (Vágnerová, 2011). Odhalování šikany hatí mnohdy její aktéři, od agresora, oběť až po přihlížející. Roli zde hraje strach – být za udavače, z pomsty, strach o pověst svou, své rodiny, školy apod. (Kolář, 2011).

Agresor

Říčan a Janošová (2010) agresora popisují jako jedince, který se aktivně účastní šikany. Především pak ten, který ji iniciuje.

Agresor má dle Kyriacoua (2005) radost z utrpení oběti. V případě, že oběť na sobě nenechává stres znát, pak tyran tuto relaci přeruší. Proti tomuto tvrzení se vymezuje Fieldová (2009) zastávající názor, že agresor nemusí mít v plánu oběti ublížit, ale může být pouze lehkomyšlný a nechápat následky svého počínání.

Agresor také nemusí zákonitě nést podobu, jakou má společnost zažitou pod tímto pojmem. Není pravidlem, že se jedná o jedince fyzicky zdatného s podprůměrnou mírou inteligence (Zvírotsky et al., 2021).

Agresor může být chlapec i dívka bez rozdílu. Četnější je však šikanování mezi chlapci, kteří toto chování provádí ve skupinkách i samostatně a preferují fyzickou formu šikany. Zato dívky volí častěji šikanu ve skupině formou verbálních, nebo nepřímých metod, kterými jsou například vyloučení ze společnosti, či hanlivé posunky (Kyriacou, 2005).

Matthews (2015) rozděluje agresory na dvě základní skupiny, a to na ty, co zažili šikanu z pozice oběti a druhou skupinu označující „oblíbení“ tyrani. Obě skupiny se vyznačují

tím, že zastupitelé obou kategorií nemají téměř žádné slitování se svými oběťmi. Aktéři první skupiny se s šikanou potýkali doma, ve škole, nebo v obou případech. Nemají mnoho přátel a nejsou oblíbení v kolektivu, naopak jsou osamocení a příliš nezapadají mezi ostatní. Mají v sobě tolik bolesti, že nemají kapacitu se starat o pocity druhých. Naopak druhá skupina tolik bolesti ani neprožila. Tzv. „oblíbení“ tyraní jsou populární a v kolektivu zaujímají význačné postavení. Bylo by chybou tvrdit, že všechny oblíbené děti tyranizují ostatní. Ti, o kterých je zde řeč, mají svou oblíbenost vybudovanou na zesměšňování, šikanování a vylučování ostatních za účelem pozornosti.

Agresoři jsou zbabělci, neodvážejí se měřit si síly s někým stejně silným s vyrovnanou šancí na vítězství, proto si vyhlížejí oběti, u kterých se předpokládá, že nebudou klást odpor (Beníšková, 2007).

Kolář (2011) má zkušenost, že agresoři jsou většinou mravně i duchovně nezralí jedinci, mající dva hlavní motivy, kterými jsou krutost a touha po moci.

Matthews (2015) je přesvědčen, že agresoři touží mít to, co chtějí i všichni ostatní. Tedy lásku svých rodičů, oblibu ze strany přátel, zažít pocit úspěchu, uznání a pochvaly. Mít svůj život pod kontrolou. Pokud ovšem dítě nabude pocitu, že není milováno, nikdo ho neuznává a jeho život je jen samé bití a ponižování, snadno sklouzne ke strategii zločinců.

„Nemáš-li mě rád, alespoň si mě všimneš, když neumím být laskavý, dokážu být aspoň tyran dobrý! Půjde mi rozbíjení věcí a mlácení lidí. Budu dobrý v tom, že se budeš cítit mizerně. Čím hůř budeš vypadat, tím líp budu vypadat já. Čím hůř ti bude, tím líp se budu cítit já.“ (Matthews, 2015, s. 53)

Oběť

Zvírotský a kol. (2021, s.74) oběť v souvislosti se šikanou charakterizují jako „jednoho z aktérů, na kterém je násilí pácháno.“

Během svého života se s šikanou z pozice oběti setká velké procento lidí. Výběr je mnohdy náhodný. Obětí se tedy může stát kterýkoli jedinec (Kolář, 2011).

Oběti často hledají mylně chybu u sebe, což je přirozené, avšak především špatně mířené. Šikanovaný nemůže za to, že se agresor rozhodl být zlý (Matthews, 2015). Tyraní se značí potřebou někomu ublížit a absencí respektu. Pokud by se oběť dostala mimo jejich dosah, najdou si jinou. Důvody naleznou mnohdy v malicherných a běžných jevech

(Matthews, 2015). Příkladem může být vynikání oběti v určité disciplíně, výborné studijní výsledky, materiální zajištění, dobré rodinné zázemí, nebo naopak sociálně znevýhodněné prostředí, ochranná výchova, vzhled, labilita, handicap, nováček ve skupině či jakákoli i sebemenší odlišnost. To vše, a ještě více může být pro násilníka důvod k šikaně (Vágnerová, 2011). Ohrožen je stejně tak slušný žák s výtečným prospěchem jako vyhlášený rebel a provokatér (Kolář, 2011).

Kyriacou (2005) objasňuje, proč se dlouhodobými oběťmi šikany stanou jen někteří. Určujícím činitelem je reakce oběti na počátek šikanování. Někteří předcházejí destruktivnímu chování tím, že se naučí vyhýbat situacím, která by mohla šikanu potenciálně vyvolat, nebo zvolí obranou taktiku vyznačující se například asertivitou či humorem. Nejzásadnější však je, aby oběť na sobě nenechala znát rozčílení a strach z útočníka a jeho jednání. Agresor si často vybírá oběť podle osobnosti daného jedince a vyhledává si „snadnou kořist“. Takovou, u které je přesvědčen, že nebude klást odpor a bránit se (Bourcet & Gravillon, 2006). Podobný názor zastává Kolář (2005), podle kterého je magnetem pro agresora zvýšená zranitelnost a bojácnost. Nejčastěji tak padá výběr na takzvané „nejslabší ze slabých“, kteří jsou příznační tím, že neumějí skrývat svůj strach a využívat strach ostatních. Dítě s těmito dispozicemi má větší pravděpodobnost, že se stane obětí agrese či šikany. Není to ovšem pravidlo.

Tato fakta bychom měli brát na zřetel obzvláště v době inkluze, kdy se děti tzv. „snadné oběti“ dostávají do kolektivu ve kterém vyčnívají a mohou se tak snadno stát obětí agresorů.

Přihlízející

Šikana se netýká pouze oběti a agresora, nýbrž všech přítomných. Přihlízející, v důsledku nečinnosti dospělých, často agresivní chování přijmou jako normu. Před šikanou se mohou cítit bezbranně. Také se snižuje jejich mravní úroveň. Na probíhající šikanu většinou neupozorní, nezastanou se oběti a agresora nezastaví. Násilí zkrátka tolerují, nebo se i aktivně zúčastní. Důvodů může být více. Nemají soucit, nesouhlasí, ale nezabrání či mohou být paralyzováni strachem (Vágnerová, 2011). Přidat se na stranu tyрана pro ně představuje bezpečí (Říčan & Janošová, 2010). Udělat jakýkoli krok

k zabránění násilí, pokud se jedná o dospělé aktéry, činí problém i mnohým plnoletým. Není tudíž divu, že si nevědí s tímto problémem rady děti (Matthews, 2015).

Přihlízející mají paradoxně největší moc. Odměnou agresorů je popularita k čemuž potřebují příznivce. Pokud se ale případní stoupenci stáhnou, nebo dokonce šikanovaného podpoří, tyran skončil. Mnozí se diví, proč se oběť nebrání, ale nelze čekat, že se bude osamocené dítě bránit, když se za něj nikdo nepostaví. Pokud okolí jen slepě přihlíží, oběť může nabýt dojmu, že si špatné zacházení zaslouží (Matthews, 2015).

Matthews (2015, s. 99) k této souvislosti přiřadil výstižný citát od Marka Twaina: „Pro svět budete jen jedním člověkem... ale pro jednoho člověka můžete být celým světem.“

Říčan a Janošová (2010, s. 65) popisují zastánce jako vlivné „prosociální děti se smyslem pro odpovědnost“. Doma, u takových dětí nezaznívají věty typu: „Nevšímej si toho a nedělej si zbytečně problémy.“, nýbrž je rodiče vedou k pomoci slabším.

1.3.4 Projevy agrese a šikany v mateřské škole

Kyriacou (2005) poznamenává, že kalkulovat míru výskytu šikany mezi malými dětmi je velice nesnadný úkol. Zhodnotit, co v těchto případech posuzovat, za šikanu a co ne, není tak jednoznačné, jako u dětí starších.

Raising Children Network (2021) ve svém webovém příspěvku s názvem: „Předškolní šikana: pomoc svému dítěti“ charakterizuje šikanu v mateřské škole následovně: „Šikana je, když děti záměrně a opakovaně dělají a říkají nelaskavé věci. V předškolním věku to může zahrnovat škádlení, vynechávání ostatních, být fyzicky agresivní a říkat zlé věci.“

Podle výroční zprávy uveřejněné Českou školní inspekcí (2020) v mateřských školách do roku 2017/2018 meziročně narůstalo rizikové chování dětí. V následujícím školním roce nastal zlom a problémové chování (šikana, slovní agrese mířená na učitele, agrese, násilí, ubližování, poškozování majetku, krádeže aj.) dětí v předškolním vzdělávání pokleslo. Příčina však může být v nástupu distančního vzdělávání. Nejhojněji se u dětí v mateřské škole objevuje agrese, násilí a ublížení na zdraví. Také Koukolík a Drtilová (2006) upozorňují, že se chlapci již ve věku 3–5 let stávají obětmi fyzického násilí ze strany vrstevníků. U děvčat se v tomto věku vyskytuje spíše forma sociální šikany, například

vylučování z kolektivu. Podobné tvrzení uznává i Kolář (2011), který ve své publikaci uvádí, že v prostředí mateřské školy se objevují nejen prvky, ale i počáteční stádia šikany, mající sice dětskou podobu, avšak princip ubližování totožný. První možnost je ovšem nejběžnější. Prvky šikany lze chápat jako chování, jenž je tzv. předstupněm šikanování, se kterým také úzce hraničí. Prvky se vyznačují zejména omezováním práv druhého a nepříjemnými až mnohdy bolestivými následky. I v tomto případě zde figuruje nepoměr sil a úmysl ublížit. Nejedná se však o dlouhodobé a soustavné jednání. Je potřeba být na pozoru, protože se prvky mohou v šikanu proměnit.

Vyvstává zde velké riziko, že se agrese pro dítě může stát prostředkem k dosažení nějaké výhody, věci, po které touží apod. Tento jev se odborně nazývá instrumentální agrese, která může vyvolat agresi emoční, vyznačující se libostí z přesily a utrpení druhého. Takovéto prožitky osvojené v raném dětství mohou mít neblahý vliv na následný vývoj dítěte (Kolář 2011).

Agrese projevující se v předškolním věku může být důsledkem těžké životní situace v rodině dítěte, které danou skutečnost špatně snáší. V těchto případech se může jednat například o rozvod rodičů, narození sourozence, nebo úmrtí v rodině. Dítě si s abnormálními negativními emocemi neví rady, a tak k jejich ventilování využívá právě agrese. V takových situacích je příhodné s dítětem pracovat a poskytnout mu rady, jak se svými pocity pracovat (Kvasničková, 2020).

Šikana může být pro předškolní děti destruktivní, protože jde o období socializace a získávání přátel. Nevhodné chování vrstevníků může mít pro daného jedince celoživotní následky (Raising Children Network, 2021). S daným tvrzením souzní i Kolář (2011, s. 74) podle něhož „skrytá neléčená šikana v mateřské škole působí velké škody a trápení, které zasáhnou děti, rodiče i pedagogy.“

1.3.5 Jak poznat, že je dítě šikanované

Většina dětí se se svým trápením nikomu nesvěří a raději tiše trpí. Na dotazy, zda jim někdo neublíží, odpovídají vyhybavě a nesměle (Beníšková, 2007). Vágnerová (2011) zmiňuje několik možných důvodů. Dítě nechce být „žalobníčkem“, bojí se, že by mu nikdo neuvěřil, má tak nízké sebevědomí způsobující, že se sám za sebe stydí, obává se

reakce agresorů, nebo reakce rodičů. Nezřídka kdy uvěří tomu, že si šikanování zaslouží, protože je, jak tvrdí agresoři, „divné“.

Podstatným ukazatelem je náhlá změna chování a nepříznivý emoční stav dítěte. Dítě je smutné, ustrašené a působí nešťastným dojmem. Stal se z něho outsider. Je osamocené a bez kamarádů (Kolář, 2011). Odmítá chodit do školy, ačkoliv dřív takové známky odporu nevykazovalo, nebo alespoň ne v takové míře. Ráno, nebo odpoledne po návratu ze školy si stěžuje na bolesti břicha, hlavy, či se u něj vyskytují žaludeční potíže. Komunikaci na téma školy se najednou vyhýbá, přestože dříve o zážitcích dokázalo hovořit hodiny. O víkendu, prázdninách, nebo jiném volnu je pozitivněji naladěné a komunikativnější. Dalším, ne méně častým, faktorem je potřeba více peněz či jiných hmotných věcí, po kterých dříve neprahlo, poničení pomůcek, nebo oblečení, modřiny a jiné známky zranění, které dítě nedokáže zdůvodnit (Beníšková, 2007). Fieldová (2009) poukazuje na další možné znaky, kdy dítě ráno odkládá odchod z domu, nemá chuť k jídlu, zdravotní potíže mnohdy jen hraje, aby nemuselo do školy. Večer usíná s pláčem a jeho spánek je neklidný. Odmítá se svěřit se svými problémy, je neobvykle agresivní a mluví o sobě negativně a pohrdavě. Také se může začít pomočovat.

Stává se, že když má dítě ve škole obtíže, nabyde dojmu, že si nezasluhuje lásku rodiny, a proto se od svých blízkých distancuje. Může začít reagovat agresivně na sourozence či úmyslně ničit věci. Pokud dítě zažívá v životě nezdary, není pro něj jednoduché chovat se přijatelně, což často zapříčiní negativní odezvu ze strany, nic netušící, rodiny k dítěti (Montgomery, 2021).

Dítě nemusí vykazovat veškeré výše zmíněné projevy. Pokud se ale náhle některé z nich objeví, je třeba upozornit. V případě podezření na problém je zapotřebí vytrvat a nenechat se odbýt (Matthews, 2015). Kyriacou (2005) upozorňuje, že u obětí dlouhodobé šikany se mohou vyskytnout psychické potíže.

1.3.6 Jak reagovat, když se stane dítě terčem šikany

Pokud rodič nabude přesvědčení, že jeho dítě šikanují, je třeba vyvarovat se jakýchkoli neuvážeností a prvotních rad. Zároveň rozhodně problém nebagatelizovat. V těchto

chvích je důležité víc než kdy dříve, být dítěti nablízku, trávit s ním čas a komunikovat. Dítě by mělo cítit oporu a bezpodmínečnou lásku svých blízkých (Beníšková, 2007).

Ze všeho nejdříve, než vezme rodič situaci do svých rukou, by měl především naslouchat. Dítě v takovém případě potřebuje jistotu ve svých nejbližších, přesvědčení, že jim na něm záleží a že se o něj zajímají. Je tedy na místě v klidu vyslechnout vše, co chce sdělit. Svěření se s problémem už samo o sobě může přivodit lepší pocit. Dále je třeba dát dítěti odezvu vyjadřující pochopení, případně se doptat. Pokládat otevřené otázky. Dodat odvalu a pocit porozumění: „Muselo to být velice těžké, jsi statečný!“ (Matthews, 2015). Ujistit dítě, že v takovém případě rozhodně nejde o žalování (Vágnerová, 2011).

Pokud iniciativa nepřichází ze strany dítěte, je dle Vágnerové (2011) příhodné vytvořit k plánovanému rozhovoru vhodné podmínky. Situaci řešit ve chvíli, kdy rodič nebude unavený, nesoustředěný apod. Dítě by tyto pocity vycítilo a vztáhlo si je na sebe. Počkat až se doma dítě po příchodu ze školy zaklimatizuje. Vytyčit si dostatek času na rozhovor. Vypnout rušící zvukové kulisy včetně telefonu. Ujistit dítě, že chceme slyšet všechno, i přesto, že to bude nepříjemné. Ve chvíli, kdy se začnou projevovat negativní emoce plynoucí ze zjištěného, je třeba dítě ubezpečit, že to není kvůli němu. Při rozhovoru je důležité zjistit informace o tom, co, kdy a kde se odehrávalo a zda byl přítomen ještě někdo další. Je třeba si dát pozor a nesklouznout k vyslýchání. Raději se ptát uvážlivě a na odpověď nespěchat. Společně zkusit přijít na možné spojence a svědky události, kterým dítě důvěřuje a ví, že nejsou na straně agresora. Všechny údaje je dobré si zapsat pro pozdější dobu.

Beníšková (2007) předkládá variantu vyprávění dítěti své vlastní zkušenosti s podobným problémem. Sdílet své tehdejší pocity a sdělit, jak se daná situace vyřešila. Nápomocná je také návštěva psychologa, který diagnostikuje míru psychického poškození (Řičan & Janošová, 2010). V případě, že je riziko, že dítě nebude ve škole v bezpečí, nechat ho nějaký čas doma (Vágnerová, 2011).

Pokud dítě sebere odvalu a svěří se, často rodičům vymlouvá, aby podnikali nějaké kroky. Bojí se pomsty agresora. Rodiče ale v těchto případech musí být neoblomní, nenechat se znejistit a zvolit formu ochrany dítěte tím, že šikanu budou řešit. Je důležité dítěti vysvětlit, že za šikanu nemůže a v případě, že by se neřešila, mohla by se stupňovat. V některých případech se rodina za to, že je jejich dítě šikanované, stydí,

a z toho důvodu odmítá daný problém řešit. Což je obrovský omyl a chyba. Nikdo nemá právo někomu ubližovat. (Říčan & Janošová, 2010).

Matthews (2015, s. 35) radí, že pokud je problém trvalý a opakující se, je možné promluvit si s rodiči agresora. Je však dobré na to jít jinak. V klidu zavolat jeho rodičům a povědět jim například: „Nějací kluci se ve škole poprali a jejich rodiče se domluvili, že zajdou na kávu...“ Je zde větší pravděpodobnost, že rodiče agresora dorazí, pokud jsou přesvědčeni, že v tom nejsou samy. Proti tomu se vymezuje Vágnerová (2011) považující přímou konfrontaci s agresorem, nebo jeho rodiči za zcela nevhodnou. Tato cesta nikam nevede. Rodiče agresora budou své dítě hájit a oběť stavět do opačné pozice. Další možností je, že agresora budou omlouvat, že je jen obětí situace, nemá lehké období a chtít tedy pochopení. Tyran si bude vědom, že ve svých rodičích má zastání, a tak mu nic nehrozí. Může tedy útoky stupňovat, nebo oběť zastrašovat, což způsobí, že ta své tvrzení odvolá.

Za šikanu ve škole odpovídá škola, a proto je namístě se obrátit na ni. Prvotně si domluvit schůzku s třídním učitelem, který by měl znát klima třídy a vědět, co se děje. Ideální je, když problém řeší oba rodiče a všech setkání se účastní společně. Dávají tím najevo postoj k vážnosti situace a neodbytnost (Beníšková, 2007).

Zásadní je se uklidnit. Řešit něco takového s horkou hlavou nikam nevede. Afektivní reakce snižuje sebekontrolu a možnost vést logický rozhovor. Stejně tak příhodné je vyvarovat se hrubosti a urážek. Druhá strana se může postavit do opozice (Montgomery, 2021).

Vágnerová (2011, s. 28) vyzdvihuje, že je důležité učitelům říci: „Kdo dítěti ubližoval, jak mu ubližoval, jak dlouho takový stav trval, kde se šikana odehrávala (třída, chodba, WC...) a zda existují nějací svědci.“ Požadovat informace, zda je škola schopna situaci vyřešit. Od pedagoga zjistit: „Jak bude škola postupovat při vyšetřování, jak zajistí ochranu dítěte, jak bude rodiče oběti informovat o průběhu vyšetřování a způsobech nápravy vztahů ve třídě.“ Nezapomenout se s učitelem předem domluvit, že bude z jednání pořízen zápis, jehož kopii dostanou rodiče oběti.

Pedagog má povinnost oznámení o podezření šikany ohlásit vedení školy a vymyslet další postup řešení, korespondující s metodickým pokynem MŠMT (Vágnerová, 2011).

Při výskytu šikany je třeba pracovat nejen s přímými účastníky, tedy obětí a agresorem, ale s celým třídním kolektivem. Ideální je, když se tohoto úkolu zhostí někdo, kdo má s řešením daného jevu zkušenosti. V opačném případě by to mohlo napáchat nemalé problémy (Beníšková, 2007). Nelze se při vyšetřování držet jednoho určitého postupu, protože každý případ šikany je ojedinělý. Škola by však měla zrealizovat rozhovory se všemi účastníky, včetně svědků a zajistit oběti bezpečí. V rámci opatření u počátečních stádií šikany by měl stačit individuální rozhovor s agresorem a jeho rodiči (Vágnerová, 2011). Relevantní je uchránit oběť před dalším možným ubližováním. To si žádá důsledný dozor ve škole, časté individuální rozhovory a kontakt rodičů a pedagogů (Říčan & Janošová, 2010).

S průběhem vyšetřování a nápravou by měli být obeznámeni všichni účastníci, tedy rodiče oběti, agresora, ostatní rodiče a třída (Vágnerová, 2011).

Pokud třídní učitel situaci zlehčuje a odmítá spolupracovat, je žádoucí obrátit se na ředitele školy, který je za chod a postup instituce zodpovědný. Lze zvolit oslovení formou dopisu, ve kterém je situace konkrétně popsána. Není na škodu připsat kroky, které byly realizovány a následnou reakci pedagogů (Vágnerová, 2011).

V případě, že si rodič neví rady, zda je postup školy vhodný, má možnost se obrátit na pomáhající organizace, jako jsou například: rodičovská linka, internetové poradny, pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče a mnoho dalších.

Může se stát, že vedení školy se k problému staví laxně a odmítá přijmout odpovědnost. Případně jsou opatření pouze povrchová, nefunkční a škola odmítá svůj postoj změnit. V těchto případech je „možnost podat stížnost na postup školy České školní inspekci, zřizovateli školy nebo Policii ČR“ (Vágnerová, 2011, s. 40).

1.3.7 Když rodič zjistí, že je jeho dítě šikanující agresor

Tento problém může potkat kohokoli. Jen je třeba se k němu postavit čelem. „Je to bitva, kterou je potřeba vybojovat společně – boj za to dobré.“ (Montgomery, 2021, s. 158)

Informace o tom, že jejich potomek šikanuje druhé, je pro rodiče často šokující záležitostí, na kterou reagují odmítavým způsobem s tím, že jejich dítě by se nikdy něčeho takového nedopustilo a jistě je to jen nějaké nedorozumění, nebo lživé

obvinění (Beníšková, 2007). Není totiž výjimkou, že se dítě chová jinak doma než ve škole (Vágnerová, 2011). Říčan a Janošová (2010) uvádí další možné reakce, kdy rodiče volí cestu nekompromisního fyzického trestu, což bohužel agresivitu dítěte naopak podpoří. Jiní dané chování uvítají s radostí, protože to berou jako znak ostrých loktů díky čemuž se dítě ve světě neztratí.

V případě, že rodiče agresora budou chování svého dítěte omlouvat, jeho agresivní impulzy mohou být intenzivnější a hrozí, že se jednou obrátí proti nim samotným (Vágnerová, 2011).

Je třeba si všimnout interakce dítěte k vrstevníkům, k silnějším a slabším dětem a v neposlední řadě zvážit, zda někdo neublíží jemu (Beníšková, 2007).

Pokud se šikanování prokáže, musí se situace řešit bezodkladně. V opačném případě by si dítě, v roli agresora, upevňovalo osobnostní vzorec rizikového chování a neslo by si ho s sebou až do dospělosti (Beníšková, 2007). Čím je dítě mladší, tím je pravděpodobnější, že se způsob jeho chování změní. Proto je lepší jednat dříve než později (Raising Children Network, 2021). Zásadní je, aby rodiče dali dítěti najevo, že s jeho činy rozhodně nesouhlasí, ale že mu pomohou problém vyřešit – podat pomocnou ruku a oporu, kterou agresor bude při vyšetřování potřebovat (Vágnerová, 2011).

I v tomto případě je nutné dítě vyslechnout a vysvětlit mu následky a rizika násilného chování. Obeznamit ho, že může lidem ublížit snadněji, než myslí. Seznámit dítě s potenciální zranitelností lidí. Vysvětlit mu hodnoty přátelství a vhodného chování. I agresor potřebuje mít se svým rodičem kontakt a interakci v podobě vysvětlení a rad, nikoli trestu (Montgomery, 2021).

1.3.8 Výchovné přístupy ovlivňující agresi a šikanu u dětí

Vedení mateřských škol se domnívá, že rizikové chování dětí, včetně šikany v mateřské škole, pramení z rodiny. Ať už jde o výchovné chyby, rizikové chování blízkých osob dítěte, rozpady rodin či benevolenci ve sledování mediálních obsahů (Kvasničková, 2020). Podle Matthewse (2015) vede slušné vychování k respektu a pokud někdo umí respektovat ostatní, nešikanuje je. Martínek (2021) zastává stanovisko, že předškolní dítě šikanuje v důsledku nápodoby dospělých vzorů. Rodina dítě významně formuluje

a může z něj vychovat jak agresora, tak oběť. Mateřská škola může dané chování jistým způsobem ovlivnit. Nikoli dítě převychovat.

Vymýcení násilného jednání vede přes absenci násilí na dětech, tedy výchovy bez tělesných trestů, změnu výchovy, hlásající slávu nebojácným silákům až po distancování dětí od pořadů a her s násilným obsahem. Nedílnou součástí cesty vedoucí k omezení negativního chování je umožnit dětem průchod emocí, jako je pláč a vztek, k snadnějšímu vyrovnání se s traumatem a uvolnění agresivní energie (Solterová, 2016). Martínek (2015) podotýká, že výchova by měla být pro dítě dostatečně čitelná s jasně vymezenými pravidly a vytyčenými hranicemi. Je třeba podporovat v dítěti jistotu, že jakýkoli problém lze vyřešit a za prohřešky je nutné nést následky. Naopak nečitelnost chování rodičů, kdy jejich přístup vůči dítěti závisí na jejich momentální náladě, v dítěti budí nejistotu a agresi. Pokud rodiče nejsou ve výchově důslední, dítě se naučí, že ať udělá cokoli, projde mu to.

Agresoři nezřídka kdy pocházejí z rodin vyznačujících se přehnaně přísnou nebo naopak nedůslednou výchovou. V takových rodinách děti postrádají dostatek citu a chovají se agresivně vůči ostatním (Kyriacou, 2005). Autoritářský výchovný styl je charakteristický striktním přístupem, zákazy, příkazy, častými tresty, požadováním bezmezní poslušnosti a nepřipouštěním odlišných názorů. Dítě se odrazem této výchovy snadno stane obětí i agresorem. Jako oběť se neodváží vzdorovat tyranovi a jako agresor svůj vnitřní vzdor ventiluje agresí na někoho dalšího (Vágnerová, 2011). Dítě může nabýt přesvědčení, že když může trestat dospělý, může trestat i ono samo a násilí pojme jako normu lidského jednání (Michalová 2012). Podle Martíňka (2015) dítě, na kterém je daná výchova praktikována, bývá u učitelů oblíbené pro své vzorné a vybrané vystupování. Agresi z obavy trestu realizuje přes své spolužáky, které navádí a poštvává proti ostatním. Pro dítě vyrůstající v takovém prostředí jsou pravidla školy příliš široká, tudíž si s nimi neví rady. Naopak je tomu v rodinách s liberálním výchovným stylem neboli výchovou bez hranic, která udává dítěti naprostou svobodu, bez omezení. Dítěti nejsou stanoveny mantinely, a tak dělá vše, co uzná za vhodné, včetně ubližování ostatním (Vágnerová, 2011). Ve školním prostředí pak takové děti narážejí na hranice pro ně zcela nesmyslné. Tyto děti mají pocit, že mohou všechno. Agrese je pro ně přirozený způsob

sebeprosazování. Často mají představu, že je okolí musí respektovat a pokud tomu tak není, využívají k dobytí respektu svou sílu a moc (Martínek, 2015).

Vágnerová (2011) vidí podstatu vzniku agrese dítěte v zahlcování dětí přemírou podnětů. Dítě by mělo mít někdy čas jen samo pro sebe. Velké množství podnětů může zapříčinit, že dítě bude „znuděné“ a zábavu najde právě v šikanování.

Přístup k vrstevníkům podléhá zkušenostem nabytých v rodině. Dítě vyrůstající v prostředí, kde se cítí bezpečně, nemívá negativní sociální očekávání a vyznačuje se empatií a pozitivním přístupem k ostatním (Vágnerová & Lisá, 2021). Oproti tomu děti, které nemají příznivé domácí prostředí, nemají ani důvěru v dobré chování ostatních lidí, tudíž je s nimi těžké navázat kontakt. Reagují mnohdy nepatřičně až agresivně. Okolím bývají takový jedinci odmítané, čímž se jejich přesvědčení ve špatný svět prohlubuje a chování zhoršuje. Tomu lze zamezit pozitivními prožitky, které ovšem daní jedinci nemají možnost získat (Vágnerová & Lisá, 2021). Stejný názor zastává Matthews (2015), který poukazuje, že dítě může být empatické pouze za předpokladu, že se samo cítí pozitivně. V případě, že je mu ubližováno, cítí se osaměle, nemilovaně či hloupě, nemá kapacitu na to, aby ho trápily emoce ostatních.

Když se rodiče dozví, že jejich dítě se stalo obětí agrese či šikany, často na to reagují vnitřní otázkou: „Proč se to stalo zrovna našemu dítěti?“ Později mohou začít uvažovat nad tím, zda si o to dotyčný nějak podvědomě neříkal. Tato reakce je jeden ze způsobů obrany před tak psychicky náročnou skutečností. Někteří rodiče si daný fakt začnou dávat za vinu. Vyčítají si, že dítě neochránili, nebo ho dostatečně nepřipravili na tak krutý život, aby se umělo bránit. Mají za to, že ostatní rodiče toto zvládají jistě lépe, když se s danými problémy nemusí potýkat. Takovéto úvahy jsou sebezničující. Když ovšem rodiče oběti pochopí důvody, nebo okolnosti vedoucí k agresi směřované na jejich potomka, mohou lépe zpracovat na tom, aby se daná situace více neopakovala (Bourcet & Gravillon, 2006). Martínek (2021) připouští hypotézu, že obětí může být jedinec, který nezáměrně násilí ostatních přitahuje.

Oběti bývají různé, nejvíce jsou postihovány děti pocházející z rodin praktikující přehnanou až úzkostlivou výchovou (Kyriacou, 2005).

Ladd a Ladd (1998) zrealizovali studii zkoumající vliv rodičovského chování k dítěti vedoucí k vytvoření dispozice dítěte stát se obětí. Z výzkumu vyplynulo, že vysoká míra zasahování rodičů do chování svého potomka, kdy sám rodič v plném rozsahu rozhoduje téměř o všem týkajícího se dítěte, takzvaně ho „vodí za ručičku“ a nedá dítěti možnost přirozeně se vyrovnat s tlakem sociálního prostředí, zvyšuje riziko, že se dítě, dřív nebo později, stane obětí násilí své vrstevnické skupiny.

Říčan a Janošová (2010) přibližují prostředí, ve kterém vyrůstají typické oběti. Jde o výchovu rozmazlující, díky které dítě nemá možnost získat dostatek zkušeností. Ohrožení nemine ani jedince vyrůstajícího jako jedináček, kdy není podpořena interakce s vrstevníky. Dítě, kterému rodiče od malička zdůrazňují, že prát se je zcela nepřijatelné, si toto stanovisko zvnitřní natolik, že se nezvládne bránit. Ať už pro psychické zábrany či nedostatek cviku. Neblahý vliv má také sociální izolace či abnormálně prudérní sexuální výchova, kdy je pro dítě nepřijatelné i to, co je pro ostatní zcela normální. Dle Vágnerové (2011) výchova k bezmezné poslušnosti může zapříčinit, že dítě bude poslouchat úplně každého, bez výjimky, a stane se pro agresora snadnou loutkou. Zároveň neprospívá autoritářská výchova, kdy je dítěti vše zakazováno. Takové dítě bude hledat přízeň autority i v podobě agresora. Současně nezná své schopnosti a možnosti. Neví, co může. Pouze je mu určeno, co nemůže, a tak hrozí, že si nebude vědět rady s nepředvídatelnými situacemi.

Chlapci s velmi vázaným citovým vztahem k matce, lidově řečeno „maminčiny mazánci“, reagující na konfrontaci se svou matkou úzkostí, se čteněji stávají oběťmi ze strany vrstevníků než ti, kteří takový silný vztah k matce nemají. U dívek toto pravidlo neplatí. Naopak se předmětem násilí stávají ty dívky, které nabyly pocitu, že je jejich matka nemá ráda a má odmítavý přístup (Koukolík & Drtilová, 2006).

Někteří rodiče uvítají, když se jejich synové brání agresorům a další naopak znepokojuje, pokud tomu tak není a jejich dítě se bránit nechce, nebo neumí. Ve společnosti se stále vyskytuje názor, že chlapci nepláčou, jsou silní, nebojácní a projevy slabosti se nepřipouští, což paradoxně může vést k podpoře agresivního jednání (Solterová, 2016).

1.3.9 Prevence šikany

Děti se nesvěří, že jsou obětí šikany, mimo jiné z důvodu neznalosti a přesvědčení, že v jejich případě se o šikanu nejedná. Můžou také nabýt dojmu, že daná situace nemá žádné řešení a nikdo jim tedy nemůže pomoci (Kyriacou, 2005). Mnohým dětem dělá problém rozpoznat, co je považováno za obvyklé a každodenní a co je naopak za hranou. Obzvláště když jde o dlouhodobé známé, nebo dokonce přátele (Matthews, 2015).

Důležité je děti v rámci prevence informovat o hrozbách, se kterými se ve svém životě mohou setkat a ukázat jim metody, jak se jim vyhnout, nebo se s nimi vypořádat vhodným způsobem (Vágnerová, 2011). Nelze opomenout teoretické seznámení dětí se šikanou, její existencí a vším co obnáší. Děti by měly vědět, že dané chování je zcela nepřijatelné, ale vyskytuje se a kdokoli z nich se s tím může setkat. Neméně důležité je poučit děti, jak se v takové situaci zachovat – pokud se šikana týká jich, nebo kohokoli jiného, je zapotřebí sebrat odvahu a sdělit danou skutečnost někomu dospělému. Zdůraznit, že se v takovém případě rozhodně nejedná o žádné žalování, ale mohou tímto činem někomu pomoci (Beníšková, 2007).

V mateřské škole je vhodné zvolit postupy ke zvýšení sebedůvěry dětí a současně budovat empatii a prosociální chování ve skupině, spolupráci a dodržování mravních zásad. Nedílnou součástí předcházení nežádoucího chování vedoucího k šikaně je ukázat dětem možnosti, jak se vypořádat s frustrací a agresivitou vhodným způsobem. Neopomíjet zařazovat aktivity, kde se děti učí znát své emoce a vhodně s nimi nakládat. V rámci prevence využívat hru, pohádky či příběhy, které mohou napomoci ovlivnit uvažování dětí (Čapek et al., 2017). Učitelka by měla děti vést k tomu, aby jako první prostředek obrany nevolily právě agresi. Zároveň je důležité dát dětem možnost budovat si, do jisté míry, obranyschopnost. V opačném případě by se agresivní děti, vytvářející si svým jednáním výhody, dostávaly do vedoucí pozice a nenarazily na potřebný odpor. Už v prostředí mateřské školy si silnější jedinci kladou požadavky a ti slabší jsou nuceni k ústupkům. Z tohoto důvodu by učitelka měla dbát na to, aby děti požadující výhodnější postavení, musely někdy také ustoupit. Pokud by tomu tak nebylo, hrozilo by, že se v některých dětech bude rozvíjet pocit moci a u druhých naopak pocit méněcennosti (Deiβler, 1994). Je žádoucí pozitivně oceňovat veškeré konflikty vyřešené dětmi za absence agresivních postupů (Beníšková, 2007).

V mateřské škole by děti měly ve velké míře prožívat pocity štěstí. Permanentně nešťastné dítě se snadno vzdává, nebo se stává agresivním.

V rodině vidí Vágnerová (2011) důležitost pocitu, sounáležitosti podpory a lásky. Pokud se dítě necítí dobře doma, necítí se tak ani ve společnosti svých vrstevníků. To může mít za důsledek nízké sebevědomí, špatnou důvěru k ostatním, agresivní chování apod. Neuspokojená potřeba místa může z dítěte vytvořit jak oběť, tak agresora.

Podle Beníškové (2007) si agresor spíše troufne na osamocené dítě bez kamarádů než na dítě obklopené ostatními, kteří by se za potenciální oběť mohli postavit. Když má dítě vybudovanou zdravou sebeúctu a věří si, snadněji zapadne mezi své vrstevníky a zmenšuje se tak pravděpodobnost, že si agresor vybere právě jeho.

Vágnerová (2011) v souvislosti s prevencí v rámci rodiny vyzdvihuje několik možností, jak postupovat, aby se zmenšila pravděpodobnost, že se dítě stane obětí šikany.

- Určit dětem jasné hranice, které budou zastávat také oba rodiče. Dítě se tím učí zodpovědnosti. Je důležité, aby si své hranice určilo i dítě samo a naučilo se říkat ne. Díky tomu se nestane snadnou obětí. Naopak pokud rodiče budou respektovat hranice dítěte, bude i ono respektovat hranice druhých a nestane se z něj agresor.
- Aktéři šikanování se vyznačují jako jedinci s potřebou ovládat a vlastnit, nebo naopak nedůvěrou ve vlastní schopnosti a dovednosti. Proto je žádoucí, aby dítě mělo doma výsadu práva říct ano i ne a zároveň ano a ne slyšelo.
- Názorně si zkoušet situace, na kterých se dítě naučí říkat „ne!“ a reagovat na možné provokace případných agresorů. Při navození situace útoku pomůže, když dítě při ataku co nejzvučněji zakřičí. I to může tyrana odradit. Stejně tak jako styl chůze, který je možné trénovat, aby působila sebevědomě, nikoli sklíčeně.
- Dítě by k sobě mělo umět pozitivně přistupovat a věřit si. Toho lze docílit pochvalou, dodáváním kuráže a sebedůvěry. Rozhodně není na místě dítě srážet a stavět se negativně k jeho výkonům. Není problém připustit, že dítěti něco nejde, ale současně je třeba vyzdvihnout v čem dítě vyniká.

Neméně důležitou prevencí je dle Beníškové (2007) fyzická zdatnost dítěte. Je dobré, když se dítě naučí v rizikových situacích bránit, což je úkol pro pánskou část rodiny. Dítě

by mělo umět zamezit šikaně hned na jejím počátku. V takovém případě se může stát, že se z potenciálního agresora a bránící se oběti nakonec stanou přátelé.

Rodiče by měli dítě vést k toleranci, pomoci druhému a k tomu, že tak jako ono nesmí nikomu ubližovat, nikdo nemá právo ubližovat jemu. V případě, že se tak děje, je zapotřebí se bránit (Martínek, 2021).

Na závěr to nejdůležitější – budovat vzájemnou důvěru a ubezpečit dítě, že ať se v jeho životě děje cokoli, jeho rodina bude vždy stát při něm, připravena mu pomoci. Dítě musí nabýt pocit, že za svými blízkými může bez ostychu kdykoli a s čímkoli přijít a svěřit se.

2 CÍL VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

2.1 Cíl výzkumného šetření

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jaká je úroveň informovanosti rodičů dětí navštěvujících mateřskou školu, co se týče problematiky agrese a šikany dětí v mateřské škole a jejich případné zkušenosti v souvislosti s danou oblastí.

2.2 Výzkumné otázky

- Jaká je informovanost rodičů dětí o agresi a šikaně v mateřské škole?
- Setkali se rodiče se šikanou dětí v mateřské škole? Pokud ano, jak se daný problém řešil?

3 METODIKA

Pro sběr dat byla využita metoda smíšeného výzkumného šetření, jejíž součástí byly dotazníky odkrývající informovanost rodičů a rozhovory s rodiči, kteří se s šikanou u svého dítěte v mateřské škole setkali.

3.1 Kvantitativní výzkum

3.1.1 Dotazník

Dotazník je strukturovaný nástroj obsahující předem připravené a pečlivě formulované otázky, které jsou řádně uspořádány a na které respondenti písemně odpovídají (Chráska, 2016).

Dotazník, v rámci kvantitativního výzkumu, byl sestaven elektronicky přes internetový prohlížeč [survio.com](https://www.surveymonkey.com). Následně byl realizován předvýzkum, kdy byla zjišťována srozumitelnost a přehlednost jednotlivých otázek a dotazníku jako celku. Předvýzkumu se zúčastnilo šest rodičů. Na základě jejich zpětné vazby byl dotazník upraven a následně rozeslán respondentům pomocí e-mailu a sociálních sítí. V tiskové podobě byl roznesen do třech mateřských škol, kde dotazník obdrželi rodiče, kteří měli možnost v průběhu dvou týdnů vložit vyplněný dotazník do zalepeného boxu určeného k danému účelu. Dotazník obsahoval 28 otázek vedoucích k zodpovězení výzkumného cíle. Byly využity otázky uzavřené, polouzavřené i otevřené.

3.1.2 Výzkumný soubor

Objektem výzkumu byli rodiče dětí navštěvujících mateřskou školu. Dotazník vyplnilo celkem 107 respondentů, přičemž bylo pět dotazníků neúplných a označených za nevyhovující, čímž se výzkumný vzorek snížil na počet 102.

Co se týče pohlaví respondentů, většinou část vzorku zaujímají ženy v počtu 91 dotazovaných, tj. 89,2 %. Mužská část populace je zde zastoupena v 10,8 %, tedy 11 muži.

Nejpočetnější část dotazovaných spadá do věkové kategorie 27–38 let, a to 66,7 %. Respondenti ve věku 39–44 let zde byli zastoupeni ve 24,5 %. Dalších 6,9 % dotázaných

se věkově zařadilo do skupiny 45 let a více. Poslední a početně nejslabší skupinu ve věku 18–26 let zastupují pouze 2 % z celkového počtu zúčastněných dotazníkového šetření.

3.2 Kvalitativní výzkum

3.2.1 Rozhovor

Rozhovor, také nazývaný jako interview, je výzkumná metoda, která umožňuje přímou verbální interakci mezi tazatelem a respondentem. Tento přístup poskytuje navázání osobního kontaktu, což umožňuje hlubší porozumění motivům a postojům respondentů (Chráska, 2016). Gavora (2010) rozděluje rozhovor na strukturovaný, nestrukturovaný a polostrukturovaný. Strukturované interview je charakterizováno pevně stanovenými otázkami, které je nezbytné striktně dodržovat. Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného tématu a souvisejících otázek. Na rozdíl od nestrukturovaného rozhovoru, kde se začíná jednou předem připravenou otázkou, a další průběh rozhovoru je ovlivněn reakcemi respondentů.

Pro druhou část tohoto výzkumu, tedy kvalitativní šetření, byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, který je dle Chrásky (2016) určitým kompromisem mezi rozhovorem strukturovaným a nestrukturovaným. Interview probíhalo za osobní účasti tazatele i dotazovaného v klidném prostředí.

3.2.2 Výzkumný soubor

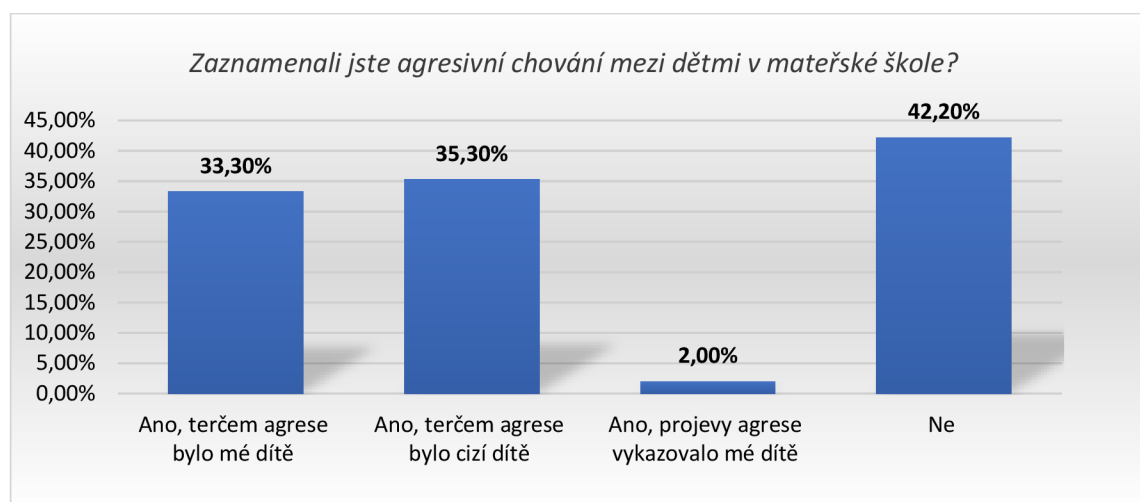
Kvalitativního šetření realizovaného formou polostrukturovaného rozhovoru se zúčastnili tři rodiče. Ve všech případech matky, jejichž dítě bylo v mateřské škole šikanováno. Před zahájením šetření byly všechny účastnice seznámeny s cílem výzkumu a souhlasily s nahráváním rozhovoru na diktafon.

4 VÝSLEDKY

4.1 Výsledky dotazníkového šetření

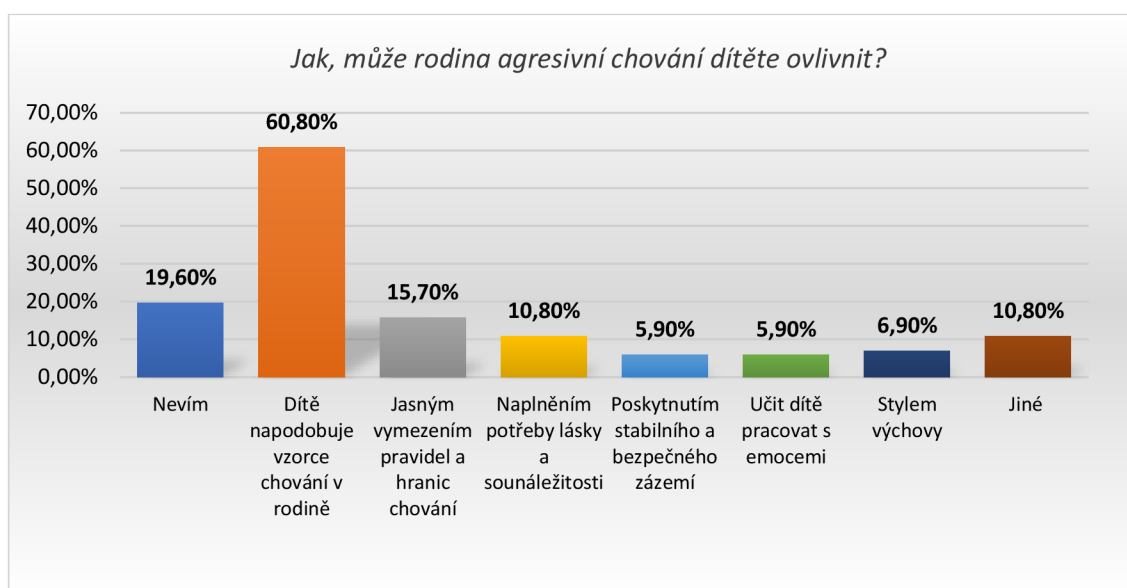
Grafy týkající se demografických údajů, konkrétně tedy pohlaví (otázka č. 1) a věku respondentů (otázka č. 2) jsem zde účelně vynechala z důvodu detailního obsažení těchto dat v předchozí kapitole. Následující graf se tedy vztahuje k dotazníkové otázce číslo 3, která zjišťuje, zda rodiče zaznamenali agresivní chování v mateřské škole.

Graf č. 1: Zkušenosti rodičů s výskytem agresivního chování v mateřské škole

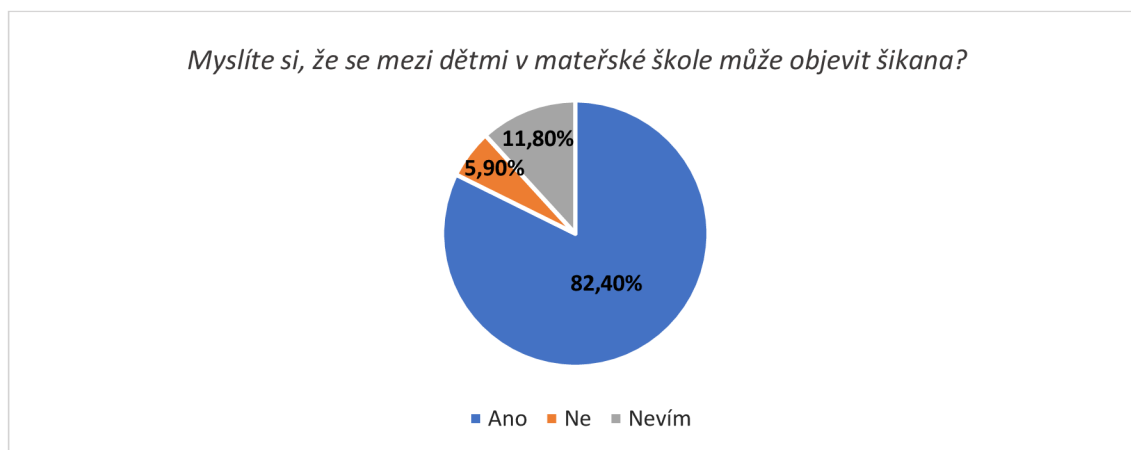
Na základě odpovědí vyšlo najevo, že 70,6 % rodičů se setklalo s agresivním chováním mezi dětmi v mateřské škole. Z toho 35,3 % respondentů uvedlo, že se jednalo o nepřímou zkušenost s tímto jevem, kdy terčem agrese bylo dítě cizí nikoli jejich a 33,3 % dotazovaných rodičů má přímou zkušenost s agresí, týkající se jejich vlastního dítěte. Pouze 2 % respondentů uvedla, že projevy agrese vykazovalo právě jejich dítě. Zbýlých 42,2 % dotázaných rodičů agresí mezi dětmi v mateřské škole nezaznamenalo.

Graf č. 2: : Vliv rodiny na agresivní chování dítěte z hlediska rodičů

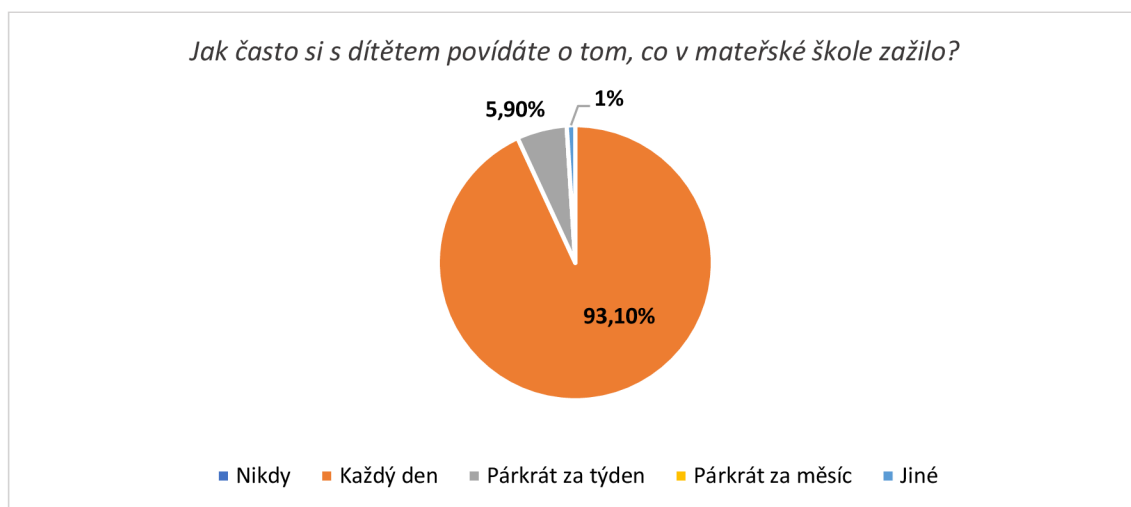
Graf č. 2 zobrazuje stanoviska respondentů na otevřenou otázku, jak může rodina ovlivnit agresivní chování dítěte. Odpovědi byly rozděleny do výše uvedených kategorií, někteří respondenti uvedli více možností. Z celkového počtu dotazovaných nevědělo odpověď na otázku 19,6 % z nich. Podle nadpoloviční většiny rodičů (60,8 %) tkví největší vliv v agresivním chování dítěte ve vzorcích chování v rodině, které pak dítě napodobuje, bez ohledu na to, zda se jedná o vzorce pozitivní či negativní. Dále 15,7 % respondentů (tj. 16 dotazovaných) zdůrazňuje důležitost jasně stanovených pravidel a hranic chování, šest z nich upozornilo na hrozbu volné výchovy jakožto současného trendu. Podstatu v naplnění potřeby lásky a sounáležitosti mezi rodiči a dítětem vidí 10,8 % dotázaných. O něco méně, tedy 6,9 % rodičů vidí podstatu ve stylu výchovy, kteří rodiče praktikují. Důležitost zajištění stabilního a bezpečného prostředí pro dítě zdůrazňuje 5,9 % rodičů. Stejný podíl respondentů vyzdvihuje učení dítěte, jak správně pracovat se svými emocemi a ventilovat je vhodným způsobem. Podle 10,8 % rodičů, jejichž odpovědi spadají do kategorie „jiné“, negativně ovlivňuje agresivní chování dítěte sledování nevhodných mediálních obsahů a hraní bojových počítačových her, nebo také podpora rasismu v rodině. Jedna z možností, která se objevila je, že v některých případech mají děti určité postižení z čehož agresivní chování vyplývá. Další respondent vidí příčinu v genetické dispozici dítěte.

Graf č. 3: Povědomí rodičů o existenci šikany v mateřské škole

Převážná většina dotazovaných (82,4 %) je přesvědčena, že šikana se může objevit již v mateřské škole. Odpověď „nevím“ zvolilo 11,8 % respondentů a zbylých 5,9 % respondentů si výskyt šikany v mateřské škole nepřipouští.

Graf č. 4: Frekvence rozhovorů rodičů s dětmi ohledně dění v mateřské škole

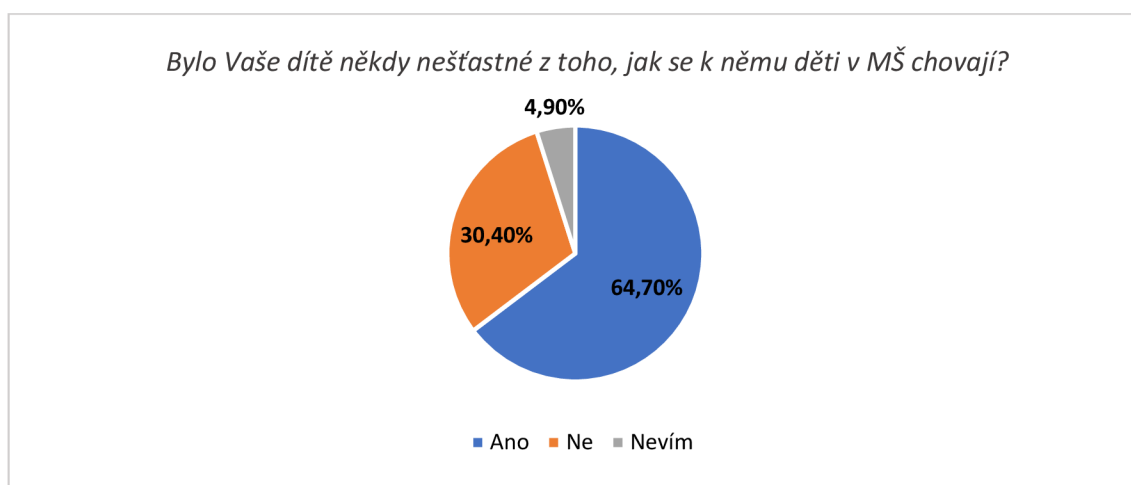
Dle odpovědí na 6. dotazníkovou otázku, mapující frekvenci komunikace rodičů s dětmi ohledně dění v mateřské škole, 93,1 % dotazovaných hovoří se svým dítětem na toto téma každý den. Dalších 5,9 % respondentů dění v mateřské škole s dítětem probírá párkrát za týden a zbylé 1 % (tedy 1 respondent) zaškrtnulo odpověď „jiné“ s následujícím vysvětlením: „Ráda bych si s dětmi na toto téma povídala každý den, ale děti o tom nechtějí vyprávět, přitom babičce hlásí vše.“ Možnost odpovědí „nikdy“ či „párkrát za měsíc“ nevyužil nikdo z dotázaných.

Graf č. 5: Otevřenost dětí ve sdílení zážitků a dění v mateřské škole

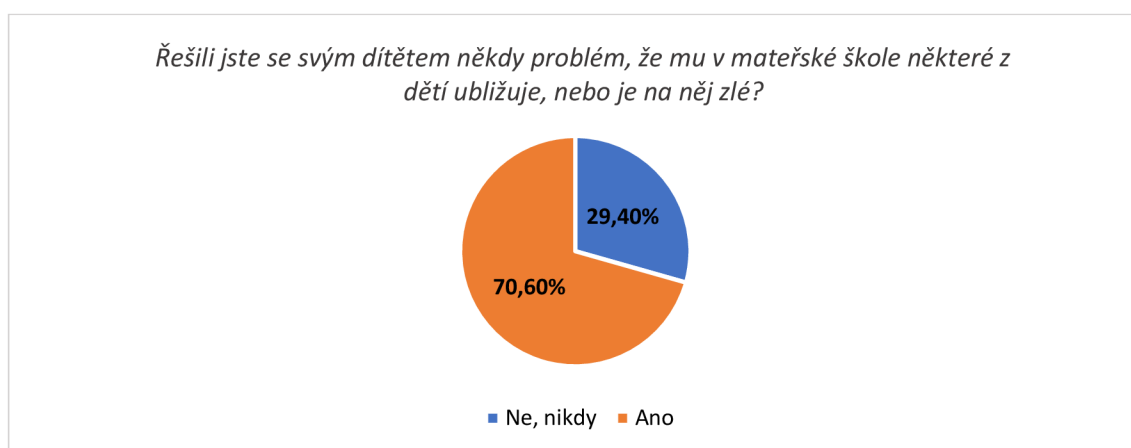
Nadpoloviční většina dotazovaných rodičů (tj. 55,9 %) uvedla, že jejich dítě je otevřené a sdílné, pokud jde o zážitky a dění v mateřské škole. Dalších 37,3 % respondentů zvolilo odpověď „jak kdy“, což naznačuje proměnlivost v otevřenosti dítěte. Zbýlých 6,9 % rodičů zaškrtnulo položku „ne“, vyjadřující, že jejich dítě s nimi své zážitky nesdílí.

Graf č. 6: Negativní zkušenosti dítěte s chováním dětí v mateřské škole a její sdílení

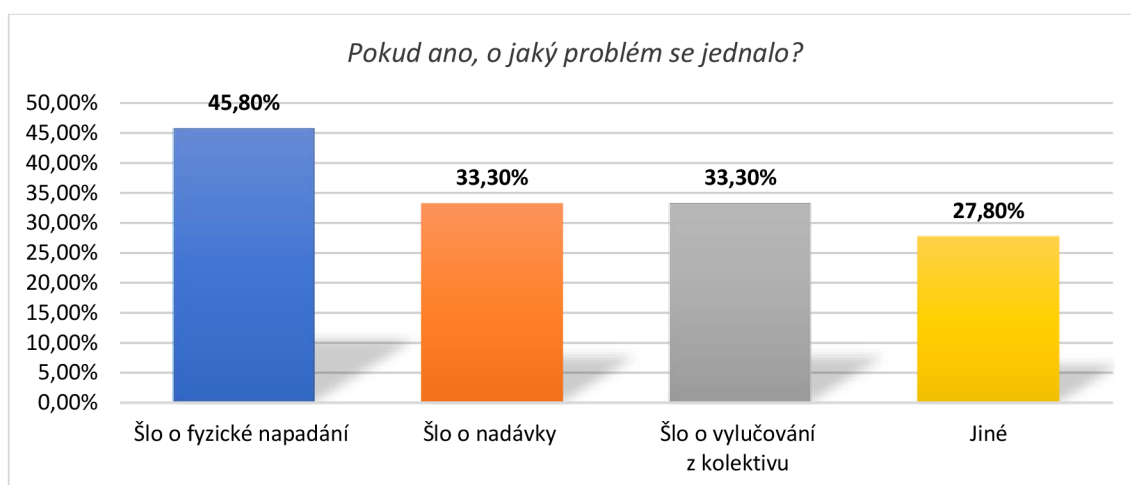
Převážná část rodičů (64,7 %) odpověděla na otázku, zda bylo jejich dítě někdy nešťastné z toho, jak se k němu děti v mateřské škole chovají, kladně – tedy „ano“. Necelá třetina respondentů (30,4 %) si není vědoma, že by se jejich dítě někdy trápilo kvůli chování ostatních dětí k jeho osobě. Zbýlých 4,9 % rodičů zvolilo odpověď „nevím“.

Graf č. 7: Četnost řešení nepřátelského chování mezi dětmi v mateřské škole

Dle odpovědí na 9. dotazníkovou otázku vyobrazených grafem č. 7 se 29,4 % respondentů dosud nesetkalo s žádným problémem ohledně ubližování jejich dítěti. Opačnou zkušenost má 70,6 % dotázaných rodičů, jejichž děti byly v mateřské škole vystaveny ubližování nebo nepřátelskému jednání ze strany ostatních dětí. Data týkající se povahy těchto problémů, způsobu, jak rodiče poznali, že existuje nějaký problém, a následná reakce rodičů jsou zaznamenány v následujících třech grafech.

Graf č. 8: Typy problémů souvisejících s ubližováním a nepřátelským chováním dětí

U otázky č. 10 měli respondenti, jejichž dítě se jim svěřilo s problémem, zaškrtnou jednu nebo více odpovědí odkrývajících, čeho se daný problém týkal. Možnost odpovědět využilo všech 72 dotazovaných. Řada z nich řešila problém vícenásobného charakteru, tudíž zaškrtnla více odpovědí. Nejpočetnější zastoupení konfliktu spočívalo ve fyzickém napadání, a to u 45,8 % případů. Další odpovědi se mezi sebou procentuální zastupitelností zásadně neliší. Ve 33,3 % se jednalo o nadávky a stejný počet

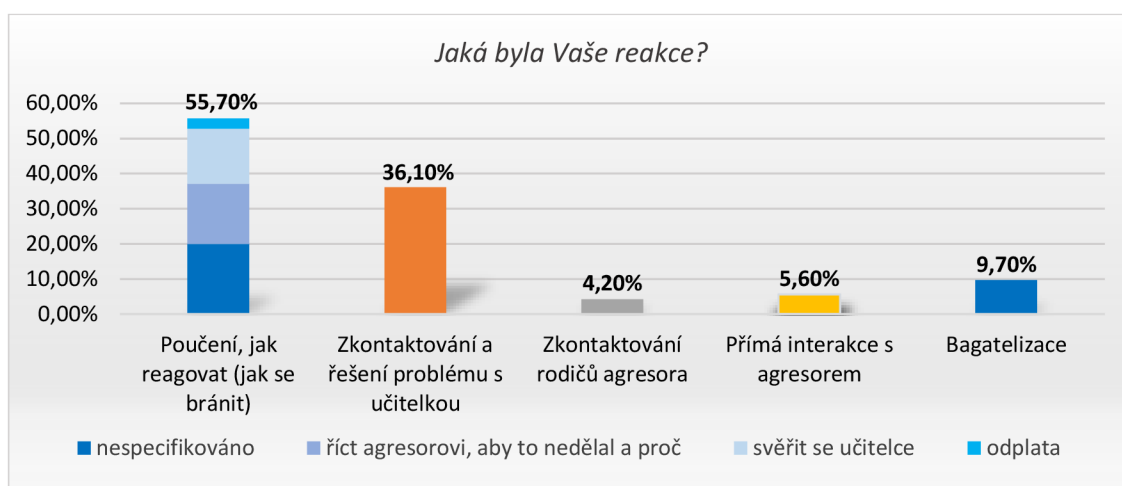
respondentů se setkal s problémem vylučování jejich dítěte z kolektivu ostatních dětí. Položku „jiné“ zaškrtnulo 27,8 % rodičů, jejichž odpovědi byly v několika případech identické. Jednalo se o rozbíjení hraček, schovávání či ničení věcí a výrobků, posmívání (nejen kvůli vadě řeči a vzhledu), vzájemné pošťuchování, strkání, naschvály, slovní napadání, kdy se dle tvrzení jednalo například o: „Řeči, které se dítěti nelíbily. Úplně nadávky to ale nebyly.“, podkopávání nohou na procházce, rušení při hře či jednorázová facka. Další z respondentů problém popsal následovně: „Nešlo přímo o šikanu, jen jedno dítě, které je spíše nevychované, velmi rádo pošťuchuje ostatní a jim je to nepříjemné.“

Graf č. 9: Způsoby, jak rodiče zjistili, že má jejich dítě nějaký problém

Graf č. 9 prezentuje výsledky dotazníkové otázky zaměřené na zkušenosti rodičů, jak poznali, že je nějaký problém, nebo že jejich dítě trpí ubližováním. Někteří rodiče uváděli více indikátorů. Z výsledků vyplývá, že v 76,4 % se děti svým rodičům svěřily a sdělily jim své starosti. U 11 % těchto případů se rodiče museli aktivně vypyávat a získávat informace prostřednictvím rozhovorů s dítětem, než se problém dostal na povrch. Samy o sobě děti za svými rodiči s problémem nepřišly. Dalším signálem, který rodiče zaznamenali, byla odmítavá reakce dítěte chodit do mateřské školy (13,9 %). Psychosomatické potíže, jako jsou žaludeční obtíže, bolení břicha hlavně po ránu před odchodem do mateřské školy a noční pomočování uvedlo 5,6 % rodičů. Změnu chování, kdy bylo dítě smutné, zamklé, uzavřené, nebo se stranilo okolí zpozorovalo 23,6 % dotázaných.

Graf č. 10: Reakce rodičů na problém rizikového chování mířeného na jejich dítě

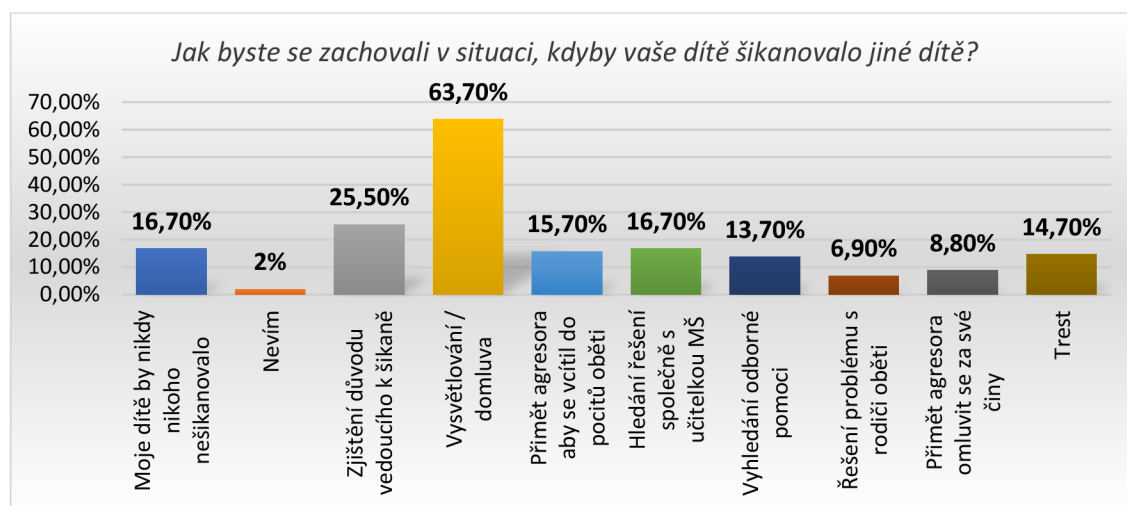

Graf č. 10 zobrazuje, jak rodiče reagovali na skutečnost, že jejich dítěti někdo ubližuje, nebo na něj je zlé. Odpovědi 72 dotázaných rodičů byli rozděleny do pěti kategorií, i zde někteří z respondentů uvedli více možností. Nadpoloviční většina (55,7 %) rodičů své dítě vyslechla a poskytla mu rady, jak se má zachovat, pokud by problém nastal znovu. Nejméně častou radou (2,9 %) byla odplata, kdy rodiče dětem doporučovali, aby reagovaly stejným způsobem, pokud jim někdo ublíží. Radu, aby se dítě v případě problému svěřilo učitelce, vyslechlo 15,7 % dětí. Dalších 17,1 % respondentů doporučovalo svému dítěti, aby agresorovi řeklo, ať to nedělá, že se mu jeho chování nelíbí. Ostatní své rady blíže nespecifikovali. Mnoho rodičů řešilo problém postupně, různými možnostmi. Více než čtvrtina rodičů (36,1 %) po vyslechnutí svého dítěte zkontaktovala v dané věci paní učitelku, buď osobně nebo telefonicky. Namísto toho 4,2 % respondentů vyhledalo rodiče agresora, aby problém řešili s nimi. Přímou konfrontaci s agresorem zvolili čtyři rodiče (5,6 %) a 9,7 % rodičů danou situaci bagatelizovalo se slovy: „To se stává, takoví děti jsou, s tím se nedá nic dělat.“ „Tak se ho nevímej.“ Další v této kategorii uvedli následující odůvodnění své nečinnosti: „Moc mluví a ostatní ho nechtějí pořád poslouchat, tak ho občas děti neberou a nadávají mu, ale i tuhle zkušenost potřebuje. Je svéráz, takže mu naráz neuškodí.“ „Jsou ještě malí a nic to neznamena.“

Co se týče úspěšnosti řešení situace rodiči, kterým se zabývala dotazníková otázka č. 13, z výsledků vyplývá, že 84,7 % dotázaných uvedlo, že jejich reakce v řešení problému byla úspěšná. Zbýlých 15,3 % rodičů nebylo s výsledkem spokojeno. Po detailnějším

prozkoumání negativních reakcí těchto respondentů, byla zjištěna zajímavá data. Z těchto 11 rodičů se 7 z nich rozhodlo kontaktovat paní učitelku, avšak tato forma řešení nepřinesla pozitivní výsledky. Dále se jednalo o dva rodiče, kteří poradili svému dítěti, ať řekne agresorovi, ať mu neubližuje, že se mu takové chování nelíbí. Neúspěšné řešení se ukázalo i u jednoho z respondentů volící cestu bagatelizace problému. Zajímavé je, že zbylí rodiče, patřící do stejné kategorie jako poslední neúspěšný, překvapivě uvedli, že jejich řešení pomohlo. Otázkou zůstává, komu konkrétně, zda agresorovi, nebo dítěti, kterému bylo ubližováno.

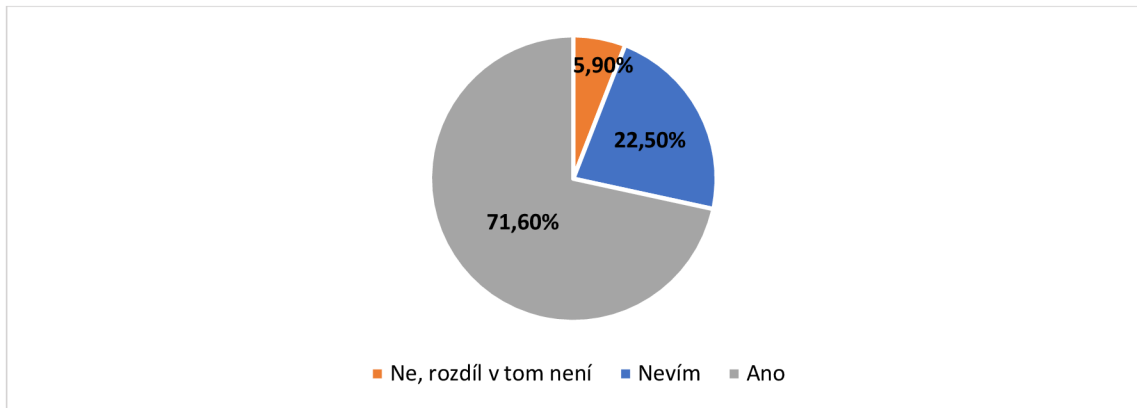
Graf č. 11: Potenciální reakce rodičů na situaci, kdy by jejich dítě šikanovalo jiné dítě

Graf č. 11 zachycuje odpovědi respondentů na polootevřenou otázku, jak by se zachovali v situaci, kdyby jejich dítě šikanovalo jiné. Popírání možnosti, že by jejich dítě mohlo být šikanujícím agresorem, zvolilo 16,7 % respondentů, kteří zaškrtnuli odpověď „moje dítě by nikdy nikoho nešikanovalo“. Jak se s možnou situací vypořádat nevěděla 2 % respondentů. Více než čtvrtina dotazovaných (25,5 %) by zjistila důvod vedoucí jejich dítě k šikanování a následně realizovala další kroky k nápravě. Nejvíce rodičů (63,7 %) by svému dítěti domlouvalo, vysvětlovalo nevhodnost jeho chování a dopady šikany, kdy 15,7 % rodičů by se snažilo, aby agresor projevil empatii a vcítil se do pocitů oběti. Učitelku mateřské školy by o radu a spolupráci požádalo 16,7 % dotázaných a 13,7 % by hledalo odbornou pomoc u psychologa, psychoterapeuta či v pedagogicko-psychologické poradně. Dalších 6,9 % respondentů by se neváhalo obrátit přímo na rodiče oběti. Omluvu směřující k oběti by po svém dítěti požadovalo 8,8 % rodičů a 14,7 % dotázaných uvedlo, že by svému dítěti uložili nějaký trest v podobě např. fyzické

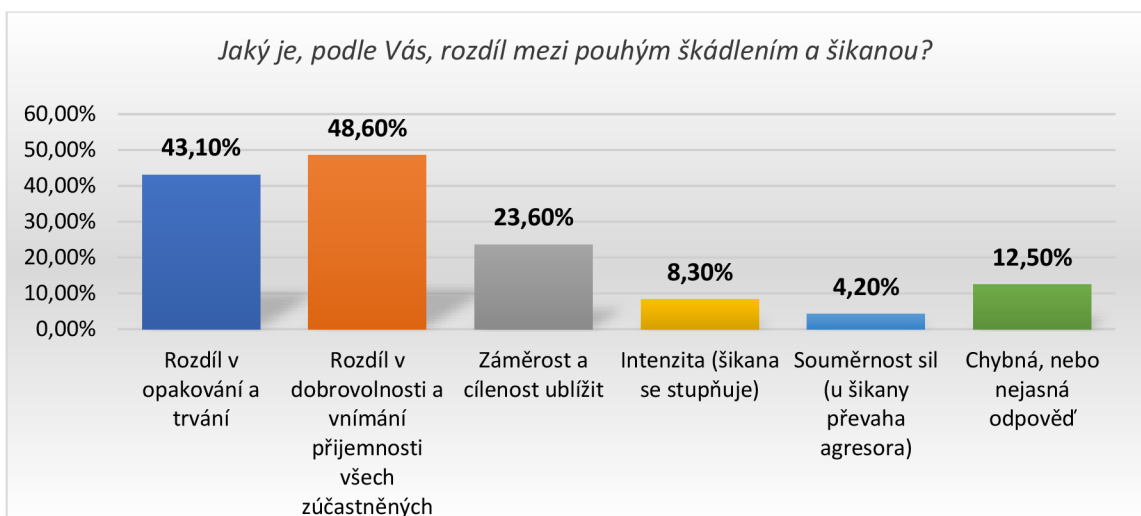
práce na zahradě, zákazu oblíbených hraček a činností či zkrátka všeho, co má dané dítě rádo. Jeden z rodičů by pohrozil hrozbou trestu, pokud dítě bude v šikaně pokračovat. Fyzický trest připustili dva rodiče.

Graf č. 12: Existence rozdílu mezi škádlením a šikanou z pohledu rodičů

Graf č. 12 zobrazuje odpovědi rodičů na otázku ohledně rozdílu mezi škádlením a šikanou. Z výsledků vyplývá, že 5,9 % respondentů se domnívá, že mezi těmito jevy neexistuje žádný rozdíl. Dalších 22,5 % rodičů uvedlo, že rozdíl mezi škádlením a šikanou neznají a zbývajících 71,6 % respondentů poskytlo podrobnější odpovědi, ve kterých vysvětlili, v čem, dle jejich názoru, rozdíl mezi škádlením a šikanou spočívá. Dané odpovědi jsou zaznamenány následujícím v grafu č. 13.

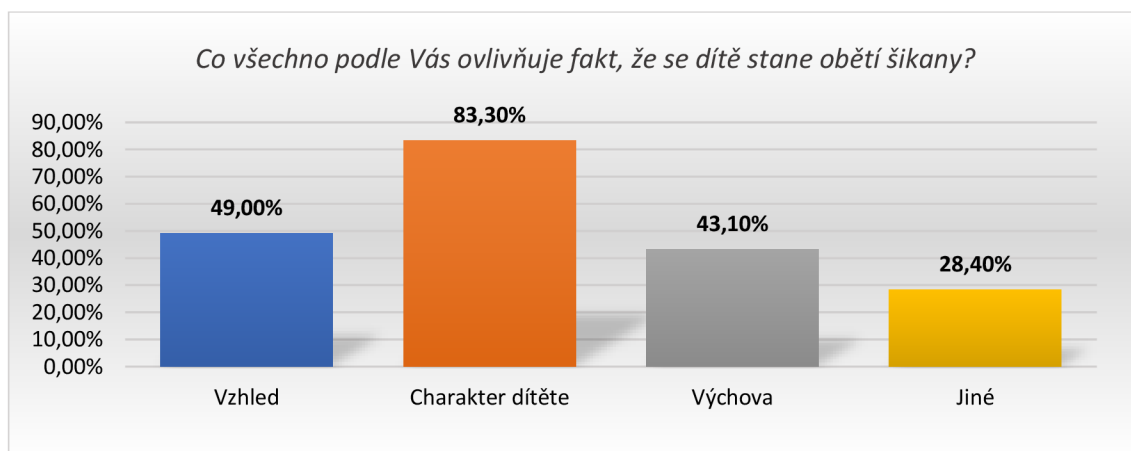
Graf č. 13: Rozdíl mezi škádlením a šikanou z pohledu respondentů

Odpovědi respondentů naznačují, že rozdíl mezi škádlením a šikanou není pro mnohé z nich zcela jednoznačný a existuje několik interpretací tohoto rozdílu. Většina

dotázaných rodičů uvedla kombinaci faktorů, odlišující šikany od škádlení. Klíčový význam v diferenciaci těchto dvou jevů vidí 48,6 % respondentů v dobrovolnosti a akceptovatelnosti daného chování všemi účastníky. Jeden z respondentů vysvětlil své stanovisko následovně: „Škádlení je to, pokud se tomu oba účastníci smejí, je to vzájemné a krátkodobé. Šikana nastupuje, pokud jeden ze zúčastněných řekl dost a druhý v jednání pokračuje.“ další se vyjádřil takto: „Se škádlením musí souhlasit obě strany.“ Podle 43,1 % rodičů je zásadní rozdíl v četnosti a délce konkrétního jednání. Respondenti uváděli, že šikana je na rozdíl od škádlení opakovaná a dlouhodobá. Velmi často se vyskytovala kombinace rozdílu dobrovolnosti a vnímání akceptovatelnosti chování všech účastníků, tuto kombinaci uvedlo 12 respondentů. Celkem 17 dotázaných rodičů (23,6 %) shledává rozdíl v záměrnosti a cílenosti ublížit. „Škádlení je oboustranné a nevinné, ani jedné straně nevadí, baví se tím.“ uvedl jeden z rodičů. „Škádlení nemá ublížit, ranit, má to být legrace, aby se účastníci zasmáli. Oproti tomu cílem šikany je ublížit.“ doplnil další z respondentů. Intenzitu jednání, kdy se šikana obvykle stupňuje, považuje za ukazatel 8,3 % rodičů. Podle 4,2 % respondentů je vodítkem k šikaně souměrnost sil, kdy u šikany převažuje agresor. Zbytek dotazovaných (12,5 %) poskytl odpovědi, které nebyly jednoznačné nebo obsahovaly mylná tvrzení, například, že i škádlení ubližuje, nebo že šikana na rozdíl od škádlení zahrnuje širší skupinu lidí. Někteří respondenti uvedli, že šikana je ubližování druhým, ale nezmínili, jaký je rozdíl v případě škádlení.

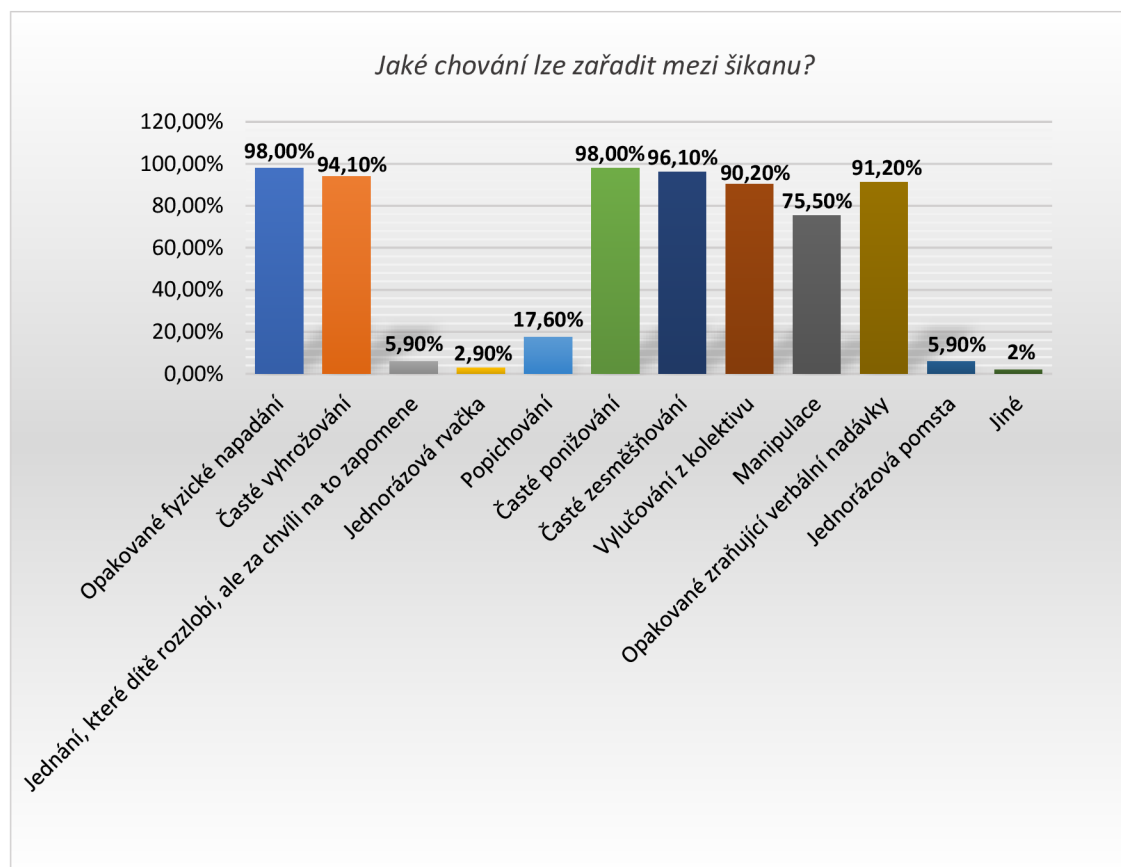
Graf č. 14: Faktory ovlivňující riziko šikany u dětí

Nejvíce rodičů (83,3 %) je přesvědčeno, že to, zda se dítě stane obětí šikany, závisí na charakteru jedince. Vzhled hraje roli podle téměř poloviny (49 %) dotazovaných a 43,1 %

respondentů uvedlo, že jistou zásluhu na tom může nést výchova. Položka „jiné“ v sobě nesla odpovědi od 29 respondentů, kteří se v mnoha případech shodovali. Těchto 28,4 % dotázaných spatřuje větší dispozici dítěte stát se obětí v různých faktorech, kterými jsou např: kombinace všech výše zmíněných vlivů, zdravotní znevýhodnění, nižší sociální vrstva, nízké sebevědomí, příliš nízká, nebo naopak příliš vysoká inteligence, věkový rozdíl oproti agresorovi, neoblíbenost, chování dítěte ve skupině a sociální nezralost. Důvodem, proč se stane dítě obětí, může být, podle 14 respondentů, úplně cokoli a mnohdy stačí jen maličkost či jakákoli odlišnost dítěte od ostatních. Další z rodičů uvedli následující trefné vysvětlení: „V podstatě vše, pokud agresor hledá, vždy si oběť najde.“ nebo „Šikanován může být naprosto kdokoli.“ Odpověď na otázku nevěděli tři respondenti.

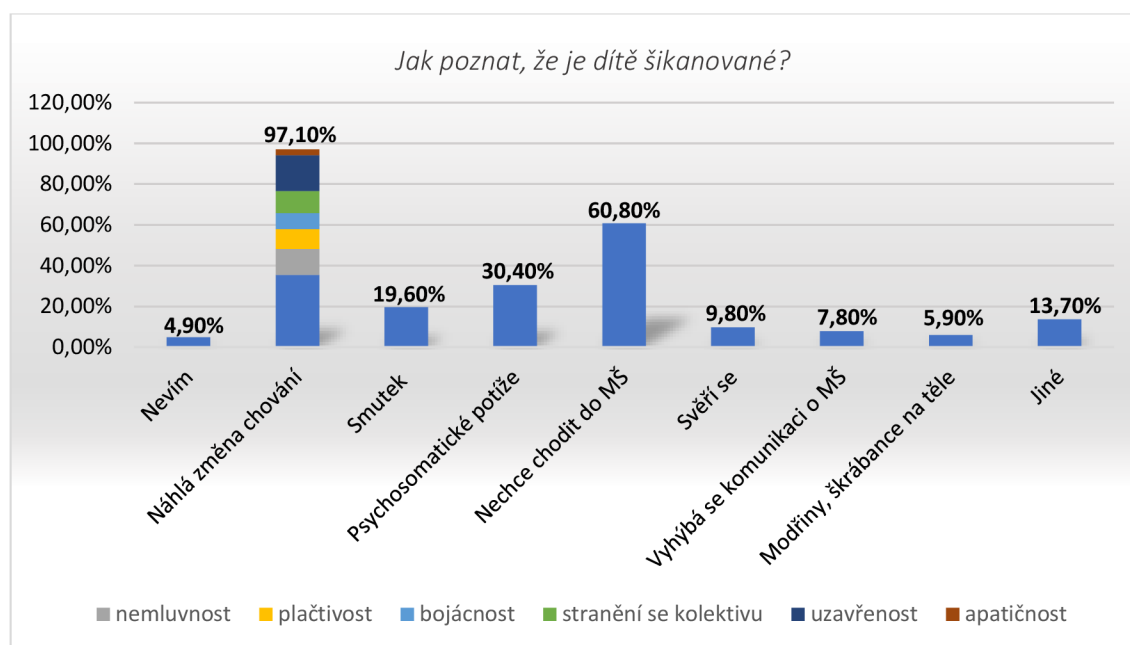
Graf č. 15: Šikana z hlediska respondentů

U polouzavřené otázky č. 17 měli respondenti zaškrtnout veškeré chování, které považují za šikanu, nebo v položce „jiné“ dopsat chování, které podle nich v možnostech chybí. O tom, že mezi šikanu patří opakované fyzické napadání i časté ponižování, je přesvědčeno 100 dotázaných (98 %) a 96,1 % respondentů by k šikaně zařadilo také

časté zesměšňování. Na horních příčkách v rámci četnosti odpovědí se dále nachází možnosti jako „časté vyhrožování“ (94,1 %), dále pak „opakované zraňující verbální nadávky“ (91,2 %) a „vylučování z kolektivu“ (90,2 %). Tři čtvrtiny rodičů (75,5 %) by zbystřilo při zjištění, že s jejich dítětem někdo manipuluje. Méně než pětina respondentů (17,6 %) vidí šikanu v „popichování“ dítěte. Dalších 5,9 % rodičů považuje za šikanu jednorázovou pomstu a stejný počet (5,9 %) i „jednání, které dítě rozzlobí, ale za chvíli na to zapomene“. Jednorázovou rvačku zaškrtno jakožto šikanu 2,9 % respondentů. Dva respondenti (2 %) využili otevřenosti otázky a v položce „jiné“ uvedli: „žádosti o výkupné – budu se s tebou bavit, když mi dáš hračku atp.“ a „časté upozorňování na chyby“.

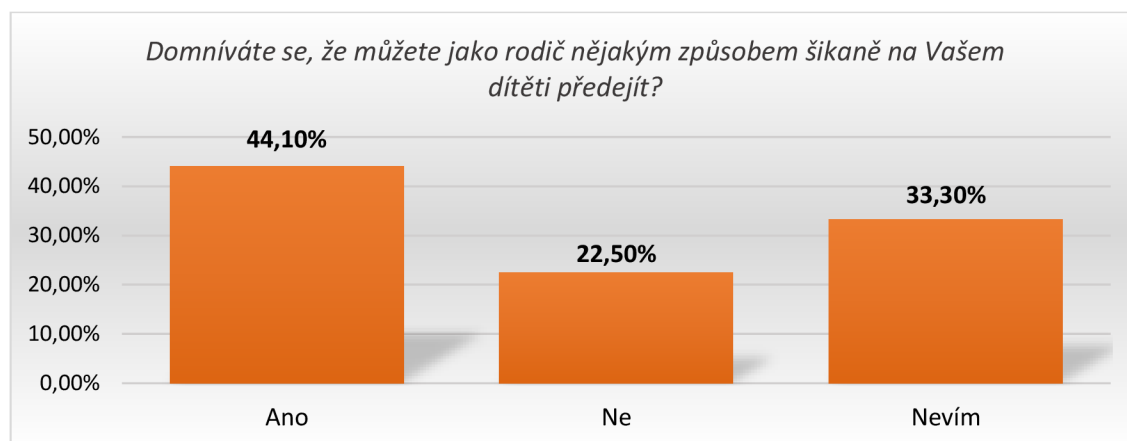
Graf č. 16: Indikátory šikanovaného dítěte

Výsledky grafu naznačují, že respondenti by při posuzování situace, zda je dítě šikanované, zohledňovali různé faktory a příznaky. Většina respondentů uvedla více než jednu možnost, jak poznat, že je dítě šikanované, což napovídá, že respondenti spoléhají na kombinaci různých hledisek a příznaků. Téměř 100 rodičů (97,1 %) uvedlo, že by problém vyhodnotilo na základě náhlé změny chování dítěte. Tento aspekt je dle dotazovaných doplněn specifickými projevy, které by mohly naznačovat šikanu. Jedná se o nemluvnost (12,7 %), plačtivost (9,8 %), bojácnost (7,8 %), stranění se kolektivu (10,8 %), uzavřenost (17,6 %) a apatičnost (2,9 %). Dalším důležitým ukazatelem, který byl zmíněn 60,8 % rodiči, je nechuť dítěte chodit do mateřské školy, přestože tam dříve

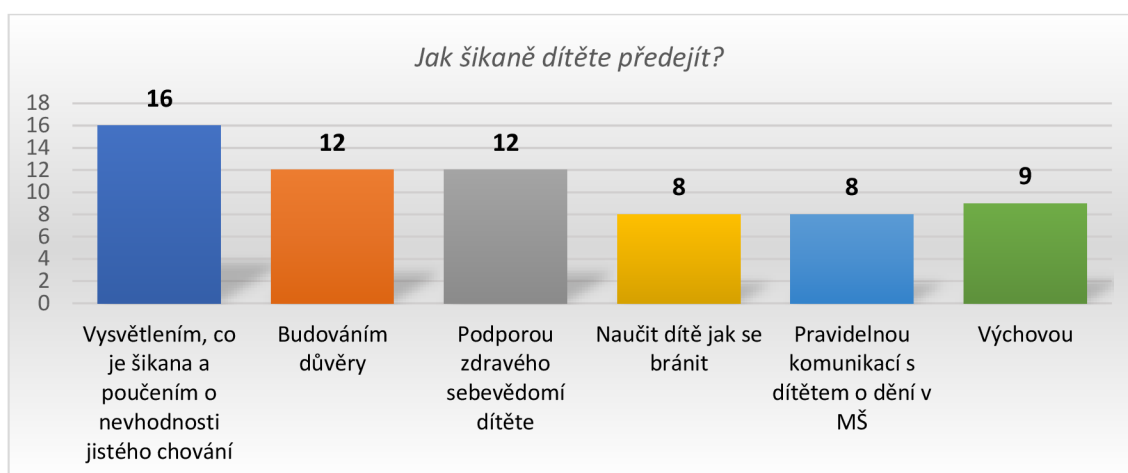
chodilo rádo. Smutek jakožto ukazatel, který by mohl naznačovat šikanu, uvedlo 19,6 % respondentů. Psychosomatické potíže byly uváděny 30,4 % respondenty. Mezi specifikované potíže patřily bolest břicha a nevolnost večer nebo ráno před odchodem do školy, teplota, bolest hlavy, ztráta chuti k jídlu, špatný spánek a pomočování. Pouze 9,8 % respondentů uvedlo, že se dítě s problémem svěří. Naopak vyhýbání se komunikaci o mateřské škole zmínilo 7,8 % rodičů. Dalších 5,9 % dotázaných by zbystřilo, kdyby u dítěte zpozorovali nezvykle často modřiny a škrábance neznámého původu. V kategorii „jiné“ jsou zahrnuty jedinečné odpovědi respondentů, kterými jsou například: vymyšlení si nemocí, absence kamarádů, ztráta věcí, neadekvátní reakce na zmínky o mateřské škole nebo náhlá agresivita dítěte.

Graf č. 17: Stanoviska rodičů ohledně předcházení šikaně dítěte

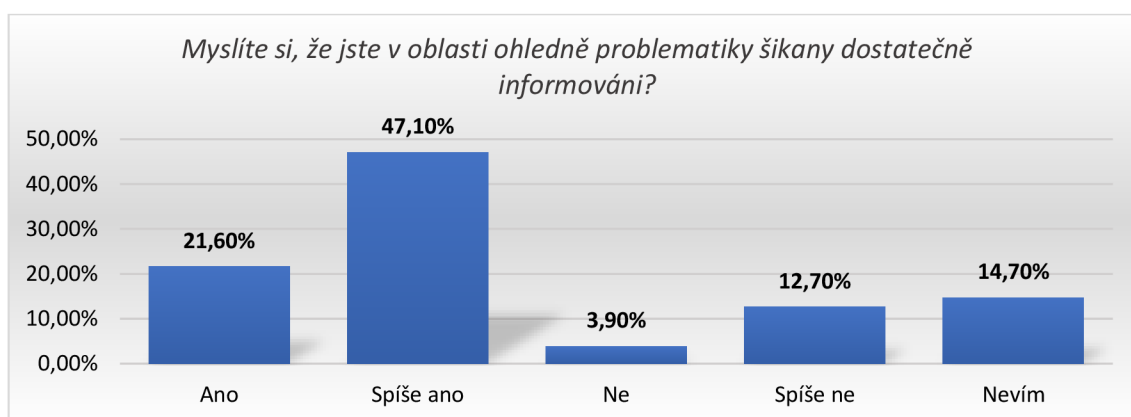
Graf č. 17 zobrazuje stanoviska rodičů na možnosti předcházení šikaně u svého dítěte. Podle výsledků odpovědělo kladně 44,1 % dotazovaných, což odpovídá 45 respondentům. O opaku, tedy o tom, že šikaně dítěte nelze z pozice rodiče předejít je přesvědčeno 22,5 % rodičů (23 respondentů). Nejednoznačnou odpověď „nevím“ zvolilo 33,3 % dotazovaných.

Graf č. 18: Strategie prevence šikany dětí z pohledu rodičů

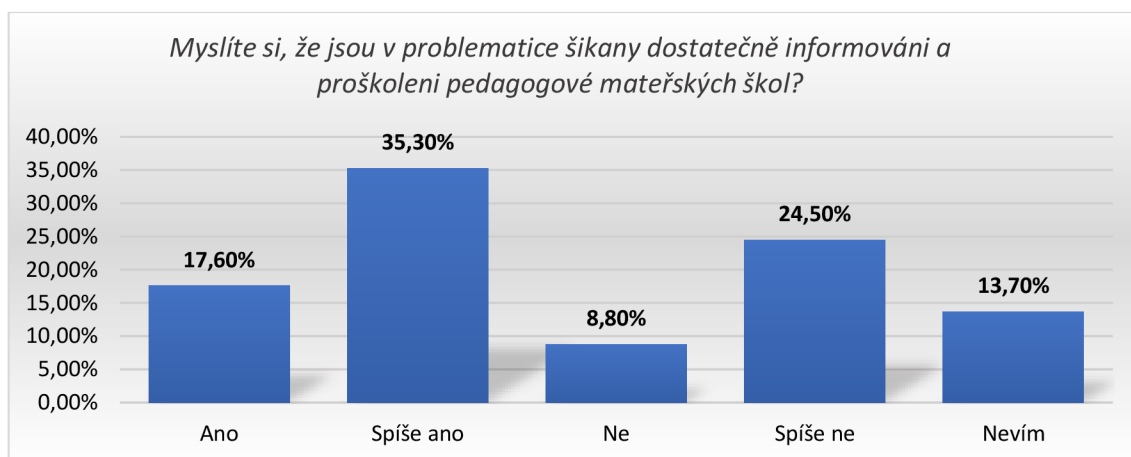
Rodiče, kteří na předchozí otázku reagovali kladně, tedy možností „ano“, měli následně odpovědět na podotázku, jak podle nich předejít šikaně u svého dítěte. Možnost odpovědět využilo 43 rodičů ze 45 a jejich reakce jsou zaznamenány v grafu č. 18. Tato otázka byla otevřená a odpovědi byly kategorizovány do šesti skupin. Někteří respondenti uvedli více možností, tudíž byly jejich odpovědi zařazeny do více kategorií. Nejvíce rodičů (16) bylo těch, kteří by se pokusili předejít šikaně prostřednictvím vysvětlení svému dítěti, co šikana znamená a současně by ho poučili o nepřijatelnosti určitého chování. Jak se v případě výskytu šikany zachovat a na koho se obrátit, by při té příležitosti svému dítěti poradili čtyři z nich. Dalších 12 rodičů by se snažilo mezi sebou a svým dítětem budovat takovou důvěru, aby se jim jejich potomek nebál svěřit s případným problémem ohledně šikany, ideálně již na samém počátku. Jeden z respondentů uvedl následující možnost, jak toho docílit: „Učit dítě mluvit o svých pocitech a nehromadit je v sobě, naslouchat, když mi o něčem vypráví, aby vědělo, že jsem tu vždy pro něj.“ Podporou sebevědomí dítěte by šikaně předcházelo stejný počet rodičů jako v předchozí kategorii, tedy dvanáct a sebeobraně by své dítě naučilo osm respondentů. Důležitost pravidelné komunikace a rozhovorů s dítětem na téma dění v mateřské škole shledává taktéž osm respondentů. Stručnou a nekonkrétní odpověď uvedlo devět rodičů, kteří odpověděli, že by šikaně dítěte předcházeli výchovou.

Graf č. 19: Mínění rodičů o míře svých znalostí ohledně šikany

Dle grafu č. 19 je zřejmé, že nadpoloviční většina dotazovaných rodičů je přesvědčena, že jejich míra informovanosti ohledně šikany je dostačující – 21,6 % z nich zvolilo odpověď „ano“ a 47,1 % „spíše ano“. Oproti tomu 12,7 % respondentů má za to, že by jejich znalosti v této sféře mohly být lepší a označili možnost „spíše ne“. Pouze 3,9 % z dotazovaných považuje své znalosti na téma šikany za zcela nedostačující. Možnosti „nevím“ využilo 14,7 % respondentů.

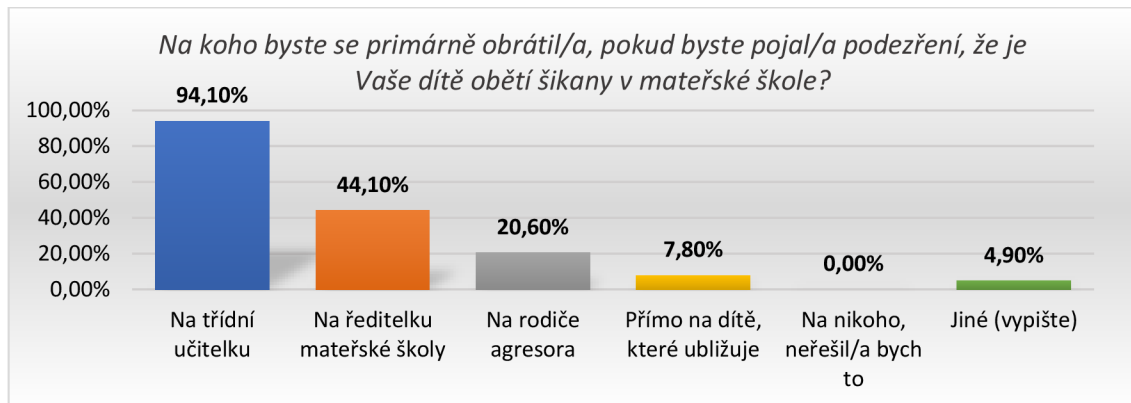
Graf č. 20: Mínění rodičů o míře znalostí pedagogů v oblasti šikany

Z grafu č. 20 znázorňující odpovědi na otázku, zda jsou v problematice šikany dostatečně informováni a proškoleni pedagogové mateřských škol, je patrné, že více než polovina dotázaných rodičů (52,9 %) věří, že pedagogové v této oblasti proškoleni jsou a dostatečné znalosti mají. Z tohoto podílu odpovědělo 17,6 % rodičů „ano“ a 35,3 % rodičů „spíše ano“. Jisté pochyby vyjádřilo 24,5 % respondentů, kteří zvolili odpověď „spíše ne“. Devět respondentů, tedy 8,8 %, se staví k učitelským vědomostem ohledně

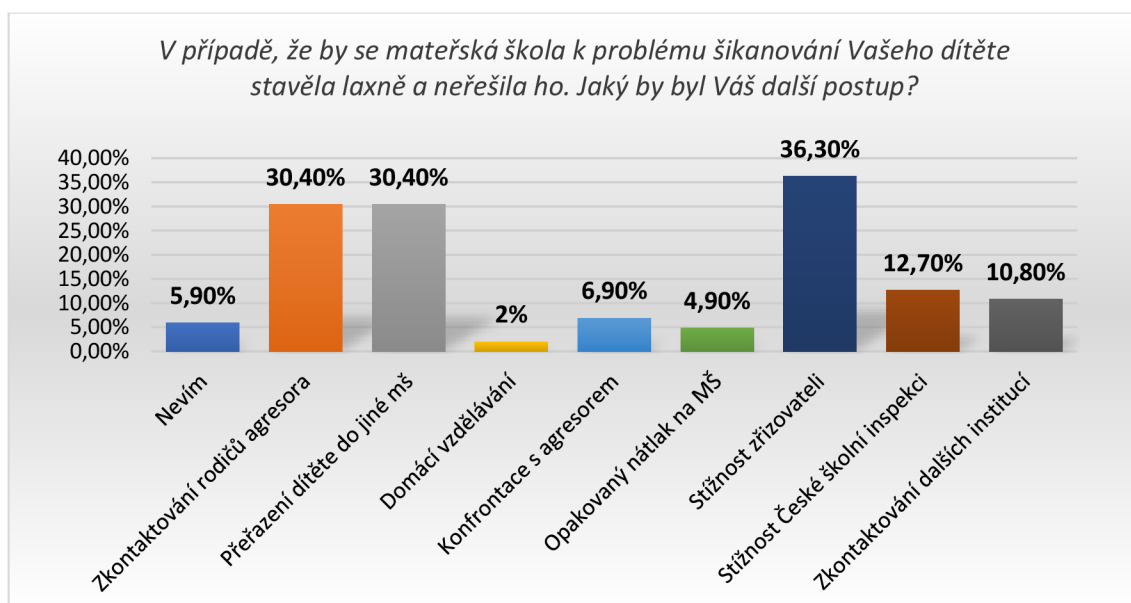
šikany skepticky a zaškrtno položku „ne“. Na vážkách zůstalo 13,7 % dotázaných, kteří zvolili volbu „nevím“.

Graf č. 21: Primární kontakt rodičů při podezření na šikanu jejich dítěte

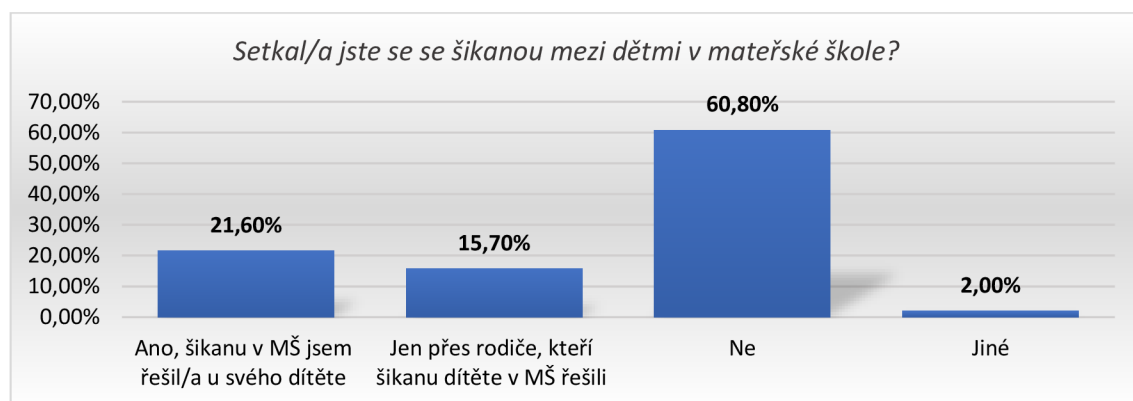
U otázky č. 23 měli respondenti možnost zaškrtnout více odpovědí. Drtivá většina (94,1 %) rodičů by se v případě, že by nabyli podezření, že se jejich dítě stalo obětí šikany v mateřské škole, obrátila na třídní učitelku. Za vedením, tedy ředitelkou mateřské školy, by s daným problémem přišlo 44,1 % dotazovaných. Rodiče agresora by vyhledalo 20,6 % respondentů a přímo agresora, tedy dítě, které ubližuje 7,8 % respondentů. Položku „na nikoho, neřešil/a bych to“ nezvolil nikdo. Odpověď „jiné“ zaškrtnuli ti, kteří by se postupně obrátili na všechny zmíněné či na psychologa.

Graf č. 22: Reakce rodičů v případě laxního přístupu mateřské školy k šikaně dítěte

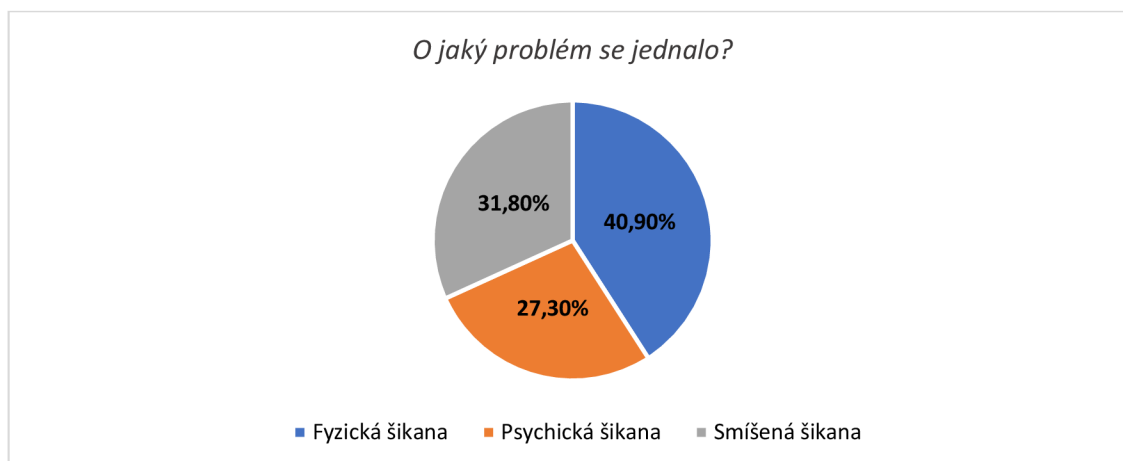
Otevřená dotazníková otázka č. 24 zjišťovala, jaký by byl další postup rodičů šikanujících dětí v případě, kdy by nabyli pocit, že se mateřská škola k problému staví laxně a neřeší ho. Vyjma 5,9 % dotázaných, kteří zvolili možnost „nevím“ mají respondenti v této oblasti celkem jasno. Necelá třetina (30,4 %) dotázaných by neváhala zkontaktovat rodiče agresora. Stejný počet – 31 respondentů (tj. 30,4 %) by problém řešilo přeřazením dítěte do jiné mateřské školy přičemž 13 rodičů by tuto možnost volilo jako jednu z případných variant a 18 rodičů jako prvotní řešení. Dva respondenti (tj. 2 %) by ztratili důvěru k předškolním zařízením natolik, že by zvažovali domácí vzdělávání. Přímou konfrontaci s agresorem by vyhodnotilo jako nejlepší východisko 6,9 % dotázaných. Pět respondentů (tj. 4,9 %) by na mateřskou školu v případě jejich nečinnosti vyvíjela opakovaný nátlak k řešení problému, dokud by nedosáhli úspěchu. Stížnost na mateřskou školu by v dané věci podalo k rukám zřizovatele 36,3 % rodičů a 12,7 % respondentů by postup školy nechalo prošetřit českou školní inspekcí. Dalších 10,8 % z dotázaných by se obrátilo na různé instituce, kterými jsou: Policie ČR, ministerstvo, orgán sociálně-právní ochrany dětí, pedagogicko-psychologická poradna nebo speciálně pedagogické centrum.

Graf č. 23: Zkušenosti rodičů se šikanou mezi dětmi v mateřské škole

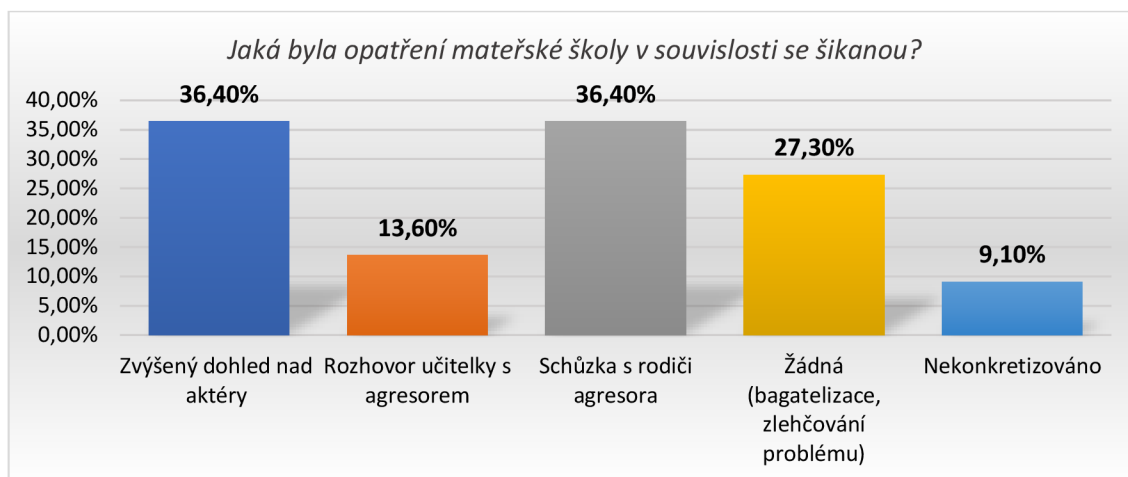
Na základě odpovědí lze vyvodit, že 21,6 % dotázaných rodičů se setkala se šikanou v mateřské škole u svého dítěte. Nepřímou zkušenost, kdy šikanu v mateřské škole řešili rodiče jiných dětí, má 15,7 % respondentů. Více než polovina (60,8 %) dotázaných rodičů se s šikanou v mateřské škole nesetkala. Odpověď „jiné“ zvolili dva respondenti (tj. 2 %), v jejichž případě se jednalo o osobní zkušenost z dětství.

Graf č. 24: Formy šikany mezi dětmi v mateřské škole dle zkušeností rodičů

Graf znázorňuje odpovědi 22 rodičů, kteří řešili šikanu v mateřské škole u svého dítěte. Jedná se o 21,60 % z celkového počtu respondentů. Procentuální četnost je znázorněna pouze vzhledem k počtu rodičů majících přímou zkušenost s danou problematikou. Na základě odpovědí lze konstatovat, že v mateřské škole se vyskytují různé formy šikany. Nejčastěji se vyskytovala forma fyzické šikany, kterou uvedlo 40,9 % respondentů. Rodiče popisovali situace, kdy jejich děti byly vystaveny kopání, strkání, podrážení nohou, úderům do břicha a útoky na obličej. Jeden respondent uvedl případ, kdy se dítě stalo terčem agresora při „čůrání“, a to jak fyzicky (úderů do zadní části těla), tak prostřednictvím pomočení dítěte. U 27,3 % respondentů byla identifikována forma psychické šikany. Významnými projevy bylo vylučování dětí z kolektivu, omezování jejich možnosti hrát si s ostatními, vyhrožování fyzickým ublížením, nadávání a ponižování. Někteří rodiče také zmínili případy, kdy se jejich děti setkávaly s posměšky a ponižováním kvůli specifickým zdravotním problémům, například v případě dítěte s urologickými obtížemi, nebo vadou zraku. Zbýlých sedm rodičů zaznamenalo smíšenou formu šikany, která kombinuje jak fyzické, tak psychické útoky. Respondenti uváděli příklady, jako je fyzické napadání spojené s vylučováním z kolektivu, omezováním dětí v jejich oblíbených činnostech, jako je účast na kroužcích, vystoupeních nebo se zákazy vykonávat oblíbené aktivity.

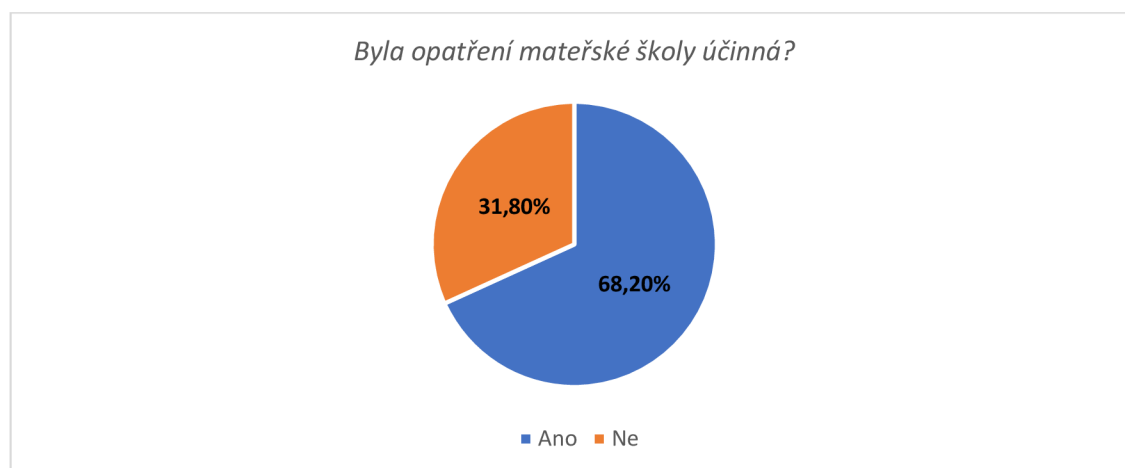
Graf č. 25: Opatření mateřských škol v souvislosti s výskytem šikany mezi dětmi

Graf č. 25 prezentuje zkušenosti 22 rodičů, jejichž děti se staly oběťmi šikany v mateřské škole, a zobrazuje opatření, která mateřská škola přijala k řešení tohoto problému. Někteří rodiče uváděli více než jedno opatření, a proto odpovědi spadají do více kategorií. Procentuální četnost je znázorněna vzhledem k počtu rodičů, kteří měli s danou problematikou zkušenosti. Osm rodičů (36,4 %) uvedlo, že učitelky situaci sledovaly a poskytovaly zvýšený dohled nad aktéry šikany. Mnozí rodiče vyzdvihli aktivní sledování dětí učitelkami a jejich snahu vyhodnotit situaci. „Druhý den jsme řešili s učitelkou, která pak situaci sledovala a sama se ptala.“ Další rodič uvedl: „Učitelky dohlížely na dodržování zákazu chodit na toaletu společně a zákazu hraní si spolu.“ Objevily se však také negativní odezvy: „Učitelka mé dítě a toho chlapečka sledovala a vyhodnotila, že ho moje dítě nemá provokovat, že si za to může samo.“ Daný případ naznačuje, že učitelka přisuzovala vinu oběti a nepřijímala odpovídající opatření ke zmírnění situace šikany. Tři dotázaní (13,6 %) zmínili, že došlo k rozhovoru učitelky s agresorem. Dalších osm respondentů (36,4 %) uvedlo, že učitelka aktivně řešila problém s rodiči agresora. Ve dvou případech se schůzky účastnili i rodiče oběti a vedení mateřské školy. Tímto přístupem bylo zřejmě cílem zapojit všechny zainteresované strany do procesu řešení šikany. Naopak šest rodičů (27,3 %) vyjádřilo zklamání nad reakcí mateřské školy. V jejich případech učitelky nebo vedení problém se šikanou zlehčovaly či bagatelizovaly. V některých případech hned zpočátku, v dalších až po vyčerpání jiné možnosti řešení. „Vedení školky od toho dalo ruce pryč, že si rodiče nechce rozhněvat a že už jsou za měsíc prázdniny, tak už to musí naše dcera vydržet.“ Další rodič dodal: „Ze strany školky naprosto nebyla vůle to řešit. Až když jsem řekla, že

ukončíme docházku a přidali se i další rodiče, promluvila ředitelka s rodiči chlapečka, který ostatní trápil. Byla to ale soukromá mateřská škola, která nechtěla přijít o děti, nevím, jak to řešit jinde." Zbylí dva rodiče (9,1 %) poskytli nekonkrétní odpověď, že učitelky se situaci snažily řešit, ale nedosáhly žádného výsledku.

Graf č. 26: Účinnost opatření mateřských škol

Z výsledků poslední dotazníkové otázky, která se týkala účinnosti daných opatření mateřské školy při řešení šikany, vyplývá, že 68,2 % (15 respondentů) z celkového vzorku 22 rodičů hodnotí opatření jako účinná. Naopak 31,8 % (7 respondentů) vyjádřilo nespokojenost a odpovědělo negativně.

4.2 Výsledky na základě rozhovorů

Kvalitativního šetření, tedy rozhovoru se zúčastnili tři rodiče, kteří během interview vyjadřovali své osobní zkušenosti s problematikou šikany, kterou jejich děti zažívaly v prostředí mateřské školy ze strany svých vrstevníků. Vzhledem k ochraně anonymity účastníků byla veškerá jména v rozhovorech pozměněna.

Vy jste řešila šikanu svého dítěte v mateřské škole, že ano? O co konkrétně se jednalo?

Matka č. 1 uvedla, že její pětiletá dcera Eliška byla šikanována starší dívkou z mateřské školy. Agresorka Elišce nadávala, přezdívala jí „brejloune“, a fyzicky ji napadala škrábáním a strkáním. Navíc nabádala ostatní děti, aby si s Eliškou nehrály a nekamarádily s ní. To vedlo k tomu, že se někteří z nich začaly chovat vůči Elišce agresivně, nadávaly jí, odmítali s ní komunikovat nebo vedle ní sedět u stolu.

Matka č. 2 se potýkala s fyzickou šikanou u svého syna Kubu, který byl opakovaně napadán jiným chlapcem ve stejném věku. Chlapec Jakuba bouchal pěstí do břicha, podrážel mu nohy, kopal ho a štípal.

Matka č. 3 popisuje taktéž fyzickou šikanu, kterou zažíval její syn Adam. Adam byl terčem útoků svého vrstevníka z mateřské školy, který ho kopal, bouchal do břicha i do obličeje, strkal ho a dokonce ho i pomočil. „Chlapec prý ubližoval více dětem, ale já se rozhodla to řešit hned, co jsem zpozorovala, že tady už nejde o nějaké ojedinělé dětské poštuchování.“ uvedla matka.

Jak jste přišla na to, že je nějaký problém?

Matka č.1 zbystřila, když jí z mateřské školy volali, že její dcera pláče a je k neutišení. Učitelky důvod pláče nevěděly, a tak matka začala pátrat po příčině. Eliška odmítala do mateřské školy chodit a přiznala matce, že jí jedna z dívek nadává, bouchá a říká ostatním dětem, aby si s ní nehrály a nekamarádily s ní. Matka si všimla škrábanců na obličeji Elišky, které jí prý způsobila stejná dívka, která ji už dříve ubližovala a nadávala.

Matka č. 2 se dozvěděla o problému, když se její syn Kuba doma rozplakal a řekl jim, že nechce do mateřské školy. Když se ho matka vyptávala, proč a co se děje, svěřil se jí, že ho jeden kluk fackuje, štípe a ubližuje mu. „Ptala jsem se, jestli to řekl paní učitelce a on mi odpověděl, že ano, ale ta že mu řekla, ať nežaluje. Byla jsem hrozně moc rozčilená a zoufalá. Zároveň jsem si nebyla jistá, jestli to není nějaké nedorozumění nebo tak.

I když jsem si říkala, kde by to ten náš kluk vzal.“ Matka si následně zjišťovala situaci přes syna své kamarádky, který chodí s Jakubem do stejné třídy. Ten tvrzení potvrdil.

Matka č. 3 se nejprve spoléhala na paní učitelku „Adámek si párkrát stěžoval, ale když jsem od něj zjistila, že to řešila paní učitelka a agresorovi domlouvala, nechala jsem to na ní.“ Později však vyzorovala, že je Adam posmutnělý, skleslý a do toho odmítá do mateřské školy chodit, ačkoli tam předtím chodil rád. Na dotazy, co se děje, odpovídal Adam vyhýbavě. Nakonec se ale svěřil, že nechce do mateřské školy kvůli Kryštofovi, který je na něj zlý. Poté, co se dozvěděla od učitelky, že Kryštof jejího syna pomočil, rozhodla se problém řešit.

Jaká byla Vaše následná reakce?

Matka č. 1 nechala svou dceru Elišku pár dní doma a při návratu do mateřské školy jí poučila, že když jí bude někdo ubližovat, ať to řekne paní učitelce. Druhý den si matka vyzvedávala Elišku se škrábanci na obličeji, což ji přimělo obrátit se na paní učitelku a problém s ní vyřešit.

Matka č. 2 poté co pojala podezření na šikanu, okamžitě zavolala paní učitelce, aby situaci prodiskutovaly. Následně se rozhodla promluvit s učitelkou osobně.

Matka č. 3 si společně se svým manželem domluvila schůzku s učitelkou, aby mohli společně najít řešení problému.

Jaká byla reakce učitelky na daný problém?

Matka č. 1 čelila ze strany učitelky negativní reakci, která popírala existenci problému a tvrdila, že Eliška si škrábance patrně způsobila sama.

Při telefonickém rozhovoru s učitelkou narazila matka č. 2 na nedůvěru učitelky. „... přesvědčovala mě, že je to jen takové poštuchování, které řeší ve školce běžně.“ Teprve poté, co matka požádala o osobní schůzku s učitelkou a navrhla, aby se učitelka dotázala samotných dětí ve třídě, se situace začala měnit. Učitelka se opravdu rozhodla oslovit děti a potvrdila pravdivost tvrzení.

Matka č. 3 spolu s manželem obdrželi slib od učitelky, že situaci bude monitorovat a pravidelně rodinu informovat o dění ve třídě.

Jaký byl následný postup učitele/školy?

Matka č. 1 sdělila, že i přes sliby učitelek o zvýšeném dohledu nad Eliškou ke zlepšení situace nedošlo. „Byla jsem zoufalá, nevěděla jsem, jak se k tomu postavit. Zkontaktovala jsem ředitelku školky, ale ta od toho dala ruce pryč, že prý paní učitelky nic nezaznamenaly. Tím to skončilo.“

Matka č. 2 měla opětovnou schůzku s učitelkou, která ji ujišťovala, že agresorovi bylo vysvětleno, že jeho chování není akceptovatelné. Rovněž si učitelka promluvila s rodiči agresora.

Matka č. 3 uvedla, že učitelkami bylo provedeno mapování situace ve třídě. „Vedení školky svolalo mimořádnou schůzku s námi i s rodiči agresivního dítěte. Všichni jsme se měli možnost vyjádřit k problému.“ Následně bylo doporučeno, aby rodina s agresivním dítětem navštívila psychologickou poradnu. Rodiče agresivního chlapce nejprve odmítali připustit problém, ale nakonec s návštěvou poradny souhlasili. Konečným výsledkem bylo přidělení asistentky pro agresivního chlapce.

Informovala Vás škola o průběhu vyšetřování?

Matka č. 1 neobdržela žádné informace o průběhu vyšetřování nebo opatřeních přijatých školou.

Matka č. 2 obdržela omezené informace, které zahrnovaly pouze fakt, že učitelka hovořila s agresorem a jeho rodiči.

Matka č. 3 o průběhu vyšetřování byla informována v pravidelných intervalech.

Byla opatření účinná?

Matka č. 1 uvádí, že mateřská škola nedostatečně reagovala na situaci a přijatá opatření se ukázala jako neúčinná. Mateřská škola neprojevila dostatečný zájem o řešení problému a nedostatečně monitorovala situaci. Matka se tedy rozhodla přeradit dceru do jiné mateřské školy, kde se cítí spokojeněji.

Matka č. 2 konstatuje, že i přes iniciovaná opatření a dočasný klid se konflikty mezi dětmi nakonec opět objevily. „Byla jsem zoufalá a nevěděla, jak mám Kubíkovi pomoci. Řekla jsem mu, ať se brání a až mu bude příště Damián ubližovat, ať mu řekne, ať to nedělá a vrátí mu to. Taky manžel naučil Kubu, jak se bránit, Kuba získal sebedůvěru a evidentně

to pomohlo.“ Teprve aktivní účast rodičů a výuka dítěte, jak se bránit, vedla k pozitivním výsledkům a ukončení problému.

Matka č. 3 hodnotí přijatá opatření mateřské školy jako účinná a nevyjádřila žádné stížnosti. Je spokojená s přístupem školy při vyšetřování a obnovení klidného prostředí ve třídě.

Řešil se výskyt šikany s celým dětským kolektivem?

Podle informací poskytnutých matkami není jasné, zda se výskyt šikany řešil s celým dětským kolektivem. Matky nemají žádné informace o tom, zda byla situace komunikována a řešena se všemi dětmi ve třídě.

Vypořádala se, dle Vašeho názoru, školní instituce s daným problémem dobře?

Podle názorů matek nelze jednoznačně říci, že by se školní instituce vypořádaly s problémem šikany dobře. Matka č. 1 vyjadřuje zklamání nad nedostatečným postupem mateřské školy, která situaci přehlížela a nepřijala žádná účinná opatření. Matka č. 2 sdílí podobné zkušenosti, kdy přes snahu školní instituce situace nebyla zastavena a nedostatek informací o průběhu a opatřeních vytvářel dojem nedostatečného zvládnutí problému. Matka č. 3 vyjádřila spokojenost s přístupem mateřské školy. „Problém řešili hned a stavěli se k situaci zodpovědně a účinně.“

Je třeba brát v úvahu, že se jedná o subjektivní názory matek a každá z nich měla odlišnou zkušenost s přístupem mateřské školy k danému problému.

Pokud ne, co podle Vás měla mateřská škola udělat jinak?

Podle názorů matek by mateřská škola v případě výskytu šikany měla udělat několik věcí jinak. Matka č. 1 navrhuje, že mateřská škola by měla aktivně hledat řešení a způsoby nápravy a nepostupovat tak, jak se to stalo v jejich konkrétním případě. Matka č. 2 zdůrazňuje, že školní instituce by měla být schopná účinně zastavit šikanu a poskytovat rodičům pravidelné informace o dění ve třídě. „Opakované napadání mého syna a nedostatek informací o tom, co se děje ve třídě, mi dává pocit, že školka se s tímto problémem nedokáže úplně vypořádat.“ Matka č. 3 si myslí, že mateřská škola se k problému postavila správně: „Možná jen mohla agresivní chování chlapce řešit dřív a předešli bychom tím daným incidentům.“

Proč si myslíte, že si agresor vybral právě Vaše dítě?

Matka č. 1 se domnívá, že přesný důvod, proč si agresor vybral její dceru Elišku, je neznámý. „Eliška byla vždycky kamarádká, nekonfliktní a mezi dětmi velice ráda. Pro mě samotnou je to záhada. Možná tu holku popudili brýle, které Eliška začala nosit. Nevím,“ vyjádřila matka své domněnky.

Matka č. 2 předpokládá, že důvod, proč si agresor vybral právě jejich Jakuba mohl spočívat v nejistotě a dobrosrdečnosti jejího syna, která z něj mohla udělat snadný cíl pro agresora.

Matka č. 3 uvedla, že její syn nebyl jediným terčem agresora, což naznačuje, že agresor mohl jednat bez zjevného specifického důvodu.

Udělal/a byste dnes něco jinak v souvislosti s řešením šikany u vašeho dítěte?

Pokud by se matky dnes vrátily k řešení šikany svých dětí, provedly by některé změny.

Matka č. 1 uvažuje o tom, že by problém nahlásila vyšším institucím a snažila se jej řešit prostřednictvím nich „třeba by to učitelky a vedení školky donutilo něco dělat. Každopádně Elišku bych v takové školce stejně nenechala.“

Matka č. 2 by se zaměřila na intenzivnější komunikaci se svým synem na téma šikany a snažila by se ho preventivně naučit strategiím obrany.

Matka č. 3 by vzhledem k jejím zkušenostem považovala za důležité jednat rychleji a snažila se problém řešit ihned po první stížnosti svého syna.

5 DISKUZE

V této kapitole je představen komplexní souhrn názorů účastníků smíšeného výzkumného šetření. V rámci výzkumu byly použity jak kvantitativní, tak doplňující kvalitativní metody. Konkrétně dotazník a rozhovor směřující k zodpovězení níže uvedených výzkumných otázek.

Výzkumná otázka č. 1: Jaká je informovanost rodičů o agresi a šikaně v mateřské škole?

Agresivní chování mezi dětmi v mateřské škole není dle respondentů vzácným jevem. Téměř dvě třetiny dotázaných rodičů výskyt daného chování zaznamenalo. Tato skutečnost je v souladu s tvrzením Langmeiera a Krejčířové (2006), kteří poukazují na narůstající míru agrese mezi dětmi v předškolním a školním věku. Je tedy klíčové zaměřit se na prevenci a řešení rizikového jednání, aby bylo vytvořeno bezpečné prostředí pro všechny děti.

Významnou roli při ovlivňování agresivního chování dětí hraje rodinné prostředí. Více než 60 % rodičů se shoduje s tvrzením Michalové (2012) o vlivu rodinných vzorců chování na agresi dítěte. Nicméně jen malé procento dotázaných rodičů uvedlo i další neméně důležité faktory. Jde například o jasně vymezená pravidla a hranice chování pro dítě (Kast-Zahn, 2007), naučit dítě, jak pracovat s emocemi a ventilovat negativní pocity vhodným způsobem (Solterová, 2016) či naplnění základní potřeb (Svoboda, 2014). Vzhledem k tomu, že jen omezený počet respondentů si uvědomuje vliv i dalších činitelů, je vhodné provést osvětu a informovat rodiče o komplexnosti vlivu rodiny na agresi dítěte.

Pro sledování situace v mateřské škole a rozpoznání varovných signálů agrese a šikany je zásadní pravidelná komunikace rodičů s dětmi. Převážná většina rodičů komunikuje se svým dítětem o dění v mateřské škole denně a 56 % z nich potvrdilo, že jejich děti jsou ochotné své zážitky sdílet. Většině rodičům se dítě opravdu s problémem svěřilo. Což je pozitivní zjištění. Je však důležité věnovat pozornost i menší skupině dětí, kteří jsou sdílné pouze občas. To by v některých případech mohlo signalizovat potenciální problémy, včetně šikany. Rodiče by měli být obezřetní a pečlivě sledovat komunikaci se svými dětmi, aby nedošlo k přehlédnutí varovných signálů.

Zajímavým poznatkem je, že 64,7 % rodičů uvedlo, že jejich dítě bylo nešťastné kvůli chování ostatních dětí v mateřské škole, přičemž nejčastější příčinou bylo fyzické napadání daného dítěte, nadávky nebo vylučování z kolektivu. Ovšem na otázku, zda někdy řešili situaci, kdy jejich dítěti někdo v mateřské škole ubližoval, kladně odpovědělo 70,6 % rodičů, což je o 6 % více. Tento rozdíl by mohl naznačovat, že někteří rodiče si nepřipouští, že jejich dítě důsledku ubližování ostatními dětmi může trpět.

Za dění ve škole odpovídá škola, a proto je namístě se obrátit v případě problémů na ni. Prvotně si domluvit schůzku s třídním učitelem, který by měl znát klima třídy a vědět, co se děje (Beníšková, 2007). Tuto skutečnost bralo v úvahu 36 % respondentů, kteří se při výskytu rizikového chování, mířeného na jejich dítě, obrátilo právě na učitele. Osobně jsem očekávala, že počet bude mnohem vyšší. Přestože v těchto případech dle vyjádření rodičů nešlo o šikanu, pokud má rodič podezření, že se dítěti v mateřské škole děje něco špatného, měl by o tom informovat pedagoga, aby situaci monitoroval.

Kolář (2011) upozorňuje na to, že šikana může začít již v raném věku, a mateřská škola není výjimkou. Výsledky dotazníkového šetření naznačují, že většina respondentů (82,4 %) si výskyt tohoto fenoménu připouští a má stejný názor jako Kolář (2011). Pokud jde o informovanost rodičů v oblasti šikany, více než polovina respondentů považuje ze subjektivního hlediska svou informovanost za dostatečnou. Dalších 16,6 % by uvítalo větší znalosti v této sféře, a 4,7 % rodičů si netrouflo odhadnout, jak na tom se znalostmi ohledně šikany jsou.

Beníšková (2007) tvrdí, že pro rodiče bývá šokujícím zjištěním, že se jejich dítě dopouští šikany. Reagují odmítavě s tvrzením, že jejich dítě by se nikdy něčeho takového nedopustilo. Tento postoj vyjádřilo téměř 17 % respondentů. Naopak většina rodičů by se snažila čelit problému a aktivně hledat řešení, což je povzbudivý výsledek. Montgomery (2021) doporučuje vyslechnout dítě, vysvětlit mu následky a rizika násilného chování a poskytnout agresorovi výchovnou interakci namísto trestu. Takový postoj by zaujala více než polovina respondentů. Říčan a Janošová (2010) uvádí další možné reakce, kdy rodiče volí cestu nekompromisního fyzického trestu, což agresivitu dítěte naopak podpoří. Toto řešení však připustilo velmi málo dotázaných.

Respondenti vnímají šikanu jako komplexní problém, který může být ovlivněn několika faktory. Důraz na charakter jedince klade v dané problematice 83 % respondentů za

rozhodující. Vzhled a výchova jsou také považovány za relevantní faktory a uvedla je necelá polovina respondentů.

Odpovědi rodičů na otázku, jaký je podle nich rozdíl mezi škádlením a šikanou, naznačují, že rozdíl pro ně není tak zcela jednoznačný. To může být způsobeno různým vnímáním, zkušenostmi rodičů, a také tím, že v některých situacích může být rozhraní mezi škádlením a šikanou obtížné rozpoznat. Z analýzy odpovědí rodičů vyplývá, že existuje různá úroveň povědomí o rozdílu mezi škádlením a šikanou. Přesvědčení, že mezi těmito dvěma jevy neexistuje žádný rozdíl zaujímá 6,9 % respondentů a 22,5 % rodičů uvedlo, že rozdíl nezná. Na druhou stranu 70,6 % dotázaných rodičů poskytlo podrobnější odpovědi, ve kterých se snažili vysvětlit, v čem podle jejich názoru rozdíl spočívá. Většina rodičů má jasnou představu o významu těchto pojmů a jejich rozdílu, avšak existuje i část respondentů, kteří mají jen omezené, nebo chybné chápání těchto jevů. Je proto důležité poskytovat rodičům odpovídající informace a edukaci ohledně šikanování, aby byli schopni rozpoznat a adekvátně reagovat na případy šikany ve svém okolí.

Respondenti ve svých odpovědích zařazovali do kategorie šikany formy chování, které se shodují s definicemi a charakteristikami šikany prezentovanými v literatuře. Mezi tyto projevy patří opakované fyzické napadání, časté ponižování, časté zesměšňování, vylučování z kolektivu a opakované zraňující verbální nadávky. Tyto formy šikany jsou dobře známé a odpovídají tomu, jak je šikana obvykle definována. Je však důležité zdůraznit, že manipulace, která spadá do charakteristiky šikany, byla zastoupena v 77 %. To naznačuje, že ne všichni rodiče jednoznačně identifikují manipulativní chování jako šikanu. Přestože převážná většina dotazovaných rodičů zvládla určit jaké chování je formou šikany, stále zůstává otázkou, zda by v praxi byli schopni rozpoznat, že se jedná o šikanu, pokud by se s takovým jednáním potýkalo jejich vlastní dítě.

Rodiče mají určitou představu o tom, jak poznat, že je jejich dítě šikanováno. Většina respondentů (97 %) uvedla, že indikátorem může být náhlá změna chování, která se dle respondentů může projevit například ztrátou zájmu, úbytkem sebevědomí, vyhýbáním se sociálním interakcím nebo úzkostí. Daná souvislost je podpořena studiemi Vágnerové (2011) a Beníškové (2007). Podle 30,4 % respondentů mohou svědčit o šikaně psychosomatické potíže. Tento faktor vyzdvihuje Fieldová (2009). Nechuť dítěte chodit do MŠ, i když tam dříve chodilo rádo, je dalším indikátorem možné šikany pro

nadpoloviční většinu respondentů. Na danou souvislost poukazuje Montgomery (2021). Nízké procentuální zastoupení některých z kategorií naznačuje, že rodiče nemusí být plně informováni o všech možných ukazatelích šikany u dětí. Nebo to může být tím, že kategorie jako vyhýbání se komunikaci o MŠ, smutek apod. lze zařadit do náhlé změny chování. Lze tedy říct, že většina rodičů je vnímavá k indikátorům šikany a citlivě vnímá změny chování dítěte při kterém by zpozornili. Na druhou stranu otázkou je, zda by si spojili souvislosti změny chování zrovna s možnou hrozbou šikany.

Co se týče mínění rodičů, zda mohou nějak předcházet šikaně jejich dítěte, si možnost vlivu připouští necelá polovina dotázaných rodičů. Jejich odpovědi naznačují, že věří v důležitost vzdělávání dětí o šikaně, vytváření důvěry a otevřené komunikace s dětmi, podporování jejich sebevědomí a učení se strategiím sebeobrany. Zbytek respondentů si není vědom, zda je to možné, nebo je přesvědčen o opaku, tedy že šikaně dítěte z pozice rodiče předejít nelze. Tito rodiče se pravděpodobně domnívají, že šikana je nepředvídatelná a neovlivnitelná. Je pravdou, že šikanován může být v podstatě kdokoli a platí zde přísloví: „Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde.“ Ovšem dle autorek Vágnerové (2011) a Beníškové (2007) může rodina předcházet šikaně svého dítěte různými principy, které rodiče, kteří si vliv uvědomují, uvádějí. Nicméně šlo jen o necelou polovinu respondentů. U zbylé nadpoloviční většiny by byla v tomto směru příhodná osvěta.

V otázce informovanosti a proškolení pedagogů mateřských škol ohledně problematiky šikany existuje mezi rodiči rozmanitost názorů. Polovina rodičů věří, že pedagogové jsou dostatečně informováni a mají v této oblasti uspokojivé znalosti. Tento výsledek naznačuje, že někteří rodiče mají důvěru v práci pedagogů a vnímají je jako kompetentní a schopné řešit šikanu. Na druhou stranu, zbylá část dotazovaných rodičů vyjádřila pochybnosti ohledně proškolení pedagogů anebo nemá jasné stanovisko. Z čehož vyplývá, že tito rodiče mohou mít obavy, že pedagogové nemají dostatečné informace v oblasti prevence a řešení šikany. Na druhou stranu přesto by se převážná většina respondentů (94 %) v případě podezření na šikanu obrátila na třídní učitelku. Stejně hledisko zastává Beníšková (2007), která tvrdí, že za šikanu ve škole odpovídá škola, a proto je namíste se obrátit na ní. Necelá polovina rodičů by se nebránila obrátit se na vedení mateřské školy, a ještě menší podíl by se snažil vyřešit situaci přímo s agresorem.

Celkově lze říci, že rodiče si uvědomují význam a potřebu aktivního zapojení pedagogického týmu při předcházení a řešení šikany v mateřské škole. Může se stát, že vedení školy se k problému staví laxně a odmítá přijmout odpovědnost. Případně jsou opatření pouze povrchová, nefunkční a škola odmítá svůj postoj změnit. V případě, že si rodič neví rady, zda postup školy je vhodný má možnost obrátit se na pomáhající organizace (Vágnerová, 2011). Malá část respondentů (10,8 %) by tuto možnost využila. Většina rodičů má však jasnou představu o tom, jak by postupovali v případě, že mateřská škola neřeší problém šikany adekvátně. Rodiče uváděli více možností. Nejvíce z nich by podalo stížnost zřizovateli, což kvituje Vágnerová (2011), velké zastoupení mělo také přeřazení dítěte do jiné mateřské školy, kdy by rodiče patrně ztratili důvěru ve školní instituci natolik, že by s ní problém nechtěli dále řešit. Častou odpovědí (30,4 %) bylo zkontaktování rodičů agresora, s čímž souhlasí Matthews (2015) za předpokladu, že rodiče oběti na to půjdou chytře a za absence agresivní reakce si s rodiči agresora o problému pohovoří. Proti tomu se vymezuje Vágnerová (2011) považující přímou konfrontaci s agresorem, nebo jeho rodiči za zcela nevhodnou. Řešení problému přímo s agresorem by však volila jen malá část dotazovaných, stejně tak jako opakovaný nátlak na mateřskou školu, stížnost k rukám české školní inspekce, nebo domácí vzdělávání. Tato rozmanitost přístupů naznačuje, že rodiče by se aktivně snažili najít vhodný způsob, jak řešit problém šikany v mateřské škole a chránit své dítě.

Výzkumná otázka č. 2: Setkali se rodiče se šikanou dětí v mateřské škole? Jak se daný problém řešil?

Přestože většina rodičů (60,8 %) se s problémem šikany ve školním prostředí nesetkala a ačkoliv Kyriacou (2005) poznamenává, že kalkulovat míru výskytu šikany mezi malými dětmi je velice nesnadný úkol a zhodnotit, co v těchto případech posuzovat, za šikanu a co ne, není tak jednoznačné, jako u dětí starších, odpovědi rodičů naznačují, že někteří z nich se s tímto problémem potýkali prostřednictvím svých vlastních dětí nebo na základě zprostředkovaných zkušeností od jiných rodičů. Ve většině případů (40,9 %), se jednalo o fyzickou šikanu. Ale objevila se také šikana psychická či kombinace fyzické a psychické šikany. Tyto výsledky poukazují na to, že i v mateřských školách je důležité věnovat pozornost problematice šikany a přijmout opatření k prevenci a řešení tohoto problému. Opatření mateřské školy při řešení šikany se různila. Někteří rodiče (36 %)

pozitivně hodnotili aktivní sledování dětí učitelkami a zvýšený dohled. Další opatření zahrnovala rozhovor učitelky s agresorem (13,6 %) a aktivní zapojení pedagogů do řešení problému s rodiči agresora (36,4 %), což dle Vágnerové (2011) může být v počátečních fázích šikany dostačující. Několik rodičů vyjádřilo zklamání nad reakcí mateřské školy, která buď zlehčovala problém šikany, nebo nevykazovala dostatečnou vůli ho řešit, a to u 27,3 % respondentů, což není zrovna malý počet, pokud se řeší tak závažný problém jako je šikana. Objevily se také případy, kdy se vedení mateřské školy odmítlo zapojit do řešení problému až do doby, kdy rodiče vyčerpali ostatní možnosti. Jiní rodiče neudali konkrétní opatření, ale uváděli, že učitelky se situaci snažily řešit, ale nedosáhly žádného výsledku. Prioritou by však dle Říčana a Janošové (2010) mělo být ochránit oběť před dalším ubližováním, což vyžaduje pečlivý dozor ve škole, pravidelné individuální rozhovory a komunikaci mezi rodiči a pedagogy. Nadpoloviční část rodičů (68,2 %) hodnotila postup mateřské školy při řešení šikany jako efektivní. Nespokojenost vyjádřilo 31,8 % rodičů, což naznačuje, že v některých případech nejsou opatření dostatečně účinná nebo nedokáží uspokojit očekávání rodičů. Z čehož lze vyvodit, že je důležité, aby mateřské školy neustále pracovaly na zlepšování svých postupů při řešení šikany a přihlížely k potřebám rodičů a jejich dětí.

Z výsledků kvalitativního šetření vychází, že všechny tři matky se setkaly se šikanou svých dětí v mateřské škole. Jejich děti byly fyzicky a slovně napadány vrstevníky. Ve všech třech případech rodiče zjistili problém šikany, když jejich děti začaly vykazovat změny v chování, fyzické známky napadání, nebo odmítali chodit do mateřské školy a vyjádřily své obavy a zkušenosti. Reakce učitelek se lišily. Zatímco některé učitelky bagatelizovaly problém a popíraly jeho existenci, další se snažily situaci řešit a komunikovat s rodiči. Opatření a postupy školní instituce nebyly ve všech případech účinné. Situace se opakovala nebo se změnila až po aktivní účasti rodičů a výuce dítěte, jak se bránit. Komunikace a informovanost rodičů o průběhu vyšetřování bylo také různé. Dvě matky obdržely pouze omezené informace a třetí byla mateřskou školou informována pravidelně. Není jasné, zda se výskyt šikany řešil se všemi dětmi ve třídě, protože matky nebyly o daném postupu obeznámeny. Beníšková (2007) však vyzdvihuje důležitost pracovat nejen s obětí a agresorem, ale i s celým třídním kolektivem.

Celkově lze říci, že reakce školních institucí na šikanu se lišila, a ne vždy byla adekvátní. V jednom případě byli rodiče spokojeni s přístupem mateřské školy při vyšetřování a řešení problému, zatímco ve zbylých dvou případech byli rodiče nespokojeni a považovali opatření za nedostatečná.

Některé mateřské školy se aktivně angažovaly a podnikaly kroky k řešení šikany, zatímco jiné nedostatečně monitorovaly situaci nebo ji dokonce popíraly. Je důležité, aby školy přijímaly šikanu vážně, podnikaly preventivní opatření a efektivně problém řešily, aby zajistily bezpečné a podporující prostředí pro všechny děti.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit úroveň informovanosti rodičů dětí navštěvujících mateřskou školu o problematice šikany, jejich názory a zkušenosti v této oblasti.

Výsledky výzkumného šetření naznačují, že je nezbytné dále zvyšovat informovanost rodičů a věnovat se prevenci šikany v mateřských školách. Přestože mnozí rodiče vykazali dostačující úroveň povědomí a znalostí v této oblasti, existuje stále značný podíl rodičů, kteří jsou v určitých otázkách nedostatečně informováni nebo jim chybí částečné a relevantní informace.

Pro dosažení vyšší informovanosti rodičů o agresi a šikaně v mateřské škole je možné provést několik opatření. Prvním krokem je poskytnout rodičům přesné, srozumitelné a aktuální informace o agresi a šikaně, včetně definic, znaků, různých forem agresivního chování, strategií prevence a postupů při řešení případů šikany. Tyto informace by mohly být zprostředkovány prostřednictvím letáků, webových stránek nebo pravidelných rodičovských schůzek. Důležité je vytvořit otevřené a důvěryhodné prostředí, v němž se rodiče cítí pohodlně a mohou sdílet své obavy a dotazy týkající se šikany a agresivního chování mezi dětmi v mateřské škole. Společné workshopy zaměřené nejen na prevenci agrese, ale také na školení rodičů a pedagogů, mohou posílit jejich schopnost spolupracovat. Je třeba brát v úvahu, že mateřská škola může váhat s informováním rodičů o problematice agresivního chování a šikany v důsledku obav, vytvoření dojmu, že daná situace je v jejich instituci běžná, a proto na ní poukazují. Jednostranná prezentace tématu bez důrazu na prevenci a pozitivní opatření by mohla přispět k vytvoření zkresleného pohledu na situaci, což by zvyšovalo obavy rodičů a jejich nedůvěru ve školní prostředí. Je důležité, aby mateřské školy tuto problematiku zohlednily. Komunikace by měla zahrnovat informace o obecném kontextu a současně klást důraz na preventivní opatření a pozitivní přístup k řešení problému. Podstatné je přistupovat ke komunikaci s rodiči, o agresi a šikaně, vyváženým a citlivým způsobem, který minimalizuje obavy rodičů a pomáhá jim chápat, že cílem je vytvoření bezpečného prostředí pro jejich děti na základě pouhé prevence daného rizika.

Druhá část výzkumného šetření potvrdila, že šikana mezi dětmi předškolního věku je reálným problémem. Reakce mateřských škol na šikanu se lišily. Některé mateřské školy aktivně sledovaly děti, zvýšily dohled, prováděly rozhovory s agresory a spolupracovaly

s jejich rodiči na řešení problému. Část rodičů však vyjádřila zklamání nad postupem pedagogů a vedení mateřské školy, kteří nedostatečně monitorovali situaci nebo ji dokonce popírali. Nespokojenost respondentů s účinností opatření naznačuje, že ne vždy jsou přijatá opatření dostatečně efektivní nebo splňují očekávání rodičů. Proto je nezbytné, aby mateřské školy přijímaly šikanu vážně, uplatňovaly preventivní opatření, neustále zdokonalovaly své postupy v řešení této problematiky a přihlížely k potřebám rodičů a jejich dětí. Bezpečné a podporující prostředí pro všechny by mělo být prioritou. Důležitou součástí tohoto procesu je komunikace a informování rodičů o průběhu vyšetřování a přijatých opatřeních ze strany školy. Rodiče potřebují mít důvěru, že škola se aktivně zabývá problémem šikany a usiluje o nápravu. Kromě toho je pro efektivní řešení šikany nezbytné, zaměřit se na práci s celým třídním kolektivem, nikoli pouze na oběť a agresora.

Tato práce má své omezení v rámci reprezentativního vzorku respondentů kvalitativního výzkumu a může sloužit jako podklad pro další výzkum v oblasti šikany a agrese v mateřské škole. Další výzkum by mohl směřovat k rozšíření vzorku a podrobnějšímu zkoumání specifických faktorů ovlivňujících šikanu a její prevenci.

V oblasti šikany a agresivního chování dětí v mateřských školách je možné provést další výzkumy, které by přinesly cenné poznatky pro zlepšení prevence a intervence. Studie by mohly analyzovat postoj a roli pedagogů a mateřských škol v prevenci a řešení šikany. Dlouhodobé sledování dětí a jejich rodin by umožnilo zhodnotit účinnost preventivních opatření a intervencí v průběhu času. Dále by bylo zajímavé zkoumat vliv rodinného prostředí na vznik šikany v mateřské škole, a jak rodinné faktory ovlivňují prevenci šikany.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Beníšková, T. (2007). *První třídou bez pláče*. Grada.
- Bourcet, S., & Gravillon, I. (2006). *Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. Albatros.
- Čapek, R., Navarová, S., & Ženatová, Z. ([2017]). *Žák v krizové situaci*. Raabe.
- Česká školní inspekce (2020) *Kvalita a efektivita vzdělávání a vzdělávací soustavy ve školním roce 2019/2020: Výroční zpráva*. http://www.csicr.cz/html/2020/Vyrocnizprava_CSI_2019_2020/html5/index.html?&locale=CSY&pn=1
- Deißler, H. H. (1994). *Každodenní problémy v mateřské škole: Pomoc pro učitele a rodiče*. Portál.
- Gavora, P. (2010). *Úvod do pedagogického výzkumu* (2., rozš. české vyd, přeložil Vladimír JŮVA, přeložil Vendula HLAVATÁ). Paido.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Portál.
- Chráška, M. (2016). *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu* (2., aktualiz. vyd). Grada.
- Kast-Zahn, A. (2007). *Jak společně s dětmi zvládat výchovné krize*. Computer Press.
- Kolář, M. (2011). *Nová cesta k léčbě šikany*. Portál.
- Koukolík, F., & Drtilová, J. (c2006). *Vzpouza deprivantů: nestvůry, nástroje, obrana*. (Nové, přeprac. vyd.). Galén.
- Kvasničková, L. (2020). Šikana narůstá. Jak na ni?. *Informatorium 3-8: časopis pro mateřské školy a školní družiny*, 2020(2), 18–19.
- Kyriacou, C. (2005). *Řešení výchovných problémů ve škole*. Portál.
- Ladd, G. W., & Ladd, B. K. (1998). *Parenting behaviors and parent–child relationships: Correlates of peer victimization in kindergarten?* *Developmental Psychology*, 34(6), 1450–1458. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.34.6.1450>
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualizované vydání). Grada.

- Martínek, Z. (2015). *Agresivita a kriminalita školní mládeže* (2., aktualizované a rozšířené vydání). Grada.
- Martínek, Z. (2021, 1. dubna). *Šikana u předškolních dětí*. Šance Dětem. <https://sancedetem.cz/sikana-u-predskolnich-deti>
- Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Grada.
- Matthews, A. (2015). *Stop šikaně!* (přeložila Kateřina Zajícová). Baroque Partners.
- Michalová, Z. (2012). *Předškolák s problémovým chováním: projevy, prevence a možnosti ovlivnění*. Portál.
- Montgomery, H. (2021). *Šťastný školák* (přeložila Hana Stuchlíková). Euromedia Group.
- Raising Children Network. (2021, 13th of April). *Preschool bullying: helping your child*. <https://raisingchildren.net.au/preschoolers/behaviour/bullying/preschool-bullying-helping>
- Rapčan, M. (2021). *Etika versus emoce: kazuistiky pro pracovníky ve zdravotnictví, ve školství a v sociální oblasti*. Grada.
- Říčan, P., & Janošová, P. (2010). *Jak na šikanu*. Grada.
- Solter, A. J. (2019). *Bez trestů a odměn: výchova spokojeného dítěte ve věku 2-8 let* (přeložila Alžběta Jamieson). Triton.
- Svobodová, E. (2007). *Prosociální činnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe.
- Vágnerová, K. (2011). *Minimalizace šikany: praktické rady pro rodiče* (Vyd. 2). Portál.
- Webster-Doyle, T. (2002). *Proč mě pořád někdo šikanuje?: rady, jak zvládat malé tyrany* (přeložil Pavel KAAS). Pragma.
- Zvírotsky, M., Bendl, S., & Richterová, M. (2021). *Příběh školní šikany: učebnice pro pedagogické pracovníky*. Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – dotazník

Příloha 2 – rozhovor

Příloha 3 – přepis rozhovorů

Vážení rodiče,

jmenuji se Markéta Stibůrková a jsem studentkou 3. ročníku oboru Učitelství pro mateřské školy na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

Tímto bych Vás ráda poprosila o vyplnění krátkého dotazníku, jehož výsledky budou součástí mé bakalářské práce. Cílem výzkumu je zjistit úroveň informovanosti, názory a případné zkušenosti rodičů s agresí a šikanou dětí v mateřských školách.

Dotazník je zcela anonymní.

Předem Vám děkuji za spolupráci a Váš čas strávený nad tímto dotazníkem.

1) Jaké je Vaše pohlaví?

Žena

Muž

2) Jaký je Váš věk?

18–26 let

27–38 let

39–44 let

45 let a více

3) Zaznamenali jste agresivní chování mezi dětmi v mateřské škole?

Ano, terčem agrese bylo mé dítě

Ano, terčem agrese bylo cizí dítě

Ano, projevy agrese vykazovalo mé dítě

Ne

4) Jak, podle Vás, může rodina agresivní chování ovlivnit?

Stručně popište.

.....

.....

.....

.....

.....

5) Myslíte si, že se mezi dětmi v mateřské škole může objevit také šikana?

- Ano
- Ne
- Nevím

6) Jak často si s dítětem povídáte o tom, co v mateřské škole zažilo?

- Nikdy
- Každý den
- Párkrát za týden
- Párkrát za měsíc
- Jiné (vypište)

7) Je Vaše dítě sdílné, co se zážitků a dění v mateřské škole týče?

- Ano
- Ne
- Jak kdy

8) Bylo Vaše dítě někdy nešťastné z toho, jak se k němu děti v mateřské škole chovají?

- Ano
- Ne
- Nevím

9) Řešili jste se svým dítětem někdy problém, že mu v mateřské škole některé z dětí ubližuje, nebo je na něj zlé?

- Ne, nikdy
- Ano

10) Pokud ano, o jaký problém se jednalo? (Vyberte jednu nebo více odpovědí)

- Dosud jsem se s tím neseťkal/a
 - Šlo o fyzické napadání
 - Šlo o nadávky
 - Šlo o vylučování z kolektivu
 - Jiné (vypište)
-

11) Jak jste poznaly, že je nějaký problém?

Nesetkal/a jsem se s tím

Řeklo mi... Poznal/a jsem to podle... (vypište):

.....
.....
.....
.....
.....

12) Jaká byla Vaše reakce?

Stručně popište (v případě, že jste se s tím nesetkal/a, můžete přejít na další otázku)

.....
.....
.....
.....
.....

13) Bylo dané řešení úspěšné? (v případě, že jste se s tím nesetkal/a, můžete přejít na další otázku)

Ano

Ne

14) Jak byste se zachovali v situaci, kdyby vaše dítě šikanovalo jiné dítě?

Moje dítě by nikdy nikoho nešikanovalo

Udělal/a bych následující:

.....
.....
.....
.....
.....

15) Jaký je, podle Vás, rozdíl mezi pouhým škádlením a šikanou?

- Nevím
- Žádný
- Rozdíl je následující:

.....

.....

.....

.....

.....

16) Co všechno podle Vás ovlivňuje fakt, že se dítě stane obětí šikany?

(Vyberte jednu nebo i více odpovědí se kterými souhlasíte)

- Vzhled
- Charakter daného dítěte
- Výchova
- Jiné (vypište)

17) Co všechno lze zařadit mezi šikanu? (Zaškrtněte vše, co považujete za šikanu)

- Opakované fyzické napadání
- Časté vyhrožování
- Veškeré jednání, které dítě rozzlobí, ale během chvíle na to zapomene
- Jednorázová rvačka
- Popichování
- Časté ponižování
- Časté zesměšňování
- Vylučování z kolektivu
- Manipulace
- Opakované zraňující verbální nadávky
- Jednorázová pomsta
- Jakékoli jednání s cílem ublížit
- Jiné (vypište):

18) Jak podle Vás poznat, že je dítě šikanované? Popište, co si myslíte, že by Vás dovedlo k myšlence, že se dítěti v MŠ děje něco špatného. (Jak to lze na dítěti poznat)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

19) Domníváte se, že můžete jako rodič nějakým způsobem šikaně na Vašem dítěti předejít?

- Ano
- Ne
- Nevím

20) Pokud jste na otázku výše odpověděli ano, jak podle Vás šikaně dítěte předejít? Popište.

.....

.....

.....

.....

.....

21) Myslíte si, že jste v této oblasti (problematika šikany) dostatečně informováni?

- Ano
- Spíše ano
- Ne
- Spíše ne
- Nevím

22) Myslíte si, že jsou s problematikou šikany dostatečně informováni a proškoleni pedagogové?

- Ano
- Spíše ano
- Ne
- Spíše ne
- Nevím

23) Na koho byste se primárně obrátil/a, pokud byste pojal/a podezření, že je Vaše dítě obětí šikany v mateřské škole?

- Na třídní učitelku
- Na ředitelku mateřské školy
- Na rodiče agresora
- Přímo na dítě, které ubližuje
- Na nikoho, neřešil/a bych to
- Jiné (vypište)

24) V případě, že byste nabyl/a pocit, že se mateřská škola k problému šikanování Vašeho dítěte staví laxně a neřeší ho. Jaký by byl Váš další postup?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

25) Setkal/a jste se se šikanou mezi dětmi v mateřské škole?

- Ano, šikanu v MŠ jsem řešil/a u svého dítěte
- Ano, znám rodiče, kteří šikanu dítěte v MŠ řešili
- Ne
- Jiné

26) O jaký problém se jednalo?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

27) Bylo dle Vašeho názoru opatření mateřské školy v souvislosti s daným problémem vyhovující? *(Pokud nemáte zkušenosti s šikanou v MŠ, prosím přejděte na další otázku.)*

- Ano
- Ne
- Nesetkal/a jsem se s tím

28) Jaká byla opatření mateřské školy v souvislosti s daným problémem? (Popište reakci a následný postup mateřské školy)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

29) Byla daná opatření úspěšná?

- Ano
- Ne

Děkuji za vyplnění dotazníku a přeji hezký den.

Otázky:

- 1) Vy jste řešil/a šikanu svého dítěte v mateřské škole, že ano? O co konkrétně se jednalo?
- 2) Jak jste přišel/přišla na to, že je nějaký problém?
- 3) Jaká byla Vaše následná reakce?
- 4) Jak reagoval/a učitel/ka?
- 5) Jaká byl následný postup učitele/školy?
- 6) Informovala Vás škola o průběhu vyšetřování a způsobech nápravy vztahů ve třídě?
- 7) Byla opatření účinná?
- 8) Řešil se výskyt šikany s celým dětským kolektivem?
- 9) Vypořádala se, dle Vašeho názoru školní instituce s daným problémem dobře?
- 10) Pokud ne, co podle Vás měla udělat jinak?
- 11) Proč si myslíte, že si agresor vybral právě Vaše dítě?
- 12) Udělal/a byste dnes něco jinak v souvislosti s řešením šikany u Vašeho dítěte?

Rozhovor č. 1

Moc vám děkuji, že jste se mnou souhlasila vést rozhovor o šikaně, kterou vaše dcera zažila v mateřské škole. Můžete mi prosím popsat, o co konkrétně se jednalo?

Ano, samozřejmě. Moje pětiletá dcera Eliška byla šikanována dětmi ze třídy. Začalo to tím, že mi volali z mateřské školy, abych přišla dceru vyzvednout, protože pláče a je k neutíšení. Učitelky nevěděli proč. Od té chvíle odmítala do školky chodit, plakala a prosila mě, abych jí tam už neposílala. Prý jí jedna holčička bouchá, nadává jí a říká jí „brejloune“. Dcerka nosila nově brýle. Nechala jsem jí pár dní doma a při návratu zpět do školky jsem jí řekla, že jestli se to bude opakovat, ať to řekne paní učitelce. Po pár týdnech jsem si všimla, že má Eliška na obličejí škrábance.

Informovala vás paní učitelka o tom, co se stalo?

Bohužel. učitelka se o ničem nezmínila. Když jsem přišla Elišku vyzvednout, měla na sobě kuklu, takže jsem si škrábance nevšimla a když jsem situaci řešila s učitelkou druhý den, tvrdila mi, že o ničem neví, a že si případné škrábance musela dcera udělat sama. Eliška mi však svěřila, že ji poškrábala ta samá holčička, která ji už dříve ubližovala a nadávala. Učitelky slíbily, že budou více na Elišku dohlížet, ale situace se nezlepšila. Dcera stále nechtěla chodit do školky, byla úzkostná a plačtivá, prý že ji ostatní děti ubližují, berou jí hračky z ruky, strkají do ní, nadávají jí a odmítají se s ní bavit. Ta konkrétní holka dokonce ostatní děti naváděla, aby se s Eliškou nekamarádili. Do toho Eliška začala odmítat nosit brýle, že nechce být „brejloun“ a byl to boj.

To věřím. Jak jste se s tímto problémem vypořádala? Jaký byl váš následný postup?

Byla jsem zoufalá, nevěděla jsem, jak se k tomu postavit. Zkontaktovala jsem ředitelku školky, ale ta od toho dala ruce pryč, že paní učitelky nic nezaznamenali. Tím to skončilo.

Informovala Vás mateřská škola ohledně průběhu vyšetřování, nápravy vztahů ve třídě a dalších opatřeních zamezujících šikaně?

Vůbec. Kromě údajného zvýšeného dohledu jsem nedostala žádné informace o tom, jak školka situaci řeší nebo jaké opatření přijala. Neměla jsem informace o průběhu vyšetřování ani o způsobech nápravy vztahů ve třídě.

To byla jistě těžká situace.

To ano, Nakonec jsme se rozhodli pro změnu a Elišku jsme přeřadili do jiné mateřské školy, která je sice od našeho bydliště vzdálenější, ale má lepší pověst.

Je Eliška v současné mateřské škole spokojená?

Ano, Eliška je v nynější školce velmi spokojená. Má tam kamarády, se kterými si rozumí, a má ráda i svou paní učitelku. Vidíme, že se cítí ve školce dobře a chodí tam s radostí, což je pro nás nejdůležitější.

Co podle vás měla mateřská škola udělat jinak?

Popravdě, asi všechno. Určitě nepostupovat tak, jak se k tomu postavila v našem případě. Aktivně hledat řešení a způsoby nápravy.

Proč si myslíte, že děti ubližovali právě Vaší Elišce?

To netuším, protože Eliška byla vždycky kamarádká, nekonfliktní a mezi dětmi velice ráda. Pro mě samotnou je to záhada. Možná tu holku popudili brýle, které Eliška začala nosit. Nevím.

Udělal byste dnes něco jinak?

Asi bych problém nahlásila vyšším institucím a řešila to přes ně. Třeba by to učitelky a vedení školky donutilo něco dělat. Každopádně Elišku bych v takové školce stejně nenechala.

Děkuji Vám, za sdílení Vašich zkušeností a názorů na tuto problematiku. Váš příběh pomůže lépe porozumět a zkoumat problematiku šikany v mateřských školách.

Rozhovor č. 2

Vy jste řešila šikanu svého dítěte v mateřské škole, je to tak? O co se konkrétně jednalo?

Ano, je to tak. Šlo o to, že mého syna fyzicky napadal chlapec ze třídy. Prý ho opakovaně bouchal pěstí do břicha, podrážel mu nohy a kopal ho, štípal, bouchal a tak. No hrozný..

Jak jste přišla na to, že je nějaký problém?

Právě že úplně náhodou. Večer se doma rozplakal, že nechce do školky a všechno nám řekl. Já jsem v tu chvíli vůbec nevěděla, co mám dělat. Ptala jsem se ho, jestli to řekl paní učitelce a on mi odpověděl, že ano, ale ta že mu řekla ať nežaluje. Byla jsem hrozně moc rozčilená a zoufalá. A nebyla jsem si jistá, jestli to není nějaké nedorozumění nebo tak. I když jsem si říkala, kde by to ten náš kluk vzal. Druhý den jsem šla se synem ke kamarádce, jejíž syn chodí do stejné třídy, co náš Kuba, ten nám potvrdil, Kubíkovo tvrzení, že ho ve školce jeden kluk fackuje, štípe a ubližuje mu. Takže to mě popadla zlost nanovo a hned jsem volala učitelce, abych to s ní mohla vyřešit. Nedovolala jsem se a když mi pak volala zpátky, tak už jsem byla trochu klidnější, zaplať pánbůh, jinak by si asi vyslechla věci...

Jaká byla reakce učitelky?

No nechtěla tomu věřit a přesvědčovala mě, že je to jen takové poštučování, které řeší ve školce běžně. To už jsem byla úplně bez sebe a řekla jsem si, že to dojdu do školky vyřešit osobně. Učitelka mě i tak přesvědčovala, že to je nedorozumění. Přesvědčilo jí až když jsem jí řekla, že jsem se na to ptala Tomáška a ať se taky zkusí zeptat dětí, aby věděla. Až tohle jí přesvědčilo a druhý den mi volala, že se dětí opravdu ptala a naše tvrzení se potvrdilo.

Jak se problém řešil dál? Podnikla mateřská škola nějaké opatření?

Měla jsem ještě jednu schůzku s učitelkou, kde mě ubezpečovala, že prý Damiánovi vysvětlila, že se takhle chovat nemůže a promluvila prý i s jeho rodiči. Kubíka jsem si nechala nějakou dobu doma a pak jsem si říkala, že už by to teda mohlo být zažehnáno, a tak nastoupil zpět do školky.

Když tedy Kubík nastoupil znovu do mateřské školy, už pak žádný problém nenastal?

Bohužel to vydrželo jen pár měsíců. Pak začal být zase takový nesvůj, tak jsem zbystřila a po dlouhých rozhovorech přišel s tím, že mu Damián zase ubližuje.

Takové zjištění bylo jistě těžké.. Jaký byl Váš další postup po takovém zjištění?

Ano, byla jsem zoufalá a nevěděla, jak mám Kubíkovi pomoci. Řekla jsem mu ať se brání a až mu bude příště Damián ubližovat, ať mu řekne ať to nedělá a vrátí mu to. Taky manžel naučil Kubu, jak se bránit, Kuba získal sebedůvěru a evidentně to pomohlo. Od té doby jsme žádný problém nezaznamenali.

Takže to nakonec dobře dopadlo. Pokud bych se mohla zeptat na několik dalších otázek, co by podle Vás měla mateřská škola udělat jinak v případě šikany?

Mám pocit, že školní instituce se snaží situaci řešit, ale nejsou schopné šikanu zastavit účinným způsobem. Opakované napadání mého syna a nedostatek informací o tom, co se děje ve třídě, mi dává pocit, že školka se s tímto problémem nedokáže úplně vypořádat. Myslím si, že školy i školky by měly v případě šikany jednat okamžitě a důrazně a situaci dlouhodobě mapovat. Není přípustné, aby se takové situace přehlíželi.

Proč si myslíte, že si agresor vybral právě vašeho Kubíka?

Je těžké říct, proč si agresor vybral právě Kubu. Možná se to stalo kvůli jejich přátelství, kterého agresor využíval a zneužíval. Netuším. Možná i tím, že z našeho Kubu Damián vycítil dobrosrdečnost a nejistotu, a tak pro něj byl snadný „fackovací panáček“.

Udělal byste dnes něco jinak v souvislosti s řešením šikany u Kubíka?

Těžko říct, ale dneska už bych se snažila s Kubou víc komunikovat na dané téma a naučit ho se bránit preventivně.

Děkuji Vám, za sdílení Vašich zkušeností a názorů na tuto problematiku. Váš příběh pomůže lépe porozumět a zkoumat problematiku šikany v mateřských školách.

Rozhovor č. 3

Vy jste řešil/a šikanu svého dítěte v mateřské škole, že ano? O co konkrétně se jednalo?

Ano, chlapec prý ubližoval více dětem, ale já se rozhodla to řešit hned co jsem zpozorovala, že tady už nejde o nějaké ojedinělé dětské poštuchování.

Kopání do dětí, bouchání do břicha i do obličeje, strkání a naprostým vrcholem bylo pomočení našeho Adámka.

Jak jste přišel/přišla na to, že je nějaký problém?

Adámek si párkrát stěžoval, ale když jsem od něj zjistila, že to řešila paní učitelka a agresorovi domlouvala, nechala jsem to na ní. Časem ale začal být Áda posmutnělý, skleslý, uplakaný a do školky nechtěl chodit i když předtím tam chodil docela rád. Ptala jsem se ho, co se děje, odpovídal vyhýbavě, až jednou ráno, se mi svěřil, že tam nechce kvůli Kryštofovi, který je na něj zlý. Když pár dní na to, přišla učitelka s tím, že Kryštof našeho Adámka počůral, když Áda seděl na záchodě, to byla poslední kapka a rozhodla jsem se to řešit.

Jak jste situaci řešila?

Společně s manželem jsme si promluvili s učitelkou, která věděla, že je u chlapce problém a slíbila nám, že bude situaci monitorovat a pravidelně nás informovala o dění ve třídě. Vedení školky svolalo mimořádnou schůzku s námi i s rodiči agresivního dítěte. Všichni jsme se měli možnost vyjádřit k problému a pak se nějakou dobu čekalo, zda to k něčemu bylo. Rodiče agresivního kluka si nechtěli připustit problém, ale na doporučení došli s chlapcem do psychologické poradny. Řekla bych, že spíš jen proto, aby nám ukázali, že on je v pořádku ať to mají černé na bílém. Nakonec ale dostal asistentku, takže se potvrdil opak. Žádný konflikt od té doby nenastal.

Takže se dá říct, že opatření byla účinná?

Ano

Vypořádala se, dle Vašeho názoru školní instituce s daným problémem dobře?

Já bych řekla, že ano. Problém řešili hned a stavěli se k situaci zodpovědně a účinně.

Je něco, co podle Vás mohla mateřská škola udělat jinak?

Jak už jsem řekla, všechno bylo v pořádku. Školka se k problému postavila čelem. Možná jen mohla agresivní chování chlapce řešit dřív a předešli bychom tím daným incidentům.

Informovala Vás mateřská škola o průběhu vyšetřování a způsobech nápravy vztahů ve třídě?

O průběhu vyšetřování ano. Vyloženě o nápravě vztahů ve třídě jsem žádnou informaci nedostala.

Proč si myslíte, že si agresor vybral právě Vašeho Adámka?

Těžko říct, ale náš Adámek nebyl jediný, komu Kryštof ubližoval, takže to asi nemělo specifický důvod.

Udělal/a byste dnes něco jinak Udělal/a byste dnes něco jinak?

Asi bych problém řešila dříve, hned jak Adam přišel s první stížností. Jenže to člověk vidí jinak po daných zkušenostech.

Děkuji Vám, za sdílení Vašich zkušeností a názorů na tuto problematiku. Váš příběh pomůže lépe porozumět a zkoumat problematiku šikany v mateřských školách.